

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ІО

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd

ISSN: 0042-9422

No. 10 (475), October, 1987, Vol. XL

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олесків, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Рогаченчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбаліст
Літературно-мистецький консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1987 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл
Аргентина (амер дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам
вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку
знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 10 (475)

ЖОВТЕНЬ, 1987

Річник XL

Зміст X-ої книжки

В 45-річчя УПА

— ЗВЕРНЕННЯ ПРОВоду ОУН (У 45-річчя постанови УПА і 40-річчя рейду Відділів УПА на Захід)	1059
— Сл. пам. Ярослав ДЕРЕМЕНДА	1063
A. Осипенко: ВКЛАД ОУН У СПРАВУ ТВОРЕННЯ І РОЗБУДОВИ УПА (З нагоди 5-их роковин існування і боротьби УПА)	1065
— ВАЖЛИВІ ВИДОЗВИ, ЗАКЛИКИ І ВКАЗІВКИ ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА І ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УПА	1073

Поезії

Марко Босслав: 14.X.1942 (Прися. ГК УПА Т. Чупринці) — 1084; Ранок — 1084; Пісня куреня «Дзвони» — 1086; Марш «Чорного Лісу» — 1087; Братам з-над Дніпра — 1088; Молитва Повстанця — 1089. Петро Гетьманець: Хочу карою Гонти — 1090. Микола Верес: Борцям — Героям — 1091. Алла Коссовська: Полтавчанка — 1093. Лариса Мурович: Героїням УПА — 1095. Микола Щербак: Генерал Чупринка — 1085.	
---	--

Проблеми національного визволення

Роман Рагжманний: ІДЕЙНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ЗА 70 РОКІВ	1096
M. Чирівський: НА СЛІДАХ МОСКОВСЬКОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ КОЛИСЬ, У НЕДАВНОМУ МИНУЛОМУ, І СЬОГОДНІ (Закінчення, 2)	1107
Ярослав Гайвас: СУЗІР'Я ВЕЛЕТНІВ (Закінчення, 9)	1115
З. Коваль: ЧОРНОБИЛЬ (Політичні консеквенції. . .), (Закінчення, 2)	1123

Наука, дослід

Ігор Качуровський: БОРИС КРЮКОВ (1895-1967) ТА ЙОГО РЕЛІГІЙНЕ МИСТЕЦТВО	1129
Ігор Кичак: НА МАРГІНЕСІ ТИСЯЧОЛІТТЯ НАШОГО ХРИСТИЯНСТВА	1138

В Тисячоліття Хрещення України

О.С.П.: МОСКОВСЬКЕ 1000-ЛІТТЯ ТА ВСЕ-КАНАДСЬКІ ЕКУМЕНІЧНІ СВЯТКУВАННЯ КИЄВА І УКРАЇНИ	1143
Анатоль Бедрій: ГРАНІ ТИСЯЧОЛІТНЬОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ	1148

Оповідання, новелі, спогади

Петро Дюк: ПЕРША СТАРШИНСЬКА І ПІДСТАРШИНСЬКА ЮНАЦЬКА ШКОЛА УПА	1152
I. Іршавець: ЗОШИТ КАТОРЖНИКА (Продовження, 9)	1161
Василь Кархут: БРАМА НОЧІ	1172

Огляди, рецензії

Роман Малащук: СУІ ВОНО?	1177
Роман Кухар: ЗА ПОШИРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРІВ	1180

— ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»	1183
---	------

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

З ДНІВ СЛАВИ І МОГУТНОСТИ УПА

Батерія артилерії Південної округи УПА-Північ у час маршу в Дубенському повіті на Волині в грудні 1943 року. Зліва в глибині, на коні, командир батерії Береза; перед ним (іде в напрямі фотоапарату), начальник штабу Воєнної Округи — Черник.

В 45-річчя УПА

ЗВЕРНЕННЯ ПРОВІДУ ОУН

У 45-річчя постанови УПА і 40-річчя рейду відділів УПА на Захід

Українська Повстанська Армія, що 45 років тому створилася на Рідних Землях як історична конечність, як вияв волі українського народу до самостійного державницького життя, входить в історію України як найважливіший чинник з детермінованості Української Нації бути підметом, а не предметом в міжнародніх стосунках, бути господарем, а не займанцями експлуатованою колонією на своїй власній землі.

Відзначаючи в цьому році 45-ту річницю організації наших новітніх збройних сил до боротьби з німецьким і московським імперіялістами, мусимо завжди пам'ятати про основні постулати, без яких ніяка збройна сила не могла б набути такого значення, як його одержала Українська Повстанська Армія.

Першим і найважливішим чинником в організуванні УПА була конечність відстояти державний Акт відновлення Української Держави, що з волі народу був проголошений 30-го Червня 1941 року Українським Державним Правлінням під головуванням Ярослава Стецька, на доручення Провідника ОУН Степана Бандери. Воля українського народу була висловлена в формі рішень Українського Національного Комітету, до якого увійшли майже всі тодішні політичні сили на еміграції, в Кракові, а відтак у Львові Національними Зборами в дні 30 червня 1941 року. І хоч гітлерівська Німеччина знехтувала волю українського народу, виарештовуючи Українське Державне Правління на чолі з його Головою Ярославом Стецьком та Провідника ОУН Степана Бандеру і сотні провідних членів ОУН, то ніхто з них не пішов на співпрацю з окупантом і не відкликав Акту Відновлення Української Держави.

Другим похідним, але не менш важливим чинником в організуванні УПА була політична сила, яка стояла за Актом 30 червня, а нею була Організація Українських Націоналістів революціонерів. Без тієї політичної сили, яка стала хребтом у структурі УПА, всякі спроби організувати військові збройні сили були б розбитися в історично відомі тенденції отаманії та анархії, на які так багата наша попередня історія. ОУН в організуванні УПА має ту головну

заслугу, що вона підготувала ґрунт по всій Україні, розносячи ідею української державности, проголошену Актом відновлення 30 червня 1941 року. До того, головне командування УПА, яке очолив член Українського Державного Правління і провідний член ОУН Роман Шухевич-Тур-Чупринка-Лозовський, надало нашим збройним силам ідейно-політичної чіткості, організаційної справности, потрібної дисципліни і стратегічної неперевершености. В ході розгортання гігантної двофронтової війни керівництво ОУН і УПА покликала до життя Українську Головну Визвольну Раду з її Генеральним Секретаріатом для кращого керівництва не тільки збройної, але також і політичної боротьби в нових воєнних умовах перед поновним загарбанням України московським окупантом. Було це конечне продовження дії виарештованого Українського Державного Правління з 1941 року.

Третім важливим чинником, який сприяв організації та діям УПА, були українські народні маси. Без співдії українського загалу жодна військова сила не змогла б ні на день вдержатися при існуванні в умовах партизанської боротьби без підтримки з-зовні. Це він, той століттями гартований в неволі і боротьбі за своє фізичне існування український нарід, при належній освідомлюючій акції ОУН-УПА, дав безспірний доказ своєї державницької зрілості, постачаючи нових бійців в ряди УПА, гинув від ворожих куль, був тортурований ворогом, карався на засланнях та наповнював собою ворожі тюрми.

Епопея УПА, що належить безперечно до найсвітліших епох в історії народу, коштувала Україну багато жертв життя і крові її найкращих синів і дочок. Є це епопея новітніх лицарів, для яких стало законом «Здобути Українську Державу — або згинуту у боротьбі за неї». Була це доба «жорстока як вовчиця», як висловився поет, але ця доба викликала на кін історії новітніх героїв, якими може гордитися Україна перед світом. Це той могутній дух героїзму надхнув невільничу масу в советських таборах смерти до страйків і боротьби проти нелюдських знущань, що передше здавалося неможливим. Дух героїзму затріюмфував вкінці над психікою рабів, застрашених терором та брутальною силою нищівної диявольської системи московських імперій. Дух героїзму, дух ОУН-УПА передавався також молодшим поколінням в Україні, які створили неповторну добу шести- і семидесятників з візією вільної творчости, свободного самовияву й готовости до боротьби за здійснення ідеалів української Нації. Звідси виводиться також рух спротиву, який проявився в ділянці оборони людських і національних прав та пов'язана з цим захальна література самвидаву.

Рейдуючі відділи УПА, що 40 років тому із зброєю в руках продісталися на Захід, принесли зі собою свідоцтво цієї героїчної епохи, щоб переконати своїх невірних Томів про боротьбу українського народу проти поновних загарбників України, та щоб довести світові істину, що Україна не склала зброї в боротьбі за свою державність. Рейд цей показав, однак, наскільки Україна може числити на допомогу Заходу, що опинився тоді в полоні домовлень Ялти і Потсдаму, що їх йому накінула загарбницька Москва. Це була додаткова лекція про потребу творення власної організованої сили в Краю й на еміграції, що було відтак підтверджене у Зверненні Воюючої України до всієї української Еміграції, за підписом членів УГВР і Головного Командування УПА на чолі з ген. хор. Тарасом Чупринкою-Лозовським з 1949 року. Там читаємо:

«Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно й відповідально репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом» та «що нині кожний українець за кордоном — це представник Воюючої України. . .»

— «щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за здійснення яких бореться український народ. . .»

— «щоб невтомно несла правду про СРСР до всіх народів світу й активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-більшевицького імперіалізму. . .»

— «щоб була активним співорганізатором єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-більшевицьким імперіалізмом. . .»

— «Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної єдності, єдності не на словах, а на ділі, єдності дійової, а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби на українських землях».

У ці славні роковини УПА, пригадаймо собі її величезний історичний подвиг, її неоціненну жертву на вівтарі Батьківщини-України, її героїчний вклад у боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу, що наповнятиме гордістю українські серця багатьох поколінь, зробім іспит совісти: що зробили ми на еміграції, щоб виконати з честю заповіт Воюючої України?

Найкращим нашим вшануванням УПА в ці роковини буде наша сильна постанова постійно вивчати славні сторінки дій УПА і передавати з роду в рід духа боротьби, яким жила й вела свою боротьбу на життя й смерть вкрита славою Українська Повстанська Армія. Не залишаймося в довгу перед Воюючою Україною, яка

поставила перед нами свої тверді але необхідні вимоги, бути її амбасадором у вільному світі. Боротьба, що її провела УПА, продовжується в Україні у всіх площинах життя українського народу, хоч поки що не збройними методами, але завзято і повсякчасно. Україна видає в цій боротьбі нових героїв, які неустрашно ставлять чоло русифікації, новітньому яничарству та ренегатству. Дух УПА живе в народі і дає йому силу до дальшої боротьби, аж до кінцевої перемоги, до здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Допоможім нашому народові в його затяжній боротьбі і будьмо готові до жертв і посвяти — будьмо живим Пам'ятником УПА в наших серцях і наших діях.

Слава Героям ОУН-УПА!

Слава безсмертному Головному Командирові УПА — ген. хор. Тарасові Чупринці!

Слава всім послідовникам УПА, що несуть її Прапор і передають його в руки молодших поколінь!

*Провід Організації
Українських Націоналістів*

30 червня 1987 року

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

З глибоким смутком і болем повідомляємо українську громадськість і націоналістичний актив в Україні і на чужині, що в понеділок, 7 вересня 1987 року, після короткої важкої недуги, прийнявши Найсвятіші Тайни, упокоївся в Бозі у Мюнхені, Західня Німеччина, один із визначних націоналістів-революціонерів, палкий український патріот —

сл. п. Ярослав ДЕРЕМЕНДА

член Проводу Організації Українських Націоналістів і довголітній Керівник його Секретаріату, член Теренового Проводу і кол. Тереновий провідник ОУН у Великій Британії, заступник голови Центральної Управи Співки Української Молоді, голова Виховної Ради і кол. довголітній голова Крайової Управи СУМ у В. Британії, перший заступник голови Союзу Українців у В. Британії, член Дирекції Української Видавничої Співки й Української Інформаційної Служби в Лондоні, активний провідний діяч на різних відтинках українського організованого життя у діаспорі.

Покійний народився 17 листопада 1921 року в с. Бобулинці Бучацького району на Тернопільщині в українській патріотичній родині. Середню освіту здобуває в Інституті оо. Василіян в Бучачі, а перервану науку через ув'язнення більшовиками закінчує в 1942 році іспитом зрілості в українській гімназії в Чорткові. Від юних літ бере активну участь в українському організованому житті, а з початком війни включається у вир революційної боротьби українського народу за волю і державну незалежність в рядах ОУН, в якій пройшов відповідний ідеологічний і політичний вишкіл. В наслідок воєнних обставин, наприкінці війни опиняється на чужині, найперше в Італії, а відтак у Великій Британії, де з перших

днів перебування включається у розбудову мережі ОУН і суспільно-громадського життя української громади. Маючи відповідну теоретичну і практичну підготовку ще з Краю, Покійний особливу увагу присвячує вихованню української молоді в рядах Юнацтва ОУН і Спілки Української Молоді, і цій ділянці праці віддає багато років свого творчого життя.

Як обдарований журналіст і учасник Конференцій і Великих Зборів ОУН, Покійний дає свій поважний вклад у розробку питань світогляду й ідеології українського націоналізму, програми ОУН, а особливо проблем виховання молодого покоління.

З Його передчасним відходом у вічність, революційна ОУН, патріотична українська спільнота, а особливо українська молодь понесли велику втрату, бо відійшов від нас відданий українській справі ідеаліст, який все своє життя посвятив служінню українській нації.

Горем опечаленим Дружині, дітям, онукам і всій родині Покійного висловлюємо наше найглибше співчуття.

Похорон Покійного відбувся в місті Дарбі, Англія, у четвер, 17 вересня 1987 року.

Вічна і Славна Йому Пам'ять!

*Провід
Організації Українських Націоналістів*

А. ОСИПЕНКО

ВКЛАД ОУН У СПРАВУ ТВОРЕННЯ І РОЗБУДОВИ УПА

(З нагоди п'ятих роковин існування і боротьби УПА)

Українська Повстанська Армія святкує в цьому році (14-го жовтня) п'яті роковини свого існування і своєї героїчної боротьби. З гордістю відмічає ці великі роковини український народ. З гордістю дивиться на пройдений УПАрмією шлях наша Організація. Вона ж бо внесла велетенський вклад у справу утворення і розбудови УПА*.

Організація Українських Націоналістів з самого початку своєї діяльності велику увагу звернула на плекання в народі ідей збройної боротьби, славних традицій української зброї, традицій, занамулених довгою неволею, але відроджених у бурхливі революційні дні 1917-1918 рр. ОУН сама продовжує ці традиції. Її таємні постріли, виміряні в чільних представників окупантської влади та її активних наймитів, густо прорізували глуху ніч неволі, раз-у-раз пригадували окупантам про тимчасовість їхнього панування, про те, що українська зброя не вмовкне, поки Україна поневолена, а в народі вони вселяли віру в неминучу його перемогу. Як своїм членам, так і широким народним масам ОУН увесь час прищеплювала переконання в тому, що визволення України може прийти тільки в результаті всенародньої боротьби, тільки за допомогою власної зброї.

Організація досягла в тому відношенні великих успіхів. Зовнішнім показником цього можуть послужити пам'ятні події в Карпатській Україні 1938-39 рр. Скільки ж то молоді рвалося тоді в Карпатську Україну, щоб зі зброєю в руках станути їй на захист! Скільки ж то української молоді перейшло тоді кордон і вступило в ряди військових формацій Карпатської України, творених за ініціативою і при основній допомозі ОУН! Який же гідний нашого народу збройний спротив мадярським окупантам у березні 1939 року поставили ці формації під керівництвом таких видатних членів ОУН, як Зенон Косак, полк. М. Гузар-Колодзінський (обидва тоді загинули)! В той час, як державна нація з першокласно озброєною і вивінуваною армією не віддала ні одного пострілу в обороні своєї незалежності, український народ

* Передрук з видання «Осередок пропаганди і інформації», рік I, випуск ч. 1 1948 р. Гляди також БУП ч. 6 з 1957 р., видання ЗЧ ОУН.

збройно обороняв свою свіжоздобуту державність на невеличкому шматку наших земель. Він складав жертви крові і життя своїх синів, даючи цим найкращий доказ свого розуміння волі і незалежності. Показником морального підготування українських народних мас до збройної боротьби проти окупантів може послужити також німецько-польська війна 1939 р., коли то в багатьох місцях Галичини постали українські збройні партизанські відділи, які звели ряд боїв і сутичок з польськими окупантськими військами. Такі відділи постали також під час німецько-більшевицької війни в 1941 р. Під час большевицької окупації Західної України в 1939-41 рр. тут уперше виникло збройне підпілля.

І коли на чергу дня прийшло питання творення УПА, наш народ морально був до цього значною мірою підготовлений. Він бачив свій єдиний порятunek у зброї. Він живо відгукнувся на залик Організації взяти зброю до рук. *Організація, таким чином, всією своєю попередньою діяльністю створила моральні передумови для виникнення УПА.*

Від самого початку свого утворення ОУН, ставлячи в центр своєї роботи підготовку збройного визвольного повстання та вповні доцінюючи вагу військового вишколу своїх членів, завжди намагалася озброїтися, згромадити якнайбільші запаси зброї. Однак, в умовах тривкого миру і жорстокої окупації це було важке завдання.

Тут зміни на краще принесла війна. Організація, підготовлений нею народ використали відступ частин Польської армії через Західну Україну для того, щоб здобути нову зброю. При тому народ не задовольнився лише підбиранням покинутої зброї. В ряді теренів (Бережанщина, Сокальщина, Стрийщина, Полісся й інші) він, керований членами ОУН, творив озброєні, чим попало, групи і силою роззброював більші й менші відділи відступаючого польського війська. У висліді, запаси зброї як в ОУН, так і в народі значно зросли, а до того ж це була нова зброя.

Ще сприятливішим був 1941 рік. Розбита в перших боях Червона армія, відступаючи з України, залишила масу зброї і боеприпасів. Будучи в народі, Організація легко захопила цю залишену зброю, заки ще встигли підібрати її німці.

І ця, власне, зброя, здобута Організацією в часі відступу Польської армії, а пізніше — Червоної армії, дала змогу озброїти всі перші відділи УПА; з нею вони пішли на ворога, щоб дальшу зброю здобувати в боях.

Коли розпочався відступ німців з України, ОУН повела широку кампанію серед мас за дальше здобування зброї. ОУН кинула клич: «Кожний українець і українка здобувають зброю і військоове майно для УПА». Кампанія ця увінчалася чудовим успіхом.

Мати пильно заховувала знайдений у житі кріс, щоб потім вручити його молоденькому синові, благословлячи його в УПА. Юнак на ліктях продирався на бойовище і так же вертався назад, але вже з прив'язаним до ноги ручним кулеметом.

Ясно, що найширше використала момент відступу гітлерівців з України для здобування зброї сама УПА. Вона масово роззброювала відділи німецької армії та її сателітів.

Зброя і боеприпаси, здобуті в цей період, не тільки дали змогу забезпечити нові відділи УПА, а також дозволили створити необхідні запаси, які, постійно поповнюючись свіжоздобуваною зброєю, уможливили вести збройну боротьбу й УПА, й ОУН досьогодні, без найменшої допомоги з-зовні.

ОУН, отже ж, створила матеріальні основи для боротьби УПА. Без керівництва Організації вся зброя, все майно, що їх залишили в Україні відступаючі армії, були б для загальної справи не використані. Їх підібрали б окупанти, що йшли на Україну на зміну одні одним.

Плекаючи в народі збройні традиції і любов до зброї, закликаючи здобувати і заховувати зброю, ОУН завжди дуже уважно ставилася до військового вишколу. Кожний член ОУН обов'язково вишколювався військово. Ті члени ОУН, які служили в окупантських арміях, пильно засвоювали воєнні знання, щоб потім віддати їх на службу народові. ОУН організувала також військові школи і курси, використовуючи кожну найменшу до цього можливість. В цьому напрямі велася інтенсивна робота в умовах польської окупації до 1939 р. і в умовах першої большевицької окупації Західньої України в 1939-41 рр. В цих роках (1939-41) також зорганізовано широку систему підпільних військових вишколів на еміграції в Німеччині. У перші дні німецько-большевицької війни ОУН зорганізувала підпільну старшинську школу б. м. Мости Великі (Львівська обл.), яку вів пізніший Шеф Головного Штабу УПА ген. Дмитро Грицай-Перебийніс, підстаршинську школу в м. Поморяни (Львівська обл.), під керівництвом Івахова-Роса, першого Шефа Штабу УПА, підстаршинську школу б. м. Рівне і цілий ряд військових курсів. Виховані і військово вишколені Організацією люди стали основою командного складу УПА, ними очолено перші відділи УПА й обсаджено командні пости УПА. Грицай-Перебийніс, Івахів-Рос, Ковальський, Остап, Ясень, Грегін, Шаблюк, Галайда, Крук і багато інших видатних командирів УПА — це старі члени ОУН, які свої військові знання вони опісля блискуче застосовували в УПА. *Тільки ОУН могла розв'язати і дійсно розв'язала питання фахових командирських сил для УПА. Єдина ОУН мала відвагу взятися за розв'язку цього питання, хоч наші противники так вперто ворожили нам невдачу і пророкували, що недостача фахових сил згори засуджує справу*

утворення УПА на провал. Як бачимо сьогодні, життя безжалісно переїхалося по авторах цих «пророцтв».

УПА зродилася у боротьбі з гітлерівськими загарбниками, для цієї боротьби вона повстала. Ясно, що надати такий напрям боротьбі УПА могли тільки ті політичні сили, які в той час виразно стояли на становищі одвертої і активної боротьби проти німців. Всім же відомо, що єдиною такою силою була саме ОУН, керована Степаном Бандерою.

Висловлюючи волю українського народу до незалежного державного життя, 30-го червня 1941 р. у Львові ОУН, керована С. Бандерою, проголосила Акт Самостійності. Німці виступили проти цього Акту і в цей спосіб цілком розкрили свої імперіялістично-колоніальні пляни щодо України.

ОУН, керована С. Бандерою, зразу ж приступила до рішучої боротьби проти нових загарбників, закликаючи до неї весь народ. Ув'язнення гестапом Степана Бандери, прем'єра Ярослава Стецька, а вслід за цим масові арештування членів ОУН у мм. серпні-вересні 1941 року ще раз показали народові, що несуть йому гітлерівці і хто справді бореться за його визволення. Ці арештування не зламали ОУН. Вона далі лишилася на чолі боротьби проти німецьких поневолювачів, організовувала її і розгортала з кожним днем сильніше. Починаючи з другої половини 1942 р., ця боротьба вилася на протязі 1943 р. у форми боротьби УПА. *ОУН, таким чином, своєю революційною боротьбою проти гітлерівських загарбників створила політичні передумови для виникнення УПА.*

Вже з усього вищесказаного виходить, що тільки ОУН могла заініціювати творення УПА. В розпорядженні ОУН була вся зброя. ОУН мала потрібних людей для очолення УПА, ОУН активно боролася проти німців, а далі, будучи в гущі народу, ОУН відчула потребу творення УПА. Вірно оцінюючи ситуацію, ОУН в другій половині 1942 р. приступила до організування перших відділів УПА. У мм. вересні-жовтні 1942 р. член ОУН Остап почав творити в лісах Полісся перші збройні групи з завданням активної боротьби проти гітлерівських загарбників. По кількох місяцях ці збройні групи оформилися в УПА. Рівночасно з цим перед цими першими групами УПА виросло друге завдання: боротьба проти авангарду російсько-большевицького імперіялізму — сталінської партизанки, яка з лісів Білорусі сунула на Україну і, захопивши деякі терени, тероризувала, грабувала мирне населення, мордувала українських селян, а передусім симпатиків українського самостійницького руху. Для загальної характеристики «діяльності» насланих з Москви партизан вистачить сказати, що напр., в с. Єльне (р-н Клесів, Рівенської обл.) червоні партизани вбили 53 ні в чому не винних місцевих селян.

ОУН, отже, являє собою ініціатора і організатора УПА. Ось що читаємо про цей перший період у святочному Наказі Головного Командира УПА з 14-го жовтня 1947 р.: «Минає п'ять років, як член ОУН Остап почав на Поліссі організувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Ці маленькі групи, борючись одночасно з німцями і большевицькими партизанами, дали початок новим формам визвольно-революційного руху — Українській Повстанській Армії. Через кілька місяців цей рух поширився на все Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя».

Творення УПА викликало бурю нападів на нас з боку наших противників. Вони один наперед одного робили нас відповідальними за це «дітвацтво», деякі називали цю боротьбу «злочином», «большевицькою агентурою». Одні робили це внаслідок своєї відірваності від народу, другі — з політичної короткозорості, а ще інші — свідомо, засліплені своїми вузько-партійними інтересами. Всі вони перестерігали народ, що дії УПА викличуть відплатні репресії з боку німців, принесуть зайві жертви і т.п. Як далеко ці люди не знали дійсних потреб і бажань народу, як невірно оцінювали політичну ситуацію, якнайкраще свідчить те, що народ цілком не послухав цих «мудрих» «батьківських» пересторог, а, навпаки, масово заповнив ряди УПА. Репресії, якими залякувано народ, якраз гнали його в УПА. *ОУН обґрунтувала політичну доцільність творення УПА, вона політично захистила УПА.*

Щоб однак, пригадати, як колись писали деякі політиканти про ОУН і УПА, ми наводимо один приклад:

«Мужі і жінки України!

Будьте свідомі своїх обов'язків, що їх на Вас накладає Революція. Мужньо і невстрашимо ставте чоло всяким терористичним спробам звести до авантури Визвольну Боротьбу. Організуйте всюди боївки Української Оборони і не давайте себе ограбити т.зв. Українській Повстанській Армії — з харчів, з чобіт, з кожухів і коней.

Давайте відсіч усяким спробам змарнувати у безплідній партизанці свою кров і кров своїх синів і братів.

Всяка мобілізація до УПА — це політичне і військово безглузда і бздури. Відсіч братовбивцям! Відсіч каїнам! Бандерівець, що стріляє українців — це бандит і агент Москви, але не український революціонер».

Так точно писала група А. Мельника у своїй листівці «Мужі і жінки України» з листопада 1943 р. Коментарі до цієї цитати зайві, така вона промовиста.

Коли опортуністам не вдалося провалити справи утворення УПА, коли УПА міцно закріпилася на Волині і Поліссі, вони ви-

ступили проти поширення УПА на інші землі, зокрема в Галичині. Знявся крик: «Не допустити до волинізації Галичини!»

ОУН, керована Степаном Бандерою, повела завзяту боротьбу проти т.зв. СС Дивізії Галичина, що її, за ініціативою німців, взялися організувати українські опортуністи. ОУН закликала не йти до цієї формації, а вступати до УПА. Народ пішов за ОУН. В Галичині зорганізовано повстанські відділи, і вона в дальнішому стала міцним тереном дій УПА.

УПА зростала і поширювалася дуже швидко. В її ряди вступали люди різних політичних партій, але які вірили, що шлях, обраний УПА — правильний, люди, які хотіли активно боротися за визволення України.

ОУН послала в рядовий склад УПА велику частину своїх кадрів. Ці кадри скріпили УПА своїми високими ідейно-моральними вартостями, стали її моральним хребтом. Вони допомагали УПА засвоїти собі той високогероїчний стиль, яким вона відзначається досьогодні (не здаватися в полон, не капітулювати) і завдяки якому, УПА здобула собі безсмертну славу.

ОУН дбала також і про поповнення командирських кадрів, потреба яких зумовлялася ростом УПА. З цією метою ОУН давала своїх членів до організованих у системі УПА старшинських і підстаршинських шкіл. Напр., обидва випуски старшинської школи «Оленів» (була розташована в карпатських лісах б. с. Бряза, Болахівського р-ну, Станиславівської обл.) склалися виключно з членів ОУН і Юнацтва ОУН, переважно з середовища середньошкільної і студентської молоді. З цієї школи вийшли такі визначні командири УПА, як пор. Середній, Крутіж й інші.

Політичний досвід, політичні здобутки ОУН, керованої С. Бандерою, дуже допомогли УПА стати на правильну, передову політичну платформу. Великі прогресивні кличі: «Воля народам! Воля людині!» прийняті II-им Великим Збором ОУН, стали основними кличами УПА. Програмові Постанови III-го Надзвичайного Великого Збору ОУН також увійшли в ідейно-політичну скарбницю УПА.

На ідейно-політичній базі УПА міг розвинутися рух за приєднання до спільної боротьби проти гітлерівських і російсько-більшевицьких імперіялістів — усіх інших поневолених ними народів, рух, який довів до створення при УПА національних відділів народів ССРСР, до скликання Першої Конференції Поневолених Народів Європи й Азії (21-23 листопада 1943 р.) і який завершився сьогодні створенням Антибільшевицького Б'юро Народів (АБН).

В цих політичних акціях ОУН прийняла дуже активну участь. Серед народів ССРСР, що перебували на Україні, ОУН вела роз'яснювальну акцію за потребу спільного фронту боротьби проти ні-

мецького і російського імперіялізму, видала і поширила у великому тиражі десятки різних листівок, приймала участь у Першій Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії.

Ріст УПА і її поширення на щораз нові українські землі зродили потребу окремого політичного керівництва для УПА на ширшій основі, з залученням усіх політичних сил, які визнали боротьбу за доцільну і правильну. ОУН погодилася на таку концепцію і разом з УПА розпочали акцію за її реалізацію. У висліді на підпільному з'їзді (в м. липні 1944 р.) представники тих політичних партій і середовищ, які визнали боротьбу УПА за правильну і доцільну, утворили Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), якій УПА цілковито підпорядковувалася. ОУН увійшла до УГВР, і цей факт найкраще доказує, що для ОУН були і є чужі всякі тенденції монополізувати УПА для себе, що закидають сьогодні нам деякі емігрантські політики, а між ними ще й такі, що колись проти УПА виступали.

Увійшовши до УГВР, ОУН дальше віддано працює для УПА і вносить у цю велику справу бойовий вклад. В рамках УГВР на плечі ОУН падає основна відповідальність за долю УПА в силу того факту, що з 1944 р., з хвилиною нової повної окупації України російсько-більшевицькими імперіялістами, ОУН керована С. Бандерою, лишилася єдиною активною масовою політичною силою на українських землях. Тільки ОУН і УПА лишилися разом з народом, щоб ділити з ним спільне горе поневолення і боротися за визволення.

ОУН являє собою ініціатора проекту рейдів УПА на чужі землі для популяризації нашої боротьби, показання в правдивому світлі життя в ССРСР, для пробудження і консолідації революційно-визвольних сил усіх поневоленних або загрожених большевизмом народів. Чудові успіхи рейдів, що широко рознесли славу про УПА, про героїчну боротьбу українського народу — загально відомі.

ОУН, за вказівками УГВР, на всіх своїх щаблях скоординувала всю свою діяльність з діями УПА, забезпечуючи повну узгодженість, а вслід за цим успіх у всіх політичних акціях. Чи то в бойкоті «виборів» до т.зв. Верховної Ради ССРСР (10.2.46 р.) і Верховної Ради УССР (9.2.47 р.), чи в роз'яснювальній кампанії про дійсні причини голоду в східних областях України і допомоги голодуючим, чи в поборюванні варварського виселення українців із земель на захід від т.зв. лінії Керзона, чи в протиколективізаційній акції в Західній Україні, як і в усіх інших політичних акціях — ОУН і УПА виступали і виступають єдино, в порозумінні, в повному узгодженні своїх дій. Господарське забезпечення УПА спирається тільки на добровільних датках населення грішми, хлібом, м'ясом, товщем, біллям і, очевидно, поповнюється також

майном, здобутим на ворогові. Тому, що тільки ОУН охоплює терен широкорозгалуженою організаційною мережею, що тільки вона має скрізь свої клітини, що її члени постійно перебувають серед населення, *вона несе на собі основний тягар організації господарського забезпечення УПА.*

Відомо, якою грізнолю для кожного підпільного руху є агентура, а саме цей прийом МВД і МГБ стосують з усією притаманною їм перфідією і неабияким досвідом. Правда, тут вони натрапляють на таку величезну перешкоду, як високі моральні якості українського підпілля, але тим не менше в умовах боротьби з МВД і МГБ питання поборювання зовнішньої і внутрішньої агентури — дуже важливе. Для цієї мети ОУН розбудувала власний апарат Служби Безпеки (СБ), який набув значний досвід у боротьбі з МВД і МГБ. *Органи Служби Безпеки ОУН взяли на себе також обов'язок охороняти УПА перед ворожою агентурою.*

Так виглядає наш вклад у справу УПА. Ми радіємо і гордимось цим. Ми підводимо сьогодні, в п'яті роковини існування УПА, підсумки нашого вкладу як звіт з нашої праці перед народом. Ми підводимо ці підсумки, щоб з перспективи п'ятьох років самим подивитися, що ми зробили на відтинку УПА. Ми зробили всі ствердження в цій статті в ім'я історичної правди. Ми сказали те, що знає кожний стрілець УПА, чого свідомі народні маси на українських землях.

Сьогодні, з кінцем 1947 р., УПА продовжує свою нерівну героїчну боротьбу.

Побіч неї, плече-об-плече, стоїть наша Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою. В нас спільна мета — Українська Самостійна Соборна Держава. У нас однаковий погляд на методи боротьби за наше визволення — переконання в необхідності і доцільності революційного шляху. За нами п'ять років завзятої, кривавої збройної боротьби проти гітлерівських та московсько-большевицьких окупантів України. В огні безпосередньої боротьби, серед партизанських буднів і свят, серед радості спільних перемог і смутку невдач, серед жертв, що їх в однаковій мірі приходить складати як УПА, так і ОУН, склалася така бойова дружба цих обидвох організацій, склалася між ними така ідейно-політична єдність, що їх *не розірвати нікому і ніколи.*

ОУН, керована С. Бандерою, й УПА стоять сьогодні побіч себе на полі бою і, відбиваючи скажені ворожі атаки, поза себе дивляться з гордістю, а перед себе — з вірою.

ВАЖЛИВІ ВІДОЗВИ, ЗАКЛИКИ І ВКАЗІВКИ ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА І ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УПА (Не вичерпно, а тільки ілюстративно)

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ!

Гітлерівська Німеччина остаточно розгромлена й розбита.

Не боятися більш українському народові ні винищування у газових камерах, ні масових розстрілів цілих десятків сіл озвірілими гестапівцями. Не буде вже німець бити по лиці свободолюбного українського селянина, ні відбирати його землі, щоб повернути його в раба німецького пана. Не гнатиме тисяч і десятків тисяч робітників і селян у новітній ясир — в Німеччину. Не ждатиме український інтелігент на свою чергу, коли його фізично знищать, бо він міг би в прийдешньому бути постійною загрозою для окупанта. Західній варвар не буде вже панувати на українській землі.

Великий вклад у перемогу над Німеччиною внесли й Ви, Українські Повстанці. Ви не допускали, щоб німець вільно господарив на українській землі й вповні використовував її для своїх загарбницьких цілей. Ви не дозволяли йому грабити українського села, не допускали до вивозу в Німеччину. Ваша караюча рука гідно відплачувала за розстріли й палення сіл. . . У боротьбі з Німеччиною наша Українська Повстанська Армія зорганізувалася і пройшла першу бойову школу.

Та з розвалом Німеччини вернувся і розгосподарився в Україні ще гірший окупант — Росія. Від віків поневолюючи Україну, вона (Росія) не зрезигнує з неї ніколи, незалежно, чи в неї царський режим, чи «найдемократичніша в світі республіка». І саме оця «соціалістична республіка» вирішила остаточно покласти край українським самостійницьким змаганням. Скувавши увесь народ у нову соціалістичну систему державного капіталізму, пануюча кліка створила жахливі економічні умовини, щоб перемінити свободолюбну людину в вічно голодну тварину, що ні про що інше не вміє думати, як про їжу. Увівши культуру «по формі національну, а по змісту соціалістичну», советська влада руками українських заляканих рабів тичин, бажанів, вишень і возняків насильно прищиплює Україні російську культуру. Для більшого обдурення українських мас створює в Україні ще й комісаріяти оборони та закордонних справ, які не мають ніяких прав, хіба тільки вихва-

лювати Сталіна. Невидимий в історії людства терор, провокації мають остаточно перетопити в російським горнилі український народ, що має назавжди забути, що він був самостійним і, погодитися бути вічним наймитом — «старшого брата» — новітньої великої Росії. Для свободолюбних, має ця «найдемократичніша республіка» сибірську тайгу, Соловецькі острови, масові розстріли, палення сіл, штучні голоди та інші «новітні» і «виховні» засоби.

Та український народ і тепер не скапітулював перед наступаючим ворогом. В 1943 р. Вам, Українські Повстанці, передав він зброю в руки з наказом до останнього боронити ідею української самостійності. З неперевершеною стійкістю і героїзмом, з небаченою до цього часу вірою і запалом виконуєте Ви вже більше як два роки цей наказ нації. Ні голод, ні інші недостачі, ні терор відносно Ваших родин не захитали Вашого завзяття, Вашої віри в перемогу. Ще завзятіша, ще успішніша боротьба є Вашою відповіддю на всі підступні «звернення уряду УРСР». Ви добре пам'ятаєте, що так само старалася розкласти Росія воїнів Мазепи, так само «дарувала» українським повстанським загонам у 1920-23 рр. Всіх, що далися обманути, «нагороджено» каторжними роботами чи розстрілами, як тільки вони перестали бути потрібними Росії. Коли Ви раз вступили на шлях боротьби зі сталінським режимом, то не на те, щоб перед ним капітулювати, бо з ворогом, що загрожує існуванню нації, треба боротися на життя і смерть. Я впевнений, що зброї, яку Ви одержали з рук нації, не посоромите і прийдешнім поколінням передасте своє ім'я вкрите безсмертною славою.

Українські Повстанці! У світі ще не заіснував мир. Револьюційні рухи поневолених народів та протиріччя між західними державами і СССР зростають. Ростає у всьому світі свідомість, що несе з собою ідея «диктатури пролетаріату», голошена з Кремля. В боротьбі проти нього Ви сьогодні не самі! Завзяті серби і хорвати ведуть бої проти московського ставленика Тіта, болгари також піднімаються проти кривавого терору, принесеного «союзним» СССР. Гори Семигорода залюднилися тими румунами, що не піддалися Росії. Навіть мала Словаччина веде партизанку проти наїзника. Польські патріоти саботажами і збройною боротьбою відповідають на намагання Сталіна їх поневолити. Ряди борців проти східного сатрапа ростуть. Це все створює сприятливі умови для нашої дальшої боротьби і наближає момент розвалу СССР.

Дотримати зброю в руках до тієї хвилини і стати на чолі воюючих проти Сталіна має — Ваше священне завдання. Вірю, що виконаєте його з честю і фанатизмом, як виконували всі дотеперішні завдання. Новими методами боротьби, пристосованими до нової обстановки, дайте відповідь ворогові на його наступ.

З незламною вірою вперед, до перемоги!
Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!
Вічна хвала тим, що полягли в боротьбі з наїзником!

Слава Україні!

В травні, 1945 р.

Тарас Чупринка
Гол. Командир УПА.

ВІДОЗВА ГОЛОВНОГО КОМАНДИРА ДО УПА

Бійці й Командири УПА!

Від зими йде велетенський, майже безперервний натиск ворога на українське революційне підпілля та його збройні частини УПА. Ворог докладав всіх зусиль для знищення того руху, на який орієнтуються всі гноблені люди й народи цілого ССРСР. Через декілька місяців не було оселі в теренах, обнятих революційним рухом, де не стаціонував би гарнізон ославлених «внутренних войск НКВД», для боротьби з «бандитизмом». Самий «міністер внутрених дел» Круглов організував добірних старшин з цілої Росії на зимові-весняні місяці для подавлення Української Революції. Ні вдень, ні вночі, не переставали переслідувати Вас, ні в день, ні в ночі не залишали в спокою українське населення, щоби тільки змогли вже раз зголосити Сталіну, що українське повстання подавлене.

В парі з тим міжнародня ситуація, що під кінець 1945 р. почала сильно загострюватися й давати надію на швидкий конфлікт — не вийшла поза рамці дипломатичних зударів. Оба протилежні бльоки, советський і англосаксонський хоч і свідомі неминучої війни, проте не виходять ще зі стану «збройного мира». Непорозуміння на всіх нарадах конференціях, чергуються з уступками для відхилення негайного конфлікту або з різними «пробами» атомової бомби, чи військовими експериментами в полярних околицях. Та все це тільки гра, що може тривати зовсім коротко, а може затягнутись і на довший час. А цілий час тієї гри большевики використовуватимуть в дальшому для нищення свого найгрізнішого ворога — Української Національної Революції.

Весь період від зими по сьогоднішній день видержала УПА з честю. У важний для українського народу момент, коли сталінські гайдуки гонили його силою до славних «виборів до Верховної ради», УПА давала збройну допомогу народові, хоч цілий край був вкритий військами НКВД. Опинившись в дуже важких ситуа-

ціях, деякі відділи втратили навіть половину свого складу, та не було відділу УПА, що скапітулював би перед ворогом. В цій безприкладній боротьбі УПА перейшла всі сподівання, які на неї поклав нарід і революційний Провід — Українська Головна Визвольна Рада. Я гордий з того, що мені довелося очолювати ту славну армію героїв, якій рівної не знає історія України.

Поруч з десятками й сотками бійців і командирів, в цьому періоді загинув геройською смертю на важкому, відповідальному посту, шеф штабу Головної Команди УПА ген. Перебийніс, що цілі десятки літ працював над організуванням і вишколом українських збройних сил. З глибокою пошаною і смутком клонимо голови перед тією нашою Великою Другою ген. Перебийноса. Він, цей лицар без казки, буде постійно пригадувати нам, як треба жити для України й як для Неї треба вміти вмерти.

Бійці і Командири УПА!

Коли Українська Національна Революція, що принесла волю українському народові в 1918 р., була в 1920 р. подавлена ворожою перевагою, а Українська армія, яка до того часу діяла одноціло, великими з'єднаннями, немов розплилась — ворог був переконаний, що вона перестала існувати. А на ділі вийшло не так. Це був тільки момент переорганізування українських революційних сил, момент, коли форми широкої повстанської боротьби замінені іншими формами, підпільно-конспіративними. Це був момент, коли на традиціях повстанської боротьби, народились нові революційні організації УВО, ОУН, що протривали цілий важкий час 25-літньої окупації на те, щоби в 1943 році знову ввести в дію широкі повстанські акції — під назвою УПА. Ворог був певний, що Армію Визвольних Змагань знищить, та він грубо помилився. І сьогодні окупант України може знов думати, що з хвилиною закінчення широких повстанських акцій, УПА перестала існувати. Революція подавлена. Та й тим разом він грубо помиляється. Бо сьогоднішній момент, це тільки момент переставки сил, це момент переходу з одних форм боротьби в інші.

Я певний, що Ви, незламні борці-герої вміло засвоїте собі ті нові зразки бою з ворогом, так, як скоро й вміло опанували мистецтво партизанки. Скріті, невловимі, Ви негайними, блискавичними ударами вдарили будете ворога там, де він того ніяк не сподівається. З питомою Вам очайдушністю і витривалістю, про яку ходять легенди по цілому світі, продовжувати будете й далі славні традиції УПА, виховувати будете своїми геройськими чинами нове, наростаюче покоління, щоби й його включити в революційну боротьбу. Ви докажіть ворогові щераз і щераз, що Української революції подавити не можна, що форми боротьби, які ви сьогодні

ні приймаєте, це хвиливі форми; що незабаром прийде час чергового переходу до широких повстанських дій, які завершаться вже повною перемогою — створенням Української Самостійної Соборної Держави.

Вічна слава безсмертним героям, що віддали своє життя за волю України! Ні на крок не відступимо від ідеї, які вони нам вказали, і за які поклали своє життя!

З честю виконаємо обов'язок, який вложив на нас наш нарід; воля або смерть! Дальшими геройськими вчинками продовжуватимемо невмірущу славу УПАрмії! Під проводом Української Головної Визвольної Ради вестимемо дальше нещадну боротьбу проти окупанта, аж до повної перемоги!

М. П. липень, 1946 р.

(—) *Тарас Чупринка*
Головний Командир УПА

ЗАЯВА ГОЛОВНОГО КОМАНДУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Як нам на українських землях стало відомо, деякі українські політичні групи на еміграції піддають під сумнів право Української Головної Визвольної Ради (УГВР) репрезентувати Українську Повстанську Армію (УПА); заперечують право УГВР виступати як Найвище Політичне Представництво і Керівництво українського визвольного самостійницького руху.

Ці ж самі емігрантські кола, використовуючи понадпартійність УПА, пробують заперечувати ту велику організуючу роль, яку відіграла ОУН, керована Степаном Бандерою, в процесі утворення і росту УПА і яку (ролю) ця організація продовжує відігравати сьогодні.

У зв'язку з цим Головне Командування Української Повстанської Армії заявляє:

1. Українська Повстанська Армія постала з бойових груп ОУН (керованої С. Бандерою) в 1942 р. в умовах завзятої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі 1942-43 рр. в УПА включилися широкі народні маси. УПА стала виразно всенародною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу. З уваги на ці обставини виникла потреба утворити всенародне політичне керівництво визвольно-революційною

боротьбою українського народу. Ініціативу створення такого керівництва взяла на себе УПА. Як найважливіший пункт платформи для створення всенародного керівництва визвольної боротьби українського народу, УПА висунула вимогу визнання потреби і доцільності активної революційної боротьби проти окупантів. На цій основі в м. липні 1944 р. (з конспіративних причин у всіх дотеперішніх публікаціях був поданий м. червень 1944) на підпільнім з'їзді політичних діячів, які станули на висунуту через УПА платформу і які в цей час були на українських землях, утворилася Українська Головна Визвольна Рада. Перший Великий Збір УГВР також прийняв постанову про доповнення складу УГВР всіма політичними самостійницькими партіями і окремими політичними та громадськими діячами, які в майбутньому стануть на прийнятій Першим Великим Збором УГВР Платформу УГВР.

2. Від моменту утворення УГВР Українська Повстанська Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє Представництво і Керівництво.

Від м. липня 1944 р. УГВР безпосередньо на українських землях практично керує УПА і в політичній, і в організаційно-персональній площинах. Виступати від імені УПА за кордоном уповноважене лише Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради.

3. Українську Головну Визвольну Раду визнає і підтримує український народ на землях. За закликотом УГВР український народ суцільно бойкотував, не зважаючи на найдикіший терор ворога, «вибори» в т.зв. Верховну раду СРСР дня 10-го лютого 1946 р. За закликотом УГВР він так само бойкотував 9-го лютого 1947 р. «вибори» в т.зв. Верховну раду УРСР. Російсько-большевицькі окупанти не могли зібрати навіть 10% добровільних голосів. І цей, власне, всенародний бойкот обидвох «виборів», проведений за закликотом УГВР, — це, в умовах большевицької окупації України, найкращі вибори УГВР. Цим бойкотом «виборів», як також найширшою підтримкою УПА український народ недвозначно заявив, що визнає УГВР за свій найвищий Політичний Провід.

4. Українська Повстанська Армія понадпартійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але рівночасно з цим УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення і розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА, вона скріпила її своїми високоідейними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона відстояла її політично від нападів як з боку опортуністичного табору, так і з боку національних ворогів України, вона доклала найбільших зу-

силь для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні в рамках УГВР.

Головне Командування Української Повстанської Армії сподіється, що ця Заява внесе еміграції повну ясність у висвітлених нами питаннях, і вірить, що українська як стара, так і нова еміграція потрапить стати понад вузькопартійні суперечки, й потрапить гідно репрезентувати наш народ перед світом, що вона йтиме разом зі скривавленим у боротьбі Краєм під керівництвом Української Головної Визвольної Ради до великої Мети — Української Самостійної Соборної Держави.

25 вересня, 1947 р.

(—) Генерал Тарас Чупринка
Головний Командир УПА

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УПА, ЧЛЕНИ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПІДПІЛЛЯ!

Минає п'ять літ з того часу, як член Організації Українських Націоналістів Остап почав на Поліссі організувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Маленькі ці групи, борючись рівночасно з німцями і з большевицькими партизанами, дали початок новим формам революційно-визвольного руху — *Українській Повстанській Армії*. Через кілька місяців цей рух поширився на ціле Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя. Цілий 1943 рік та перша половина 1944 р. ознаменовані боротьбою УПА на два фронти. На протинімецькому фронті добилася УПА повного припинення вивозу українського населення на роботи в Німеччину та унеможливила господарське пограбування народу. На протибольшевицькому фронті УПА не допустила до заливу українських теренів большевицькою партизанщиною. Ніхто інший, як саме УПА, в цілому ряді переможних боїв, розбивала орди сталінських Гунів, що нестримно пересувалися з північного сходу на підбій Європи.

В другій половині 1944 р. всі українські землі опинилися вже під большевицькою окупацією. Почався новий період боротьби УПА за «бути чи не бути» українському народові. Перша спроба, фізично винищити український народ, кинувши його в передові лави імперіялістичних фронтів, окупантові не повелася. За закликом революційного підпілля, під охороною УПА, українському мужеському елементові вдалося оминати заглади. Не вдалося також окупантові, вигнати українське населення на нові каторжні роботи в ССРСР. Бачучи політичні і бойові успіхи УПА, та симпатії

українського народу по її боці, не поважився окупант ще й до сьогодні провести повного економічного пограбування народу шляхом загнання селянства в сталінські колгоспи.

Український повстанець зі зброєю в руках боронив західних окраїн українських земель перед заливом польськими імперіялістичними боївками ще в 1944 р., а згодом став в обороні населення тих земель перед насильним вивезенням. Понад два роки йшла нерівна боротьба УПА з більшовиками і їхніми польськими наймитами на західних окраїнах українських земель, а український повстанець остався там ще навіть тоді, коли останнього українця звідти насильно вивезено, та вся земля перемінилася в незамешкані пустарі.

Безстрашні командири і бійці УПА виписали на її прапорах ряд бойових чинів, що золотими буквами запишуться в історії української зброї. Караюча рука бійця УПА досягла навіть найчільніших представників окупанта, як от шефа СА Люце, командувача «1-им Українським Фронтом» Ватутіна, чи заступника міністра збройних сил Польщі Сверчевського. Відділи УПА неоднократно здобували ворожі районні центри, вривалися в обласні центри, далекими рейдами промірювали рідні й чужі землі, засідками й наскоками турбували ворога та не давали йому можливості реалізувати пляни нищення українського народу. Імена Грегота-Різуна, Яструба, Ясеня, Сторчана, Прута, Коника, Перемоги, Хріна, понесли славу української зброї поза межі України.

Та і в політичному відношенні за УПА великі здобутки. Реалізуючи клич «воля народам і людині», вона вже в 1944 р. організує національні відділи азербайджанців, грузинів, казахів і інших поневолених Москвою народів до боротьби за повалення Кремля і створення самостійних держав усіх народів Сходу. За її ініціативою відбулася в листопаді 1943 р. *І Конференція Поневолених Народів*. За почином УПА об'єдналися всі українські самостійницькі групи в Краю і створили *Українську Головну Визвольну Раду*, що від 1944 р. кермує цілістю боротьби за УССД. Рейди УПА в Польщу і Словаччину придбали поневоленим народам нові лави союзників серед поляків і словаків.

Успіхи, яких добилася УПА, далеко перейшли всі сподівання, які покладала на неї Українська Головна Визвольна Рада та весь український народ. А добилася УПА цих успіхів в умовах, яких дотепер не знала історія людства.

Бійці і командири УПА! Ви, що сьогодні у військових відділах боретеся проти більшовиків, і Ви, що поповнили ряди революційно-визвольного підпілля, будьте свідомі, що п'ятирічна героїчна боротьба УПА і визвольно-революційного підпілля, — це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїської доби взагалі не знає історія людства. В тінь пішли прославлені

ні герої Тернопілів. На героїзмі УПА і визвольно-революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління. Боець УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства. То ж свідомі будьте величі тієї доби, в якій Вам довелося жити і не посоромте повстанської слави, як не посоромили її ті, що вже від нас відійшли.

В нинішній святочний день УПА гордо погляньте на минулі п'ять літ і пошаною спом'яніть всіх, що жертвою свого життя викували цю Нову Добу. В нинішній святковий день УПА з гордим чолом глядіть у майбутнє, що завершить нові визвольні змагання — перемогою.

Хай живе Українська Головна Визвольна Рада!

Вічна слава героям, що Вкраїні віддали своє життя.

14-го жовтня, 1947 р.

(—) *Ген. Тарас Чупринка*
Головний Командир УПА

НАКАЗ НА ДЕНЬ 22 СІЧНЯ!

Український Народе! Українські Повстанці!

День 22 січня — це наше найбільше національне свято, свято — Самостійної і Соборної Української Державности!

Ідеал 22 січня — це наш всенародній ідеал, наше прагнення і наша ціль!

Пригадуємо, що не зложимо зброї, не перервемо боротьби, не завернемо з шляху Національної Революції, доки знову не здійснимо цього великого Святого Ідеалу, доки не здобудемо Української Незалежної Держави!

Хай живе пам'ять і слава 22 січня!

Хай живе боротьба за новий 22 січень!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Хай живуть вільні самостійні держави всіх народів!

Хай живе воля, рівність, братерство і соціальна справедливість усіх народів і всіх людей!

Постій, в січні 1946 р.

Слава Україні!
КП

НАКАЗ НА СВЯТО КРУТІВ!

Усім військам, бойовим частинам і організаційним клітинам!

Лицарі Крутів — це наші попередники і наші виховники!

Безсмертна, геройська легенда Крутів — це наш заповіт і джерело сили нашої революції!

Жертва Крутів — це пересторога для нашого народу, щоб покладатись в боротьбі тільки на власні сили, тільки на власну зброю, а не на чужі гарні слова.

Туди до Києва, до Крутів звернені наші думки й наші серця!

Направимо Крути! Пімстимо Крути і, увінчаємо безсмертну славу Крутів вінком перемоги!

Хай живе пам'ять і безсмертна слава геройських лицарів Крутів!

Хай живе боротьба за здійснення святого заповіту Крутів!

Хай живе боротьба за Українську Самостійну Соборну Державу!

Постій, в січні 1946 р.

Слава Україні!

КП

НАКАЗ В ДЕНЬ СВЯТА ЗБРОЇ І БОРОТЬБИ

31 серпня 1919 року з'єднані українські армії, Наддніпрянська і Галицька, прогнавши спільними силами московсько-більшевицьких наїзників, здобули столицю України — Київ.

Пам'ять про розгромлення наїзницьких орд і визволення Києва власними силами українських армій стала для українського народу найдорожчим спомином з незабутніх днів нашої волі й слави, а день здобуття Києва став для нас святом зброї і боротьби.

Цей день нагадує нам про значіння власної збройної сили народу, нагадує про той незабутній час, коли ми були незалежні, коли ми мали свої армії, боролись і перемагали ворогів. Він нагадує нам і вчить, що в нас є можливість боротися і перемагати, коли тільки належно з'єднаємо і зорганізуємо всі розпорошені сили нашого великого народу. З тієї науки ми пізнали й навчилися цінити понад усе, значення власної збройної сили й пізнали, що для поневоленого народу єдиний шлях до волі — це шлях революційної визвольної боротьби!

Вірні цій науці й цим наказам, які залишив нам заповіт серпневого чину, — ми взяли знову за зброю, як тільки прийшла пер-

ша нагода для цього, та створили Українську Повстанську Армію, яка продовжує гідно визвольну боротьбу проти всіх наїзників України.

Сьогодні в двадцятському річницю чину 31 серпня, по трьох роках боротьби проти німецько-гітлерівської окупації і в третьому році боротьби проти нової, поворотної большевицької окупації, — стоїмо в карних лавах Української Повстанської Армії зі зброєю в руках, незламні, нескоримі, вірні й послухні лиш одній нашій великій і святій ідеї — ідеї *Вільної Незалежної України*.

Для Неї наша боротьба! Для Неї наша кров і наше життя!

Для Неї, для України, для її визволення і волі, — є в наших твердих повстанських руках наша зброя. Її здобули ми в найважчих умовах, власними руками на ворогах і тепер держимо твердо *та не кинемо її, доки не переможемо і, доки не завершимо нашої боротьби новою, але вже повною і тривалою перемогою, доки не відчинимо знову київських Золотих Воріт Свободи!*

Друзі Повстанці! Борці-Революціонери!

Ще твердіше держіть свою зброю і здобуйте нову!

Ще більше, ще кріпше бийте нею ворогів-окупантів!

Ще глибше, ще палкіше вірте в неминучу перемогу свободи, у нас в Україні і в цілому світі!

Борітеся — поборете!

За наші спалені села; за вигнання і вивезення народу; за наш знищений край, вкритий згарищами і попелищами; за всі переслідування, грабунки, побої, вбивства, нечуваний терор; за всі страждання і кривди нашого народу; за всю неволю і руїну — *пiмста й смерть ворогам!*

Хай живе Самостійна Соборна Українська Держава!

Хай живуть вільні самостійні держави всіх народів!

Хай живе спільний визвольний фронт усіх поневолених народів проти московсько-большевицького імперіялізму!

Серпень, 1946 р.

Слава Україні!

КП

Марко БОЄСЛАВ

14.X.1942.

*Присвячую Головному Командирові
УПА, генералові Тарасові Чупринці.*

Був наказ: — До походу! До зброї —
Україна розп'ята в вогнях!
Кожна хата родила героїв,
Месник руку могутньо підняв.

Був наказ, як гаряче залізо,
І слова стали чином живим!
Боротьба — стала чести девізом,
Мість горіла завзяттям грізним!

Залунав у просторах так гордо
Віщий гомін хоробрих боїв —
Рознеслися стогромним акордом
По світах ідеали Твої!

Ще момент і Твій голос владарно
Загримить на руїнах Кремля,
І напише колонам ударним
Пісню слави розкута земля!

Із збірки «В хоробру путь»

2.10.1947 р.

РАНОК

Гей, кинув ранок злотий диск
На синій стадіон безкрай. . .
Б'є в венах кров, мов водотриск,
Лице вогнем п'яним палає.

Гаї, діброви загули —
Співають гимни змагунові.
Ліг переможець на килим —
На перламутри зефірові.

Із збірки «Непокірні слова»

Микола ЩЕРБАК

ГЕНЕРАЛ ЧУПРИНКА

(Уривок з поеми «Герої»)

. . . Тоді, мов дуб, що виріс гірко,
Зависочів, устав Чупринка,
Правицю праведну простяг, —
І синьо-жовтий рідний стяг
Залопотів, замайорів
На сонці, в шумі яворів,
На полонині голубій —
УПА ішла на бій! На бій! . .

В сніжну стужу ворог лютий,
В залізо й панцери закутий,
Розкрив заховану криївку. . .

Буй-туром лютував Чупринка,
Вергав вогненно скоростріл,
Що все дрижало — гори й діл. . .

Та хижий ворог в бурі злив
Залізом бункера залив
І Генерала спопелив,
Стоптав, зрівняв з землею ліс
І попіл розметав, розніс. . .

Дарма регочеш, чорний кате!
Той попіл кличе до відплати!
Він жевріє і дні, і ночі,
У грудях б'є, в серцях стукоче! . .

Америка

Марко БОЄСЛАВ

Із збірки «Непокірні слова»

ПІСНЯ КУРЕНЯ «ДЗВОНИ»

(Рейд взимку 1946

Ревіли вихри дні і ночі —
Шаліла люта заметіль,
В яругах вили стада вовчі —
Серця давив жорстокий біль.

Ми йшли голодні, з ніг валились,
Ордою ворог наступав.
Ми в ката ласки не просили,
В нас честь Батьківщини — свята!

Не зламиш нас, жорстокий кате,
У наступ, друзі! На пробій!
Хай шлях прочистять нам гранати!
Вперед! Вперед! В завзятий бій!

Встелили шлях нам трупи ката,
Садист наново скаженів.
Скріпи серця, Вкраїно-Мати!
Вперед! Вперед! До слави днів!

І знову в наступ ми рвонулись —
Славко поліг, а з ним Шугай.
Вогнем дихнули наші дула —
Вперед! За волю! Рідний край!

Вперед! Вперед! По трупах ката,
З Карпат пробоем за Дністер!
Благослови, Вкраїно-Мати —
В нас дух героїв не умер!

12.4.1946 р.

МАРШ «ЧОРНОГО ЛІСУ»

Ми смілі воїни, суворі,
Нам батько — гнів, а мати — месть.
Брати ми грому і просторів,
Борці за волю, славу й честь.

Сміються ватри — юний регіт,
Співає думу Чорний ліс.
Душа повстанців — славний Грегіт
Цілує, пестить вірний кріс.

Голублять сосни, мов дівчата,
До бою серце грає марш,
Рої залізні вже на чатах,
Різун із нами — лицар наш.

Сміються ватри — юний регіт, і т.д.

Чатуй, катюго, на заставах —
Ми йдем назустріч вже тобі!
Готові, друзі! Слава! Слава! —
Лунає гимн, клекоче бій.

Сміються ватри — юний регіт, і т.д.

За Тебе, рідна Україно,
За кров святу Твоїх дітей
На суд покличемо руїни,
І встане вічний Прометей!

Сміються ватри — юний регіт, і т.д.

26.11.1946 р.

БРАТАМ З-НАД ДНІПРА

Привіт вам щирий, рідні, любі,
Вставайте, гноблені брати!
Громи рокочуть вогнезубі —
Зове на месть Дніпро святий!

Втопив у крові Україну
Опир потворного Кремля
І бенкетує на руїнах!
Блаженна батьківська земля.

Ограблена — рятунку! — кличе.
О месте! — хамова стопа,
Могили топче, мов ігрище!
Холодний гріб літа копав

Живим Вам, діти України,
Жорстокий кат! О, не діждеш,
Потворо! Глянь — грізні руїни
Мечами дзвонять! Вже іде

День революцій на розплату,
Вогонь могил палахкотить
І нагріває кожну хату
Нещадним гнівом, горда мить

Воскресний прапор вже підносить,
Залізні кроки гомонять
Когорт гнівних, побідоносних!
Тризуб святий наш у вогнях

І булава Великого Богдана
Іржу сполікують, щоб знов
Сіяти славою! Осанна!
Чи чуєш, як клекоче кров
Хоробрих Русичів у лавах!

Кричи, мій Дніпре, у простори,
Буди усіх — на месть! На бій!
Хай меч руїни переоре
Й розіб'є вщент тюрму рабів!

МОЛИТВА ПОВСТАНЦЯ

Боже наш — Правдо і Сило,
Надія в Тобі й любов.
Просять розплати з насиллям
Наші терпіння і кров.

Ворог розп'яв Україну,
Глумом збезчестив храми,
Горем засіяв руїни,
Гнані ї цьковані ми.

Рідні святі чорноземи
Соромом вкрили кати.
В месті і гніві ростемо —
Отче, Ти їх освяти!

Батька і матір жорстоко
Ворог катує щодня.
Боже, на землю глянь оком —
Й іскру лиш вкинь до вогня.

Серце громами заграє,
Зброя в руках задзвенить,
Любі простори безкраї
Полум'ям встануть грізним.

Отче, послухай, як гнівно
Душі борців гомонять,
Будемо з рівними рівні —
Іскру лиш кинь до вогня!

Із збірки «Хай слава луна»

9.2.1947 р.

Петро ГЕТЬМАНЕЦЬ

ХОЧУ КАРОЮ ГОНТИ. . .

Хочу карою Гонти проміряти степ,
хочу гнівом Богдановим дихать,
за наругу козацької волі й костей,
за всі кривди, розбої і лиха.

Хочу дзвоном тривожним гукнути: — Повстань!
Чи не досить із Тебе полону?
Тільки власним зусиллям міць зірвеш кайдан
і спасешся від чорного скону.

Подивися, Ти вся в закипilій крові,
як старчиця, стоїш у лахмітті!
Вслухайсь — всюди куються шаблі і мечі
і регочеться пристрастю вітер!

В нім воля сталева,
Він наш командир!
Із ним ми, як леви,
Як бурі, як вир!

Із ним боєвих ми знамен не огудим
І разом з другими походом грізним
Вкраїні державність навіки здобудем,
І славу ми вибором з ним!

Не нас на руїнах
П'янитимуть сни! —
Борці України! —
Ми волі сини!

«Лісовик», грудень-січень 1946 р.

Микола ВЕРЕС

БОРЦЯМ — ГЕРОЯМ

Столиці град, Базар і Крути й Броди,
Житомир, Хуст, і Чорний ліс і Львів
Це — вічний скарб, коштовнії клейноди
Минулих днів.

За боєм бій на річ доби нової,
За змагом змаг в ім'я ідей нових,
О, скільки вас, безприкладні герої,
У кожному з них.

Міцних, простих і, навіть, безіменних,
Та всяк із вас без крихти каяття
Склав на вівтар вітчизняний священний
Своє життя.

І хоч з могил немає може й згадки,
Тих славних діл не згладили роки,
За це вам в днях Зелених Свят нащадки
Плетуть вінки.

Бо ті діла — то нації стремління,
То наших мрій золотoverхий храм,
А ми прийшли упертим поколінням
На зміну вам.

І жертви знов, і знов самопосвята,
Щоб в сяйві сонць оновлених світань
Була Волинь, і Галич, і Карпати,
І Дін-Кубань.

Це смерть батьків синів до пімсти кличе
І ось на кін суворо виступа
Найкращий син і месник войовничий —
Стрілець УПА.

Я гордий тим, що дух борні не вимер,
Радію я, що наш поривний стяг
Благословля триzubом Володимир
На смертний змаг.

Вже близько час, коли взметуться громи,
Від Києва до Дону і по Сян
З вогнем в очах на змію бойовому
Промчить Богдан.

Прийдуть вони — і сила наша й слава,
Перелетить над Краєм віщий дзвін
І, як Христос, зі звалищ величаво
Воскресне Він.

У німбі весн, і правди, і свободи,
То буде знак, що ми живемо знов,
Що недарма у Києві і Бродах
Лилася кров. . .

Алла КОССОВСЬКА

ПОЛТАВЧАНКА

Марійці Степовій присвячую —
Автор

В містечку К., в міській бібліотеці
Скромненька дівчина Марія працювала,
Війну принесли німці на багнеті,
Советські кривди ще боліли в серці —
Так партизанкою Марія стала.
Війна брутально вигнала із хати,
Погнала дівчину в дорогу невідому.
Марія опинилася в Карпатах,
Свою рішивши долю поєднати
Із тими, що противляться лихому.
Тяжкого в руки взявши автомата,
Пішла в ліси, готуючись до бою,
Разом з Миколою, своїм коханим братом,
Щоб з ним ділити болі і утрати,
Щоб всім там стати доброю сестрою.
Тяжка й непевна доля партизанки:
Живи, як звір, ховаючись в барлогу,
Але трималася Марія-полтавчанка,
Бо твердо вірила в майбутню перемогу.
Плече-в-плече із хлопцями-бійцями,
Боролася, віддаючи всі сили,
А після бою, ніжними руками,
Їх рани лікувала, як уміла.
І годувала їх, і їм пісень співала,
Таких широких, як степи вкраїнські.
За це її прозвали «Степовою»,
За це її любили у криївці.
Вона була як сонечко весняне,
Завжди привітна, лагідна незмінно,
Усім несла потіху безнастанну,
В міцнім загоні командира Хріна.
А в час спокійний, у своїй землянці,
З Миколою, із братом синьооком,

Журнал веселий «Перець» партизанський,
Марія випускала в світ широкий.
І розпросторювалось «Перця» гостре слово,
Від нього добре чхалося займанцям,
Була селянам люба його мова,
І люди йшли, щоб битись в партизанці.
Але на щирі і міцні пошану
Марія у бійців назавжди заслужила,
Коли в бою, забувши власні рани,
Вона суворо друзів зупинила:
«Соромтесь, хлопці, це ж так некрасиво,
На полі кинути пораненого друга
Та ще і командира! Нуте, живо
Вертайтеся, ви, друзі недолугі!» —
Вона кричала в огняному вирі,
Стиснувши рану, як могла, рукою. . .
Бійці вернулись, взяли командира
І винесли його із поля бою.
Та видно все кінчається на світі,
І добре, і погане все мина. . .
Одного ранку, в Н-му повіті,
Разом з Миколою загинула вона.
Ніхто не знає, де її могила,
Хіба ліси і сонце золоте. . .
Спи з миром, дівчино, спи, героїне мила,
Твоє ім'я для нас безсмертне і святе!

Америка, Нью-Йорк, 1967

Лариса МУРОВИЧ

ГЕРОЇНЯМ УПА

Горить у народі і буде навіки горіти
Любов животворна до Вас, Героїні УПА,
Тиранам несила любови вогню погасити,
У пільмі нам світить лиш Ваша повстанська тропа!

На ній так жертвенно, плече-об-плече з вояками,
Співаючи пісню, ішли Ви у праведний змаг,
Щоб владно замаяв над вежами Києва брами
Злотисто-блакитний, державний наш стяг.

Чи можна забути діла Ваші світлі й нестерті?
Не раз, як медсестри повстанців чи як зв'язкові,
Безстрашно у вічі Ви хижій дивилися смерті,
Не раз, мов троянда, цвіла Ваша кров на траві.

Відродження спалах — у жертв рясних гекатомбах!
Це відає ворог і нині тому культобман
Підсовує хитро у танців виснажливих ромбах,
Щоб нам пов'ялити мети запахуцій евшан.

У Рідному ж Краю усіх, що стоять на сторожі
Культури скарбниці, її самоцвітів-перлин,
Проторять за ґрати кати й яничари ворожі,
Або на заслання, де їх очікує загин.

Та Ви, Героїні, в священній борні за свободу,
З героями разом — яскравий змагання пролог.
На Ваших слідах знов там велетні дужі народу
Востанне повстануть, здобудуть вінок перемог!

Канада, 1967

Проблеми національного визволення*Роман РАХМАННИЙ***ІДЕЙНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВНОСТІ ЗА 70 РОКІВ***1) На шляху визвольної боротьби без змін*

Самий процес життя людини — з дня на день, з тижня на тиждень, з місяця на місяць і з року на рік — в особистих і сімейних справах забирає стільки часу, фізичної та психічної енергії, що інколи дивуєшся: де й коли ми всі знаходимо потрібний час і додаткову силу на громадські, церковні й загальнонаціональні заходи? А є поміж нами одиниці, що поряд з особистими матеріально-професійними успіхами ще вносять також видатний вклад в культуротворчу, церковну й політичну діяльність своїх організацій з користю для справи всього українського народу.

І в цьому безупинному вирі життя більшість з-поміж нас не помічає, як минають десятиріччя, як робочі місця заповнюються (принаймні частинно) людьми молодшого покоління і як важливі події з нашого життя стають «історичними датами». В цих історичних датах заховалося багато зусиль багатьох українських людей, які саме спромоглися у своєму життєвому процесі буття внести конструктивну частку в будівництво вільного українського суспільства, чи в широкі зусилля свого народу на шляху його визвольної боротьби.

Всупереч усім змінам у стилі особистого й родинного життя, змінам у структурі всього суспільства і його співвідношення в гроні інших національностей, немає тільки змін на цьому шляху боротьби. Українська національність далі оточена ворогами й недругами так у широкому світі, як і на своїй рідній історичній території. Ця ситуація далі вимагає від нас усіх регулярного переглядування загального становища українців на кожному більшому етапі того шляху з метою: усучаснити свій підхід до визвольної справи і вдосконалити методи й засоби в досяганні її безпосередніх цілей.

Доброю нагодою для цього, а навіть konieczністю, бувають, а чи повинні бути всілякі роковини. Поточний 1987 рік багатий на такі

заокруглені дати, які спонукують багатьох українців відзначати їх урочистими церемоніальними зібраннями. Крім звичайних роковин, національних свят культурного й політичного характеру, цього року згадуємо такі додаткові події, як *70-річчя створення Української Центральної Ради в Києві та відновлення української державності проголошенням України Народною Республікою*. Далі, *45 років тому на шлях визвольної боротьби за свою самостійну державу виступили перші відділи УПА та й минуло вже 40 років від небуденного прориву збройних відділів УПА і бойовиків рев. ОУН із Забужжя і Засяння — почерез Чехо-Словаччину — в країни центральної Європи*.

Всі ці події конечно треба заново обмірковувати своїм «теперішнім розумом» і з часової віддалі оцінити їх, щоб зробити розсудливі критичні висновки. Такі висновки становлять, збірно, систему всенаціонального досвіду і принципів для всього суспільства у його визвольній боротьбі на рідних землях і в розсіянні по всьому світу. Без таких принципових висновків даремно влаштовувати святкові церемоніальні зібрання, бо безплідними залишилися б усі шумні заяви, похвали і славослов'я навіть для героїчних творців даних історичних подій.

Саме біжучого року, більш ніж будь-коли досі, в церемоніальному відзначуванні згаданих історичних подій таїться небезпека поновного заглушення таких національних дебатів. За елеїним настроєм, за кадильним димом славослов'я на церемоніальних зібраннях пропаде здорова думка оцінки навіть великих подвигів, а за тактичними заявами окремих партійно-політичних груп можуть забутися потрібні висновки. Адже, навіть у розвинених суспільствах, з власними державними структурами, є тенденція «заплястровування» минулого, незважаючи на те, що те минуле далі оформлює теперішність і матиме вплив на майбутнє того суспільства.

Бо на головній магістралі життя й діяння кожного народу чи нації насправді немає змін. Це тим більшою мірою стосується народу, який далі змушений іти шляхом визвольної боротьби усупереч усім своїм ворогам і недругам, та навіть усупереч т. зв. логіці «поступу» чи «історії».

Але, якщо власним розумом обмірковувати свої «історичні події» та враховувати сучасні їм коментарі наших політичних діячів, тоді ясно стане, що українські позиції на визвольному шляху боротьби ніяк не суперечили «історії», ані т. зв. поступові в розвитку людства. Навпаки, активна українська визвольна боротьба — культурницька, економічна, церковна і збройно-політична — зручно укладалася в основні тенденції розвитку організованого життя.

Що суперечило цим тенденціям-течіям, то ставлення слабких духом людей, які пристосовувалися до насильно усталеного порядку в світі та силкувалися зупинити український визвольний поїзд на будь-якій «станції компромісу». А компроміс буває доцільний у комерційних справах та, деколи, у внутрішньонаціональних суперечках, але ніколи перед обличчям ворога, що прагне цілковитого поневолення даної нації.

Згадані історичні дати біжучого року дають багато матеріалу для обміркування їх у рамках цих принципових засновків. В наступних розділах спробуємо спільно, з вами, читачі, зробити це. Бо відповідальність за такі дебати в нас однакова: коментатор має обов'язок висунути суттєве питання і розсудливо обмірковувати його, а читачі мають такий самий обов'язок сумлінно прочитати і власними висновками доповнити, виправити і зміцнити дані міркування. Таким чином витворюється конструктивна громадська думка, потрібна саме на шляху визвольної боротьби, де немає змін і де на кожному етапі потрібно ідейних борців із виразною українською концепцією тієї боротьби.

2) Незавершена національна революція

Один із наймолодших українців Північної Америки, з ноткою докору в голосі, запитався мене:

— Якщо 70 років тому в Україні виникла така могутня революція з її героїчними керівниками і борцями, то чому українська визвольна війна 1917-1921 років закінчилася цілковитою невдачею? Доповнивши свої знання з українознавчих курсів додатковим читанням, я запитую себе: «Чи не пора вже на те, щоб уточнити головну причину цієї невдачі та нагадувати її як пересторогу проти повторення тієї самої помилки в майбутній революційно-визвольний час?»

Я зрадів таким сміливим запитанням. Доки між нами є молоді люди з власними запитаннями про найважливіші моменти української історії, доти можна з надією дивитися в майбутнє. Бо це значить, що український розум не спить і що молоді українці свідомо шукають свого місця на українських самостійницьких позиціях. Старші українці, з ґрунтовнішим знанням історії та озброєні гірким досвідом життя свого народу, повинні відверто давати відповідь на їхні запитання і допомогти їм утриматися на шляху визвольної боротьби України.

Наступні рядки — одна скромна, але щира спроба дати відповідь на одне найбільш засадниче запитання: — *Чому українська*

визвольна революція 1917 року закінчилася невдачею, незважаючи на всі наші жертви?

— Поперше, справжньої революції в Україні 1917 року не було. Після падіння царату і встановлення конституційного правління в тій багатонаціональній російській великодержаві, українські діячі *еволюційними методами* здобували дедалі більше культурних та адміністративних прав для українського населення в кордонах т. зв. «вільної Росії». Слово «революція», в переконанні й заявах тодішніх українських діячів, набрало значення фетиша. Мовляв, «революція дала нам» повні громадянські права на самобутній розвиток і ми, українці, спільно з усіма народами Росії, повинні обороняти цю «революцію» перед усякою «реакцією», а зокрема перед «бонапартизмом». Подібно як російські ліберальні та соціалістичні інтелігенти, українські діячі також перебували під впливом історії двох революцій у Франції (1789 і 1871), забуваючи про те, що Франція була однонаціональною, а не багатонаціональною державою. У Франції ішлося кожного разу про зміну режиму, а в російській імперії — про визволення народів, насильно включених у її склад.

Українські народні маси — хоча переважно малограмотні та в російських мундирах — все таки в пам'яті зберегли ідеал Козацько-української республіки, а подекуди (в Галичині, на Буковині, Волині й Холмщині) вони відчували свій живий зв'язок з традиціями Київського Великого Князівства і Галицько-Волинського Королівства. *Поряд зі соціальним визволенням ці маси прагнули також національного визволення: вони інстинктивно відчували реальну можливість стати господарями на своїй історичній території.* Звідсіля, усі ті масові військові з'їзди в Києві з вимогами численних делегатів «творити своє життя» у рідній державі під охороною власної збройної сили.

Росіяни і зросійщені націонали заглушували ці українські голоси закидом «контрреволюційного сепаратизму», мовляв, українські націоналісти підкопують єдиний фронт «вільної Росії» у її війні та мирній перебудові в демократичну великодержаву.

Забувши свої давні політичні заяви (і наперекір заповітам Тараса Шевченка, Івана Франка й Лесі Українки), керівні українські інтелігенти далі вважали себе вірними громадянами російської великодержави. В ім'я соціальної та політичної перебудови тієї великодержави в багатонаціональну федерацію, вони всіляко пригащували запал народніх мас і будь-які рішучіші вияви їхнього спонтанного націоналізму. Рух українців у російській армії до формування своїх національних частин вони цілковито спрямовували на зміцнення російського фронту неначе б та імперіалістична війна була в інтересах українського народу. **Ще навіть у**

вересні 1917 року, коли той фронт розпадався внаслідок розкладу самих російських військових частин, а большевики готувалися захопити владу в Росії, українські діячі влаштували в Києві «конгрес народів Росії» для рятування тієї великодержави.

Та ще раніше, бо в липні 1917 року Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, всупереч її президентові М. Грушевському, збройно придушив повстання полку українських добровільців ім. гетьмана П. Полуботка. Захопивши несподіваним наскоком головні центри в Києві, організатори повстання мали намір перетворити УЦРаду в справжнє правління справжньої української держави. Але Генеральний секретаріат УЦРади послав проти повстанців інший український полк, а саме полк. ім. Богдана Хмельницького, та частини російського гарнізону і цим урятував цілість російської великодержави. В телеграмі до петербурзького уряду В. Винниченко повідомляв, що в Києві встановлено лад і спокій: «Викликано військо гарнізону; як українці, так і росіяни охороняють місто. Частину повстанців арештовано».

На ділі, їх — обеззброєних полуботківців і тих же богданівців — вислали на фронт, де вони, разом з багатьма українізованими полками, мусіли кривавитися за інтереси Росії, яка дедалі розвалювалася.

Не можна дивуватися українським народнім масам, які поступово збайдужіли до ідеї української самостійної державности. Виховані в єдиній царській імперії з її централістичною Російською Православною Церквою, розчаровані в своїх керівниках і розкладені соціалістичними агітаторами, ці народні маси стали розглядатися за тими, хто обіцяв більші вигоди в цій самій, докорінно реформованій великодержаві. Це був трагічний крок назад.

Спонтанна українська національна революція не завершилася своєчасно законними й силовими чинами, бо керівники тієї революції не розуміли того, що усвідомив і публічно заявив щойно в лютому 1918 року през. М. Грушевський: *«Раніше український народ мав діло з бюрократією і правительством Росії. Тепер... ми маємо боротьбу самих народів — великоруського і українського»*.

3) Багатогранна історичність Акту 30 червня

— Невже кожную історичну подію нам треба обмірковувати щороку і наново повторювати відомі деталі навіть такої важливої дати, як *самостійницький Акт 30 червня 1941 року?* — сказала одна серйозна читачка. І її відверте запитання заслуговує на таку ж відверту відповідь.

— Так, ви правильно висловилися, кажучи, що створення уряду самостійної України у Львові 30 червня 1941 року — це важлива історична подія. Теж правда, що вона сьогодні доволі добре відома українцям і, зокрема, державним діячам великих і малих держав. Але кожен історичну подію чи державницьку дату в історії України нам треба обговорювати рік-річно для того, щоб з відстані часу і з новим життєвим досвідом оцінити її розумно та об'єктивно. Адже, чим ближче до даної події була наша громадськість, тим більшою мірою почуттєвий чинник перешкоджав багатоманітним додати конструктивні аспекти цього чину. Сьогодні, 46 років після тієї події, ми вже повинні оцінювати її по-державницькому, без зайвого групового ентузіазму і без критикоманського упередження.

Ось, зважте умови проголошення цього Акту. Вони були складніші й тяжчі від умов проголошення Акту 22 січня 1918 року в Києві, від Акту 1 листопада 1918 року у Львові та Акту самостійності Карпатської України в Хусті 15 березня 1939 року. Хоч і яке критичне становище було тоді в Україні, а все таки ці законодавчі акти оформлювалися на вільній від ворога території України, за цілковито вільного обміну думками представників народу й під охороною мінімальної власної збройної сили.

Зате, рішення створити самостійницький уряд суверенної України 30 червня 1941 року в м. Львові схвалено в час блискавичної війни поміж двома найбільшими в той час військовими потугами — Великонімеччиною і Великоросією (під назвою: ССРСР). Обидві вони однаково рішуче були проти будь-якої форми самостійної української держави, бо вони розглядали і трактували Україну як свій колоніальний простір.

В той грізний час ні в Україні, ані поза її кордонами не було українських політичних партій: останні з них добровільно припинили свою діяльність ще у вересні 1939 року. І ніхто, крім ОУН, не хотів брати на свої плечі відповідальності за долю й долю свого народу. Єдина політична тоді сила (хоча дуже надщерблена ударами поляків, росіян і німців) звалася: ОУН. І навіть в її нутрі незабаром виник ідейний конфлікт на тлі визвольної стратегії і тактики супроти Великонімеччини.

Революційна ОУН прямувала до визволення України шляхом безкомпромісової збройно-політичної боротьби проти будь-якого окупанта і потенціального наїзника. Нарада громадських діячів майже всіх ідеологічно-політичних переконань у Кракові, напередодні вибуху німецько-російської війни, схвалила ці позиції, бо вирішила: на звільнених від росіян землях України треба творити своє незалежне державне життя.

Такий чин могла здійснити тільки революційна організація, провід і члени якої не злякалися б військово-поліційної сили німецької влади та її запобіжних заходів. Усупереч цим заходам, вже в першій групі патріотів, які прорвалися до Львова підпільними засобами, був Ярослав Стецько, уповноважений Проводом рев. ОУН творити державницьку структуру на вільній території України.

Завдяки підпільній мережі рев. ОУН (що перетривала большевицький терор) і за допомогою членів ОУН з-поза Сяну і Бугу, Ярослав Стецько швидко зорганізував зібрання львівських і позальвівських діячів для обміркування і схвалення Акту про відновлення української державности.

Ішлося не тільки про використання догідної нагоди, але й також про те, щоб український народ — через свій самостійницький уряд — міг «як господар домовитий» на своїй історичній території розвивати свої стосунки з державами, що тоді ламали російського окупанта, або були неутральні (як Сполучені Штати Америки).

Це Національне Зібрання у Львові, складене з найвищих церковних і світських, політичних і громадських діячів, схвалило пропозицію Проводу рев. ОУН і своїм авторитетом, як революційне представництво народу, зміцнило повноваження Ярослава Стецька, як іменованого прем'єр-міністра для зформування Державного Правління.

Щоправда, серед учасників зібрання не бракувало «тривожних душ», які воліли б почути прихильне підтвердження цього рішення якимось офіційним голосом німецької влади — військової або цивільної. Коли ж випадково присутній наприкінці зібрання німецький старшина перестеріг учасників зібрання не схвалювати ніяких державницьких рішень «до часу закінчення війни», тоді ці «тривожні душі» збентежилися ще більше. *Одначе, ніхто з учасників Національного Зібрання у Львові не скорився «тяжким умовам дійсности» і всі одностайно схвалили постанову про творення Українського Державного Правління.*

Рішення про творення такого уряду у Львові ще перед звільненням Києва зробив з власної ініціативи Ярослав Стецько: він розумів, що при наочній ворожості німців такої другої нагоди для вияву українських державницьких прагнень не буде в жодному іншому центрі України. Поінформований про це рішення Провідник рев. ОУН Степан Бандера (підпільними зв'язками) схвалив Стецькову ініціативу в дусі постанов краківського Українського Національного Комітету. Цю саму рішучість продемонстрували інші члени Проводу, які були у Львові, зокрема сотник Роман Шухевич і Микола Лебедь, ставши також членами УДПравління.

Таким чином через своїх найідейніших представників (світських і духовних, цивільних і військових) український народ перед обличчям усіх країн Європи і Азії продемонстрував *свої непохитні прагнення до державної самостійності, свою суверенність* на власній території всупереч обом тоталітарним великодержавам і *свою поступовість* у загальнолюдському розвитку.

Адже гасло «Воля народам — воля людині!», висунене на прапорі самостійності й суверенності України якраз Актом 30 червня 1941 року, на десятиріччя випередило повоєнний рух «відколонізовування» світу й оборони прав окремої людини під кожним режимом у будь-якій державі. Саме українські патріоти — співтворці й оборонці того Акту, опісля вояки УПА та ідейні наступники й пересемники цієї концепції в Україні — найбільшою мірою спричинилися до витворення того найгуманнішого руху на просторах советоросійської імперії та у багатьох державах вільного світу.

І в цьому є багатогранна історичність львівського Акту 30 червня 1941 року.

4) Про історичну цінність і «брухт історії»

— Почавши ще з січня 1918 року частина людей держав Заходу звинувачує українців у т. зв. «співробітництві» з німцями у двох світових війнах, коли-то ці держави воювали проти Німеччини. Дехто з українців ще й досі не впорався з цим закидом і навіть сам критикує своїх політичних діячів за те, що вони начебто «знецінили» свою визвольну боротьбу прихильним ставленням до німецького наїзника.

На це запитання декого з молодих варто дати окрему відповідь.

— Закид англосаксів і їхніх союзників (з росіянами включно) є лицемірний і безпідставний. Відомо, що Англія, Франція, Росія та США в обох цих війнах воювали тільки за свої економічні й імперіяльні інтереси, які опісля показалися фіктивними. При тому, уряди цих великодержав заперечували право українців на свою суверенну державу і кожного разу допомагли Москві втримати наш народ у своїй імперії. Ще й досі вони не враховують життєвих інтересів українського народу, хоча вже добре знають його прагнення до власної державності і його чинну боротьбу за неї. Як співвинуватці в злочині поневолювання українців, ні ті уряди, ані тим більше їхні громадяни не мають морального права робити будь-які закиди українським політичним діячам за те, що вони намагалися зберегти чесне ім'я свого народу як законного господаря на своїй історичній території.

Наїзд військ Великонімеччини на українську територію в 1941 році був наїздом банди «брунатних гангстерів» з метою вибити з України банду «червоних гангстерів» і зайняти її місце, як експлуататора українських земель. В той час *Франція* (а раніше — Бельгія, Голландія і Данія) вже скорилася силі Великонімеччини, а *США* втримували дипломатичні стосунки з Берліном. *Англія*, заявою В. Черчіля без ніяких застережень, впросилася допомагати Москві. Україну всі вони трактували не як одну політичну цілість, але тільки як окремі «інтегральні частини» ССРСР, Польщі, Румунії та ЧСР.

Український громадсько-політичний провід опинився тоді в ситуації господаря, в дім якого вдерлася нова банда гангстерів: треба було діяти розсудливо, щоб не стягнути на своє населення ударів нового наїзника, а водночас зберегти за своїм народом право господаря на рідній історичній території. Це завдання достойно виконав Чин 30 червня: з ініціативи рев. ОУН створено Українське Державне Правління, згідно з постановою наради Українського Національного Комітету в Кракові (ще 22 червня) та за схваленням Національного Зібрання у Львові.

Українські духовні провідники — митрополит Андрей Шептицький і митрополит Полікарп Сікорський — керувалися цими самими мотивами у своїх посланнях. Обмежившись куртуазійними словами з приводу звільнення західньоукраїнських земель, обидва митрополити визнали уряд Ярослава Стецька і цим *авторитетно підтвердили, що єдиним господарем на українській території є український народ.*

Безпосередньо, Акт 30 червня змушував керівників Великонімеччини та її союзників виразно з'ясувати своє ставлення до України, бо про свої військові цілі в Східній Європі вони досі не сказали ні словечка.

Посередньо, цей Акт був гідним закликом до політичного розуму: *трактувати Україну, як суверенну державу, нарівні зі своїми союзниками і нейтральними державами — такими як США, Швейцарія, Швеція, Португалія.*

В цілому, ситуація в червні-липні 1941 року була подібна до ситуації з січня-лютого 1918 року. Тоді, Українська Народня Республіка не мала ніякої потреби воювати проти Німеччини, бо війну розпочали всі великодержави з власних мотивів і не питаючись волі українського народу. Україна потребувала миру для відбудови своєї економіки. Ось чому тоді укладено і 4-го лютого 1918 року підписано Берестейський мир між УНР та імперіальною Німеччиною, разом з її союзниками.

Тепер, у 1941 році, на цій базі можна було формувати німецько-

українські стосунки, бо Україна також потребувала часу на залікування ран, завданих їй Росією, зокрема голодом 1933 року. Але «новий Берлін» взявся діяти так само, як діяв «старий Берлін» після вступлення німецьких армій на територію України в лютому-березні 1918 року. Україну знову потрактували німці як свою колонію.

Така німецька політика завжди викликала український опір.

Коли відділ німецьких солдатів 29-го квітня 1918 року збройно проредся крізь охорону в будинок Української Центральної Ради, щоб розігнати її сесію, тоді єдиний през. М. Грушевський не виконав варварського наказу німецького старшини: *не встав зі свого місця і не підніс своїх рук угору*. Знехтувавши смертельну небезпеку, М. Грушевський показав наїзникові, що, без уваги на це насильство, український народ залишається господарем на своїй землі. Це була перша ознака опору німецькій окупації України 1918 року.

Через 20 років опісля, на вимогу-пораду німецького консула у Хусті 14-го березня 1939 року, щоб українці «капітулювали» перед мадярами (згідно з рішенням Гітлера щодо Карпатської України), Командири Карпатської Січі, члени ОУН полк. М. Колодзінський і пор. З. Коссак, відповіли: *«У словнику українського націоналіста нема слова ‘капітулювати’. Ми можемо впасти в нерівній бою, але ніколи не капітулюємо!»* Ані січовики, ані члени уряду Карпатської України не піддалися Угорщині.

Протягом перших днів липня 1941 року німецькі військові та поліційно-політичні представники погрозами репресій пробували примусити прем'єр-міністра Я. Стецька скасувати рішення Національних Зборів і розв'язати свій уряд. Подібну вимогу поставлено арештованому Провідникові рев. ОУН Степанові Бандері, щоб він відкликав Я. Стецька з посту Голови УДП та щоб відмовився творити будь-яку державницьку структуру на території України «до закінчення війни».

Ніхто з творців Акту 30 червня не з'явився погроз і не відкликав його. За свій опір одні із них попалились у тюрми й концтабори, інші ж загинули від німецьких куль, а гче інших Гештапо замордувало таки «ручно» під час слідства (І. Климова-Легенду та Івана Равлика). Не відкликали своєї моральної підтримки для Акту 30 червня теж духовні провідники; вони були перші, хто намагався повідомити духовні кола Заходу про геноцидну політику німців і росіян на території України.

На цьому морально-ідейному фундаменті розгорнулася багаторічна збройно-політична боротьба рев. ОУН та УПА проти обох тоталітарних імперій — великонімецької та великоросійської.

Усвідомивши багатогранну ефективність Акту 30 червня на тлі минулої й сучасної історії України, українці старшого й молодших поколінь врешті повинні вміти відрізнити цінну історичну подію від безвартісного брухту історії.

До брухту історії належать не тільки скомпромітовані імперіялістичні й расистські теорії, але й також несправедливе, лицемірне ставлення великодержав Заходу до народів поневолених Москвою. Ці великодержави, своєю чинністю і нечинністю супроти більшовиків і нацистів, допомогли двом бандам гангстерів захопити владу в своїх країнах, потім — у сусідніх, щоб згодом спільно поділитися Європою. Те, що банда «червоних гангстерів» перетривала до сьогодні та всьому людству загрожує своїм атомно-збройним потенціалом — теж наслідок безпринципового брухту історії, що зветься «миролюбність Заходу».

Ось чому ані діячі, ані суспільства великодержав Заходу не мають ніякого морального права робити будь-які закиди цим поневоленим народам, які у двох світових війнах впали жертвою великодержавних махінацій. А тим українцям, які, в угоду правлячим колам цих великодержав, кидають каменем звинувачення українським політичним діячам, чинним протягом останніх 70 років, треба відповісти словами президента УНР Михайла Грушевського. Напередодні повалення суверенної української республіки збройними силами Німеччини (29-го квітня 1918 року), про таких українських слабодухів він писав:

«Ви, люди боязкої душі і невідважної мислі! Ви всі, хто цінить понад усе незакаламучений спокій свого серця і своєї голови... Ви, що хочете проїхати безплатними пасажирами до будучої України, не віддавши нічого цій страшній боротьбі... Ви краще відійдіть!..»

Так, на брухт історії.

(Закінчення буде)

М. ЧИРОВСЬКИЙ

НА СЛІДАХ МОСКОВСЬКОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ КОЛИСЬ, У НЕДАВНОМУ МИНУЛОМУ, І СЬОГОДНІ (Закінчення, 2)

V. Московські більшовики на слідах царського імперіялізму

Сьогодні, з перспективи сімдесяти років, треба закинути всякі реальні комбінації про марксистсько-комуністичний інтернаціоналізм московсько-більшовицьких вождів, але визнати їх всіх, починаючи від Леніна, якими московськими імперіялістами, які від самого початку вживали комуністичну доктрину як «димову заслону» для московської політичної та мілітарної агресії завжди і всюди. Зручно й облудно вживаючи комуністичні кличі, Ленін і Сталін зі своїми «опричниками» не одного обдурили у своїх імперіялістичних агресіях. Вони, як було згадано, перевищили і перестрибнули царів. Коли царі старалися поширити владу Росії на трьох континентах, то советські вожді, під плащиком комунізму, спенетрували всі континенти, всюди уводячи свої порядки. В січні 1987 р. Джордж Шульц, державний секретар США, зізнаючи у справі т.зв. нікарагського «скандалу», оповідав про чисто советські порядки у Манагуї під час ювілейних святкувань перемоги «санданістів».

Сталось так, що по розпаді царської Росії Україна, Польща, Фінляндія, Ідель-Урал, Литва, Кубань, Естонія, Білорусія, Кавказька Федерація, Черкесія, Дагестан, Сибір, Латвія, Далекий Схід, Туркестан, Донські козаки і другі народи, поневолені Москвою, проголосили державну незалежність поміж 1918-1920 роками²⁴.

Більшість із цих молодих країн уярмив ССРСР зараз таки по Першій світовій війні, а решту по Другій. І куди більше — в Європі ССРСР загорнув т.зв. сателітні країни (майже $\frac{2}{3}$ Балканського півострова, а далі Польщу, Чехію, Словаччину, Румунію, Східню Німеччину, Болгарію) про що могли тільки мріяти царі, але ніколи того не досягнули.

В 1930-их роках і під час Другої світової війни комуністичні впливи були надзвичайно сильні і у США. Москва може тільки завдячувати Сталінові, який зумів перехитрити Рузвельта і Черчіля, щоб дістати величезні політичні й територіальні зиски. По Другій

світової війні Захід попросту подарував Москві пів Європи, Сахалін і Курильські острови, включно з цілим Китаєм. І не диво, коли близький співробітник през. Рузвельта, Альджир Гіс, був ярим комуністом, який пізніше, завдяки Р. Ніксонові, опинився за зраду в тюрмі. Комунізуючий американський висланник О. Лятімор допоміг Мао Тсе-тунгові опанувати Китай. Апетити Сталіна і його кремлівської кліки були такі великі, що вони мріяли підкорити собі навіть Китай із 850-мільйоновим населенням. Але цей «кусок» був завеликий і Кремль ним майже не задавився. Хоч і «китайський проєкт» ішов по царській традиції, він Кремлеві не вдавсь. Царі боялися Китаю і робили все можливе, щоб його ослабити. Сталін і Хрущов теж його боялися.

Щоб запевнити комуністичному В'єтнамові перемогу і гегемонію в Індо-Китайському півострові, советські експерти навчили червоних в'єтнамців, як ламати спротив масовим голодом, вживаючи свій досвід з двох голодів в Україні (з 1921-22 і 1932-33-ох років), що їх спричинили Ленін і Сталін та й їхні посіпаки²⁵. Це ж саме вони зробили в Етіопії (Абісинії), про що зрештою буде мова пізніше. В Камбодії в'єтнамські комуністи вимордували голодом 2 мільйони людей для зламання спротиву, заперечуючи існування голоду і не допускаючи харчової допомоги із зовні. Такими методами москалі сподіваються там колись запанувати. Кривава penetрація комуністичного терору, підсилюваного Москвою, тероризує і Ляос, і частинно Тайланд. Зокрема в Ляосі він прибирає трагічні форми.

В недавньому минулому (в 1960-их роках) комуністичний хаос, підтримуваний і фінансований Москвою, загрожував Індонезії за Сукарна і в Ггані, в Африці, за Нкруми. А недавно (в 1986-87-их роках), по усуненні през. Маркоса комуністична небезпека знову поважно наростає на Філіпінах, де новий президент, жінка Акіно, радше нереалістично дивиться на дійсну небезпеку підтримуваної Москвою збройної боротьби комуністичних партизан, що зміряють до повного скомунізування Філіпін, де нужда і внутрішні недовладки сприяють комуністичній агітації та одурманенні філіпінських селян. Мабуть і в цьому випадку американці, а зокрема американські ліберали, не можуть здати собі справи з поваги положення та й ховають, як сказано, голови в пісок.

Цілком окремим розділом в історії московського імперіялістичного походу у світ була і є воєнна агресія СРСР в Афганістані, про що вже згадувалося раніше. Царі не могли і не мали відваги на мілітарну агресію в Афганістані, хоч їм дуже хотілося промостити шлях в Індію. Але кремлівські вожді СРСР, віруючи у свою модерну технологічну й мілітарну перевагу над «примітивними» афганцями, пішли в неспровокований наступ, щоб оточити, а

згодом захопити для своєї воєнної машини близько-східній нафтовий басейн і зблизитися до Індії, до своєї давньої мрії. Ця близько-східня нафта конечна для здійснення майбутніх грандіозних імперіялістичних плянів «третього Риму» — носія атеїстичного марксизму — для звеличання «матушки» Росії.

Але афганський народ показався суцільним героєм. Маленька гірська країна, афганський Давид, бореться майже сім років з московським Голіатом, і при технічній допомозі Китаю, Ірану, Пакістану, США і других завдає йому дошкульних втрат. СРСР не знає, як з цього положення вийти. При чому геройська боротьба мусулманських афганців деморалізує і підбурює мусулманські народи Советського Союзу, доказом чого були бунти і неспокої в советському Казахстані під кінець 1986 року²⁶.

Оця нафта на Близькому Сході довела до найінтенсивнішого вплутання Советського Союзу в політичний хаос у цьому районі. Там московські агенти ведуть безперервно підривну роботу: підбирають до перманентної війни в Лівані, допомагають Сирії й Іракові проти Заходу, а в Ізраїлі теж тихцем творять неспокої. У війні між Іраком і Іраном вони піддержують і продовжують конфлікт, щоб, мовляв, «у каламутній воді зловити собі рибу». І цей імперіялістичний плян переріс усякі колишні царські сподівання. Советська рука без сумніву була замішана і в масовий тероризм на Близькому Сході в 1970-80-их роках.

Як сказано попередньо, Московщина завжди була заінтересована в Середньо-морському басейні і Близькому Сході у традиціях «третього Риму» і спадкоємства Константинополя та опіки Святої Землі. Атеїстичний СРСР від цього не відказався. По Другій світовій війні СРСР мало що не захопив Туреччину й Іран, бо тільки категоричний спротив других альянтів не допустив до цього. Значить, Захід не дав себе обманути у всіх випадках. Зокрема през. Г. Труман мав тут більше розуму, ніж другі західні державні мужі, і з його допомогою шах Ірану пізніше успішно усунув прем'єра Казмазадеха, який скорим темпом хилився наліво.

Царська імперіялістична політика ніколи поважно не включала опанування або втягнення під свої впливи Африку, центральну і південну Америки, але советські вожді вже перед Другого світовою війною, а зокрема в період по тій війні післали там свою «п'яту колону», щоб спенетрувати «комуністичною доктриною» ці терени і зробити їх сприйнятливими для майбутніх московських зазіхань. Правда, цариця Катерина II коротко інтересувалася центральною Америкою, але жодних поважних міроприйнять не робила.

У своїй підривній роботі в Африці та в центральній і південній Америці большевики використовували кличі проти західних капі-

талістів і їхнього нібито колоніалізму, як і хронічну нужду у цих просторах. Зокрема, де при владі була диктатура, там большевикам ішло відносно легко, бо в цих випадках їм вдалося обманути Америку, притягнути її до помочі в поваленні авторитарних урядів та вможливити скомунізування Етіопії, Куби чи Нікарагуї.

По Другій світовій війні, коли т.зв. Третій Світ між «капіталістичним» заходом і «комуністичним» сходом став тереном завзятого змагу поміж цими двома системами, Москва почала завзятий імперіялістичний наступ для опанування бувших колоніальних теренів Африки. Цікаво, що і тут Ленін накреслив своїм послідовникам напрям акції в т.зв. економічно нерозвинених країнах у висліді західного колоніалізму, щоб їх позискати для своїх цілей. Він підчеркнув, що економічно нерозвинені країни стануть важливою ареною розигри між капіталізмом і комунізмом за панування у світі. З другого боку, господарські взаємини поміж ССРСР, відсталими країнами Третього Світу і сателітними державами характеризуються їхньою експлуатацією Советським Союзом²⁷.

Цілий ряд країн були в одному або другому часі zagrożеними або й опанованими потужними советськими впливами: Єгипет, Альжир, Гана, Ангола, Етіопія (Абісинія), Уганда, Судан, Чад, Мозамбік і другі. Попросту розмах московсько-комуністичної мирної і революційної пенетрації, піддержуваної московськими і кубинськими дорадниками, інструкторами та й достатньо вирядженими військовими з'єднаннями, що беруть участь у боях з антикомуністичними повстанцями, є застрашуючий. Але західні держави майже не хочуть цього бачити.

Сливе повним виявом політичного анальфабетизму є постава західних держав, включно з Америкою, до т.зв. Південно-Африканської республіки. Під покришкою боротьби за зрівняння прав чорного з білим населенням та усунення т.зв. апартайду, червона підривна робота йде повним наступом на білий уряд през. Боти, підготовляючись до створення там комуністичного чорного правління на взір советської «диктатури пролетаріату» під рукою Москви. Аж на кінець Африки забрив московський імперіялізм. Цікаво, що комуністичні агенти зуміли приєднати собі до співпраці навіть християнських духовників, які явно закликають до насилля і кровопролиття. А західні держави зі своїми каральними санціями проти уряду Боти допомагають будувати там комунізм на свою власну згубу. Подібно, як сталося на Кубі і Нікарагуї. Альтернативної розв'язки цьому безперечно важкому питанню Захід і урядові кола тої країни досі не знайшли. Америка є молодю державою і її зовнішня політика є дуже короткозора. Це унагляднилося в її політиці у відношенні до большевицького наступу на західню гемісферу. Маючи відразу до авторитарних режимів,

американці завжди були готові допомагати їх усувати, не дивлячись на наслідки. Американці допомогли усунути батістів з Куби, самозанців у Нікарагуї, маркосів з Філіпін, шаха з Ірану, диктатуру в Судані і т.д. В заміну вони дістали там, зокрема на Кубі і Нікарагуї, «диктатури пролетаріату» стилю Фіделя Кастро і санданістів під проводом Ортеґи. Не навчившись нічого, Вашингтон підкопує і стабільність уряду Піношета і Чілі, де зрештою, декілька років тому був осадовився комуністичний уряд Аленде. Він був усунений при частинній допомозі приватних і офіційних американських кіл. Автор цих рядків пригадує, як у США сердечно вітав президент Айзенгавер Ф. Кастро, «визволителя» Куби. А 10 років пізніше на Кубі Хрущов уставляв советські ракети. Не менше помилився і Джімі Картер, коли він відмовився підтримати у Нікарагуї Самозу. І там сьогодні советський бастион. Тільки президент Реган, розуміючи небезпеку, потрапив не допустити до цього, щоб Гранада стала третім советським сателітом в центральній Америці.

В різні часи і Мехіко, і Бразилія за Ґуларда, і другі країни в західній гемісфері були загрожені комунізмом. Ця небезпека знову збільшилася в Бразилії у 1986 році. Мабуть, большевики спенетрували б і Антарктиду, коли б це було їм корисне.

VI. Внутрішні колонії СССР

Щоб збудувати собі сильну випадову базу для широкого розгорненого наступу на цілий ґлоб, Москва віддавна старалася консолідувати себе внутрі. Для такої бази надзвичайно важною є етнічна монолітність, великий економічний потенціал і мілітарна сила. Розуміється, і царі, і червоні вожді безупинно намагалися ці три умовини завершити, без огляду на жертви і кошти. З огляду на хоч би позірну й поверховну етнічну монолітність, уже за царських часів уведено цілком фіктивне поняття «єдиного руського народу», що нібито складався з великоросів, малоросів і білоросів. Введено безоглядну русифікацію, а за прояв українських або білоруських патріотичних почувань жорстоко карано тюрмами і сибірським засланням.

Визвольні змагання неросійських народів у 1920 роках доказали цілковитий провал цієї фікції і жорстокої русифікації. Московські большевики, щоб досягнути свою мету або хоч завпевнити російському етнічному елементові перевагу в СССР, створили фікцію «праруського» народу, що поділився пізніше на росіян, українців і білорусинів. Отже, це колесо неухильно треба завернути, щоб усі злилися в «один советський народ», який думатиме й

говоритиме тільки по-російськи та творитиме тільки російську культуру. З цією метою введено небувалу русифікацію і всестороннє нищення других мов і культурних надбань²⁸.

У цій русифікаційній лихоманці на окреме місце заслуговує т.зв. Ташкентська Конференція по кращому вивченні «руссавао языка», як мови «дружби» народів у ССРСР, із 1979 року. Ця Конференція рекомендувала наполегливі заходи для ще кращого вивчення російської мови по всьому Советському Союзу. Включення всіх і вся в цю акцію, призначення додаткових фінансових засобів у цьому відношенні для всіх рівнів навчання, — від дитячих садочків аж по докторські студії, і писання цією мовою дисертацій.

Потім посипалося безліч таємних постанов і інструкцій, почавши від Центрального Комітету КПСС і Ради Міністрів ССРСР, по-через республіканські Ради Міністрів і Міністерства Освіти аж до районових властей про те, як досконало вивчати російську мову — «мову дружби народів». Ніде ні словом не згадали про вивчення рідних мов поодиноких республік: української, білоруської, литовської, грузинської чи других. Їхніх мов ніби не було²⁹.

Навпаки, мови і науку неросійських народів наполегливо і тотально нищено в розмірах культурного геноциду³⁰. Повторилися Валуєвські укази і царський Емський Указ із 1876 року, тільки в далеко більше рафінованій і забріханій формі.

Тому, що насильна і тотальна русифікація таки не давала бажаного і скорого висліді монолітності ССРСР, Москва, щоб запевнити чисельну більшість москалям у Союзі, розпочала на грандіозну скалю геноцид або народовбивство, тобто поголовне вимордування цілих народів: українців, татар, калмиків, надволжанських німців і других. Штучні голоди, масові розстріли, масові депортації і заслання приводили до мільйонів і мільйонів людських жертв³¹. Такого масового вимордування історія світу ніколи досі не записала.

В ім'я монолітності імперського ССРСР кремлівські вожді включили тут і Церкву, хоч офіційно Советський Союз є атеїстичний. Визнано там тільки одну Московську Православну Церкву, а другі віроісповідання і Церкви жорстоко і нелюдяно переслідуються в ім'я величі одного російського народу. Переслідуються там неросійських православних, католиків, протестантів всіляких напрямків, жидів і мусулманів. Попросту, ССРСР — це пекло на землі для звеличання Росії-Московщини. Все в ім'я монолітності!

Для імперії в наступі треба великого економічного потенціалу. Але тут Москві не везе. Царська Росія завжди була господарсько відсталою. І Кримську війну, і Першу світову війну Росія програ-

ла через цю відсталість. Була б вона програла і Другу світову війну, як би не господарська допомога Заходу всякими «лінд-лізами». Т.зв. комуністична господарська система, яка мала змобілізувати всі ресурси в імперському поході, недомагала від самого початку. Десятки разів її реформували і Ленін, і Сталін, і Хрущов, і Брежнев, та й накінці і Горбачов, обіцяючи від травня 1987 року зворот до приватного підприємства, що може статися початком кінця Советського Союзу. У міжчасі Москва безжалісно експлуатує всі неросійські колонії всередині СРСР, включно з Україною, щоб тільки підбудувати свій імперіалістичний марш.

СРСР колосально розбудував свою воєнну машину. Ще недавно СРСР мілітарно навіть випереджував США, але через реальну політику президента Р. Регана справи змінилися, і Советський Союз остався позаду. Але все ж таки СРСР остався другою найбільшою мілітарною потугою у світі. Однак його внутрішні неполадки, включно з проблемою наростаючого етнічного конфлікту між народами СРСР, які наставлені на русифікацію або комплетне фізичне знищення, поважно ставлять під знак запиту завтрішні успіхи советсько-московського імперіалізму.

Серйозним недомаганням СРСР є його мілітаризм коштом матеріальних злиднів широких прошарків населення Советського Союзу. Пересічний советський громадянин терпить матеріальні недостатки вже десятиками років. Він невдоволений і чується ошуканий, тоді як воєнна машина росте. Це все і робить з СРСР «колоса на глиняних ногах», що при будь-якому основнішому потрясенні може лопнути. Але як ще довго ждати? . .

VII. Закінчення

Московська імперія, що виросла на мільйонах-мільйонах невинних жертв, також і сьогодні засилає в тюрми, концтабори і на заслання мільйони жертв на смерть і знущання. Вона здавна робила геноцид або народовбивство других націй своїм улюбленим засобом імперіалістичної політики, і вона своєю злобою, безжалісністю і наругою над своїми жертвами перевищила всі минулі імперії — єгипетську, перську, вавилонську, римську, гунську Аттілі, татаро-монгольську Джінгіс-хана, китайську, еспанську чи англійську. Жодна із цих історичних імперій не була лагідною, але ні одна із них не стала такою рафінованою і спертою на повній брехні, жодна із них не пролила такого моря-океану крові. Угро-фінсько-слов'янська і татаро-монгольська сполука і традиції, зміцнені атеїстичним і богоненависницьким марксизмом-ленінізмом, створили насправду монстр-імперію, яка загрожує цілому

глобові. Але багато провідних мужів західного світу ще не зрозуміли істини. Пактують і пертрактують з Москвою, допомагали і допомагають їй економічно і технічно, ізсуюючи петлю на власну загибель. Зло само не зникне. Проти нього треба боротися, — закликав Ярослав Стецько безпосередньо перед своєю смертю. Але Захід, як сказано вже на вступі, воліє ховати голову в пісок і не бачити небезпеки та ждати, що, може, станеться чудо; що, може, Москва і піде в церкву Богу молитися.

Джерела:

24. Китай іде направо: M. Lord and M. Santini, «China, New Long March, New Revolution», «US News and World Report», 8 вересня 1986, стор. 26-33.

25. R. Conquest. «The Harvest of Sorrow», New York, 1986.

26. Боротьба в Афганістані повинна дечого навчити українських лібералів, які серйозно сумнівалися в доцільність української боротьби ОУН-УПА-УГВР на двох фронтах під час Другої світової війни; мовляв, шкода було великих жертв у нерівній і безнадійній боротьбі: N. Chirovsky. «Ukraine and the Second World War», New York; той сам: «An Introduction to Ukrainian History», том III, стор. 251-286.

27. СССР і нерозвинені господарсько країни: коротко; H. Schwartz. «An Introduction to the Soviet Economy», Колумбус, Огайо, 1968, стор. 139-147, цей сам: «Russia's Soviet Economy», Енгелвуд, Кліфс, Н.Дж. 1954, стор. 596-620. N. Chirovsky, «The Council for Mutual Economic Assistance; An Evaluation», «The Journal of Business», Seton Hall University, Савт. Орандж., Н. Дж. грудень 1962, стор. 24-30; той сам: «The Comecon in the 1960's», там же, травень 1970, стор. 19-31.

28. Для прикладу: «Російщення України», Л. Полтава, ред., Нью-Йорк, 1984; Чировський, твір цитований, том III, стор. 264-275; культурний геноцид: стор. 328-381.

29. «Російщення України», стор. 221-254, видання УККА, США.

30. М. Чировський, «Советсько-московський наступ на українську націю», «Російщення України», стор. 103-124.

31. R. Conquest, твір цитований; M. Dolot, Execution by Hunger, New York, 1985.

Ярослав ГАЙВАС

СУЗІР'Я ВЕЛЕТНІВ

(Закінчення, 9)

Большевики є майстрами «спаленої землі». Вони нищать природу, харчі, нищать житлові приміщення, цілі оселі не тільки з огляду на т.зв. конечності у веденні війни. Вони в своєму шалі нищення усього живого і рослинного палять на пні збіжжя, руйнують свіжі засіви, палять цілі лісні комплекси, вбиваючи при тому населення без огляду на те, чи воно бере участь в боротьбі та чи прихильно або неприхильно наставлене до них. В засобі советська влада ані її поборники — цивільна адміністрація, червона армія, чи органи терору, починаючи від міліції, а кінчаючи на різних знищувальних формаціях, таких як Смерш, — не перебирають. Знуцання над людьми, тортури й масові вбивства — це їхня стихія, в якій вони почуваються найкраще. Доктрина й практика «клясової боротьби», в якій вони нищили цілі суспільні верстви й групи, зруйнувала в них всякі людські почування і пошану до людини. Прикладів на це безліч. Властиво, все большевицьке поступування є прикладом та ілюстрацією того загального озвірілого стану, що його плекає й поширює комунізм та советський режим. Ось деякі ілюстрації:

«В липні 1946 р. на Волині НКВД роздало між сексотів отруту із завданням отруїти учасників УПА, членів ОУН додаючи отруту до води та їжі. На весні 1946 р. в Станиславівській обл., коли НКВД довідалося, що УПА скуповує на чорному ринку протитифозні застрики, випустило на цей ринок спеціально спрепаровані, затроєні застрики, від яких хворий по кількох годинах серед страшних мук умирав. На щастя, лікарі УПА досить скоро викрили цей страшний злочинний підступ. До того часу, однаке, поки підступ викрито, від таких затруєних застриків померло кільканадцять повстанців.

В цей сам час, тобто на весні 1946 р., в Станиславівській обл. навмисно звільнено з таборів багато тифозних полонених. Вони, за пляном НКВД, мали розповсюдити тиф серед населення і, тим самим, серед УПА й українського підпілля. Крім того, більшовики висилали на села спеціальних агентів, які вешталися під маскою то втікачів з таборів, то прошаків, то ворожитів і мали за завдання заходити до всіх підлісних хат та сіл і залишати там тифозні воші. Тому що до підлісних сіл найчастіше за-

ходили повстанці, це мало спричинити серед них поширення тифу. Для того, тобто, щоб *поширити тиф серед українського революційного підпілля*, більшовицькі загарбники не організували боротьби з плямистим тифом, який за різних часів і по різних околицях лютував останніми роками на Україні серед цивільного населення. При контакті населення з повстанцями тиф, за большевицькими плянами мав переноситися до УПА й її знищувати».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 163)

Однаке навіть ті неймовірні своєю нелюдяністю акції не дали Москві сподіваних успіхів. Хоч як воно важко було в тих умовах, але підпілля та УПА зуміли давати собі раду у великій мірі навіть з тими найпідступнішими та прямо бандитськими червоними злочинами:

«Боротьбу з плямистим тифом серед цивільної людности мусіло вести власними засобами українське підпілля (нпр., в Калуському й Долинському р-нах, Станиславівської обл., *силами й засобами підпілля* проведено протитифозні щеплення). Відомо, що *бактеріологічна війна заборонена міжнародними угодами*. Жодна, *навіть гітлерівська, армія під час останньої війни не застосувала методи бактеріологічної війни*. Ці методи застосовували в боротьбі проти УПА *більшовицькі злочинці*.

Треба також підкреслити, що як правило, *в боротьбі проти УПА й українського підпілля більшовики вживають розривних куль*. Вживання розривних куль також заборонено міжнародними умовами про способи ведення війни».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 163)

Як відомо, масовий голод, організований державною владою, є одним із найпопулярніших советських «політичних» інструментів. Застосували вони той засіб в різних часах і в різних умовах проти національних груп, а зокрема проти українського народу, не мавши змоги дати ради з великим числом, національною свідомістю і високою людською гідністю української людини. Літопис підкреслює це:

«Отже, від років більшовики систематично провадять *голодову бльокаду Карпат, щоб голодом змусити відділи УПА вийти з карпатських лісів*.

Таку саму політику голодової бльокади застосували більшовики й щодо іншого доброго для партизанських дій терену — *Полісся*».

(«Літопис УПА», том 9, стор. 164)

Советські органи славляться на весь світ своїми допитами. Своїми методами допитів, тобто найскрайнішими тортурами, советські органи добивалися того, що їхні лідери, яким не повелося

в боротьбі за владу, на допитах признавалися, що вони які хочете шпигуни — німецькі, японські, польські, диверсанти, шкідники та вбивники. Відома є хвальба одного із найвищих советських опричників. На допитах допитуваний признається, що він англійський король. Цинічне визнання: «Хай буде ім'я, а діло знайдеться» — це норма, яка обов'язувала й обов'язує сьогодні, про що свідчать численні советські суди проти сучасних дисидентів і вільнодумців. Усіх советських методів не перелічити, але про деякі найпопулярніші та найбільш улюблені таки треба згадати:

«Усі зловлені живими повстанці й революціонери проходять основні допити НКГБ. Ці допити є одним варварським фізичним тортуруванням від НКГБ. Поминаємо тут такі «звичайні» поліцейні прийоми, як постійне, триваюче цілими місяцями переслуховання, тримання без сну, застрашування, моральний шантаж і терор, легші фізичні побиття. Щоб дістати відомості про українське революційне підпілля, НКГБ і НКВД не зупиняються дослівно перед жодними найварварськішими прийомами: припікають розпеченим залізом тіло, деруть із живих людей шкіру, виривають волосся, нігті, відрізують статеві органи, жінкам — груди, розпинають на хрестах, вішають, але так, щоб людина не відразу загинула, виколюють багнетами очі, проколюють плечі, груди, викручують руки, виломлюють пальці на руках і ногах, виривають на головах волосся, для збільшення муки роз'яत्रюють рани.

.....

11. VIII. 1945 р. в с. Кобинь, Чернівецької обл., під час наскоку енкаведисти зловили двох повстанців живими. Цього ж самого дня обох полонених повстанців енкаведисти підвезли до с. Дrajниці, де кілька годин їх жахливо катували. Коли ж повстанці, вірні складеній присязі, ні в чому не хотіли признатися, енкаведисти закликали кількох старих господарів з цього села і в їх присутності обом полоненим повстанцям відтяли статеві органи. Потім повстанців викинули на гній, де вони серед страшних мук померли.

.....

Під час великих облав на терені Гуцульщини в квітні 45 р. з полоненими повстанцями енкаведисти поводитися з особливим садизмом: при допитах зривали повстанцям шкіру з рук, оббивали нігті, багнетом різали обличчя, ламали кості, вибивали зуби, забивали в ніс набой. Все це відбувалося перед очима насильно зібраного населення. Від цього видовища багато жінок збожеволіло».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 164-165)

Найбільшою небезпекою для себе большевики вважають людину з високим почуттям людської гідності. Тому вже на вступі переслухань вони намагаються знищити її почуття гідності, її мо-

раль і прив'язання до родини, та звести її до стану звірини у людському тілі. Історики й аналітики советської системи довго не могли зрозуміти, в чому сама метода большевиків добиватися від арештованих найнеправдоподібніших признань до непоповнених злочинів, самообвинувачень і обвинувачень найближчих приятелів та найдорожчих членів родини в найгірших вчинках. Артур Кестлер у славній повісті «Північ в полудне» припускає, що, підступно маневруючи перед стомленими до краю й зовсім морально вичерпаними переслухуваними, большевики представляють у фальшивому світлі т. зв. «добро партії» і переслухувані червоні ватажки в напівпритомному стані не лише потакують в усьому слідчим, але ще й самі вигадують, що слідчим тільки завгодне. Одначе вихід з тюрем і концтаборів чималої кількості арештованих і фальшиво засуджених комуністів відкрили, що ніякі рафіновані аргументи, а просто безприкладні довготривалі тортури, получені з тотальним потоптанням людської гідності і зломанням людської самопошани доводили людей до такого стану, в якому вони ні фізично, ані морально не могли протиставитися злочинним слідчим і не менше злочинним суддям. Коли б ми мали тільки свідчення вояків УПА й учасників українського підпілля про те все, ми могли б зустрітися з недовірям чужих читачів. Але ті самі інформації подають всі інші арештовані й допитувані советськими органами без огляду на те, чи вони були комуністами, а чи антикомуністами, українцями, поляками, німцями, жидами, росіянами. Отже сумніву немає, коли ми читаємо в «Літописі»:

Варварським тортуруванням большевики намагаються змусити полонених до зради їх військових підпільних таємниць, які вони, як вояки УПА, урочисто присягли зберігати, отже, намагаються *їх цілковито морально заломати, знищити їх як людей, зіпхнути їх на дно цілковитого морального занепаду*. Полонених повстанців і революціонерів большевицькі кати примушують видавати місця постойв відділів УПА, подавати відомість про всіх відомих командирів і товаришів, про повстанські харчові магазини, з якими полонені мали контакт, змушують подавати відомості про свою родину, про всіх громадян, які співпрацюють з УПА й з підпіллям взагалі, змушують полонених прилюдно виступати на мітингах перед населенням, яке знає даних повстанців з їх діяльності в УПА, із заявами про те, що вони засуджують свою попередню боротьбу за самостійну Україну, визнають свої «помилки» і «дякують» радянській владі за дану нею змогу вернутися «до мирної праці». Бувши поставленою через НКВД в такі умови, людина, як ми вже сказали, цілковито морально знищується, гине, перестає бути людиною й під керівництвом енкаведівських посіпак виконує найганебніші злочини.

Дуже часто тоді, коли до такої заломаної енкаведівським теро-

ром людини повертається на хвилину здорова притомність, вона не витримує й кінчає самогубством».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 167)

Макабрично звучать описи очевидців, як большевики поступають з тілами вбитих їхніх противників:

«Більшовицькі варвари не залишають у спокої навіть трупів і могиł українських повстанців і революціонерів, упалих в боях. У звірячій люті вони дико знущаються з трупів: прив'язують до хвостів коням і волочать по дорогах, колють багнетами, розпинають, вішають на публічних місцях, спалюють у вогні, не дозволяють цілими тижнями ховати, роблячи при тілах упалих засідки, замінують поле довкола трупів, ховають їх там, де закопують скот. Предметом осканьєнїлїх розшуків більшовицьких катів є також могили тих повстанців, що їх пощастило населенню крадькома, часто з великим рїском (за похорон повстанця НКВД арештує), поховати. Коли поведеться більшовикам відшукати таку могилу, її обов'язково розкопують, знищують хрести, витягають тіло, знущаються з нього, завозять на окописька, залишають у придорожніх ровах, на підміських смітниках. З трупів завжди здирають одяг, взуття й білизну та залишають цілком голих навіть тоді, коли вони лежать у найлюдніших місцях».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 171)

При своїй примітивній звірячості не позбавлені большевики рафінованості у розкладі, розколенні — як кажуть вони — людини й використання її слабостей. Властиво вони завжди були майстрами у тому, щоб, позбавивши людину людської подоби, опісля послуговуватися нею до крайніх меж. Большевикам не вдалося на полі бою подолати ні УПА, ані ОУН. Тоді вони масово вхопилися за засіб, в якому вони завжди були майстрами, а з яким і тепер запізнаються на кожному кроці вільнолюбні люди в СРСР, які зважуються публічно висловити свою думку й обороняти її та поширювати. Сьогодні ті большевицькі методи є широко відомі в усьому світі і ще тільки московські наємники, яких не бракує в світі, удають, що вірять московським судам, советському правосуддю. В Советському Союзі, взагалі поза залізною заслоною ніхто віри не йме большевицьким вигадкам і наклепам:

«Не бувши спроможними перемогти український самостійницький революційний рух на ідеологічному фронті, ні на фронті безпосередньої збройної боротьби проти самостійницьких революційних організацій, не спроможні перемогти українське революційне підпілля у боротьбі чесній, одвертій, — більшовики, не гидуєчи жодними, найпідлішими навіть засобами, основним засобом боротьби проти українського революційно-визвольного руху зробили агентуру, зраду. З огляду на те, де діє агентура, вона поділяється на внутрішню й зовнішню.

Зрозуміло, що небезпечнішою формою агентури є внутрішня агентура. Вона є тією смертельною загрозою для революційно-підпільного руху, яка *дуже добре законспірована, може діяти згубно, знищуючи рух зсередини.*

Вже 1941 р., після вибуху німецько-більшовицької війни, відступаючи з українських земель і бачачи основну загрозу для свого панування на Україні не в гітлерівських загарбниках, а власне в революційному русі українського народу, більшовики залишили на Україні тисячі своїх агентів, часто таємних членів компартії чи комсомлу, щоб вони здобували довіря українського самостійницького підпілля, входили і провадили тут свою підривну зрадницьку роботу. В деяких випадках, в наслідок викликаного війною замішання і, головне, широкого розгортання визвольно-революційної боротьби на щораз нових теренах, таким агентам у деяких місцях удалося вдертися в лави українського підпілля.

Зрадники, надіслані кремлівськими імперіялістами в лави українського підпілля, не виконали завдання, поставленого їм їх хазяями. Знищити українське підпілля чи завдати йому дошкульніших ударів — не вдалося їм ніде. Органи безпеки українського підпілля зуміли вчасно викрити організовану більшовиками зраду та цілковито її розгромити. Все ж тут і там зрадницьким пострілом ззаду вдалося більшовицьким агентам убити декого з командирів УПА, декого з керівників українського підпілля, навмисним перекручуванням політичних інструкцій — завдати деякі політично-моральні шкоди українському національно-визвольному рухові на деяких, хоч дуже малих теренах його дій, навмисним провокуванням боїв — послабити деякі відділи УПА. Всілякі пізніші намагання більшовицьких загарбників насадити зрадників в українське підпілля — не дало їм жадних успіхів».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 173-174-175)

Советська влада намагається не лише знищити і морально розложити своїх противників. Вона прагне досягнути те саме у відношенні до цілих суспільств, до народів. Здеморалізувати людські колективи, насадити серед них моральну гниль, позбавити їх людських почувань любови, приязні, дружби між людьми, довіря, пошани і т. д., щоб могли легше панувати і заставляти людей та суспільства до вчинків, яких вони ніколи в нормальному стані не виконали б. Неперевершеною ілюстрацією цього є горезвісний «герой Советського Союзу», звихнений і розложений морально юнак Павка Морозов, який видав свого батька на смерть за те, що той підбирав колоски, щоб втримати при житті голодуючу родину. В усьому світі молодий нелюб Павка Морозов був би відстрашуючим прикладом звиродіння, але в Советському Союзі йому ставили пам'ятники, писали йому оди, величали батьковбивцю. Провід ОУН і Командування УПА не лише знали і розуміли це, але з

успіхом протиставилися тим большевицьким розкладовим спробам:

«Організуючи на кожному кроці під терером *зраду*, більшовики намагаються не лише завдати в цей спосіб смертельного удару революційному підпіллю. Роблячи зі *зради громадянський обов'язок, громадянську чесноту*, вони намагаються в такий спосіб також розкласти цілковито, до основ, все українське громадянство. Знищивши, *перемішавши догори ногами всі дотеперішні норми громадської та релігійної моралі, етики*, більшовики намагаються *кинути українське суспільство в багно братовбивчої війни, взаємного винищування, такими брудними засобами, як терор, шантаж, брехня*, вони намагаються примусити, щоб *знищував брат брата*. Методи боротьби знову гідні лише більшовиків.

Іншим основним засобом боротьби більшовицьких окупантів проти українського революційного підпілля є провокація.

На основі занотованих фактів можна встановити, що більшовики, організуючи провокацію, переслідують такі три основні цілі: а) замасковано вдертися у підпілля й тут уже одверто в коротких боях знищувати всіх його учасників та прихильників; б) під маскою УПА культивувати бандитизм, щоб таким способом (а також усілякими іншими способами) компромітувати революційну боротьбу, підбурювати українську людність проти революційного руху; в) поширюючи брехливі відомості про окремих революціонерів, сіяти недовір'я між учасниками підпілля і змушувати їх таким чином до самовинищування».

(«Літопис УПА» том 9, стор. 181)

Великій більшості читачів важко читати про ці приклади большевицьких звірств. А вони тут подані далеко не всі і були та є ще багато-багато гірші. Надмірно моторошно стає вже від поданих тут. Але й вони вистачають, щоб показати суть і характер советської системи, яка спрягнена з російським імперіялізмом, не знає ніяких меж у надужиттях і злочинах. Що породило, що могло спричинити такий стан?

Про советську систему не приходиться говорити. Це бо просте і ясне. Система ця побудована на ненависті людини до людини і намаганні знищити ту другу людину тільки тому, що вона родилася не в тому суспільному стані чи верстві, не тієї професії та й освіти були її батьки і діди. А найгірше, коли вони своїм трудом і постом, своїм таланом і вмінням зуміли чогось доробитися і залишити це своїм потомкам. Це рівнозначне зі смертним присудом большевиків. «Бившіє люді» назвали вони таких і вимагали їхнього знищення. Це про саму систему, яка до того всього лиха ще й перебрала в себе і давній російський месіянізм, і нову місію «перетворити світ» на лад Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна.

Коли йдеться про одиницю, то не важко зрозуміти брак за ціну життя широкого спротиву народів і суспільств, бо їх советська влада наперед викривала — Україну голодом і розстрілами, азійські народи подібними засобами, а в додатку до цього боротьбою за знищення релігії, що була і є головною опорою і джерелом моралі. Те саме з іншими народами. В Росії до того були ще й традиції жорстокостей влади проти власного народу. Та навіть, враховуючи ту традицію, злочинство советської системи є без сумніву великою історичною аномалією, збоченням людини і російського національного колективу зі шляху, що хоча з трудом і переборами, але пнявся вгору. А в большевизмі маємо нагале заломання і катастрофальний спад людського буття і людського духа.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

1) У «Визвольному Шляху» ч. 8-9 за 1987 рік, у «Слові...» В. Олеськова, стор. 910, другий абзац від гори, під час набору пропущено частину речення, а саме: *«...реалізував на всіх доручених йому відтинках праці й боротьби. І хоч остаточна мета української нації ще не досягнена, бо процес ставання поневоленої нації до державного життя може розтягнутися й на кілька поколінь, то пройдений етап боротьби українського народу... і далі як у тексті. Пропущена частина речення підкреслена.*

2) У статті Святослава Караванського в цьому ж числі журналу, стор. 1055, 16-ий рядок від гори, написано *«...але не для даного тексту воно видається мені...»*, а має бути: *«але для даного тексту...»*

3) В етюді д-ра С. М. Фостуна «МІЙ ВІКУ», стор. 1025 в четвертій лінійці згори має бути *epoch*, а не *епхox*.

За ці та евентуальні інші нами не зауважені тематично-мовні недогляди просимо вибачення в Авторів і Читачів.

Редакція «Визвольного Шляху»

Зенон КОВАЛЬ

ЧОРНОБИЛЬ

(Політичні консеквенції. . .)

(Закінчення, 2)

а. Продовження програми нуклеарної індустрії

Мимо важливості катастрофи і не маючи змоги оцінки її засягу, советський уряд заявив вже 6-го травня, 1986 р., що «індустрія нуклеарної енергії не буде припинена»⁹². 28-го червня А. Петросянц, голова комісії ССРСР для використання атомної енергії, потвердив цю заяву. Насправді, 12-та п'ятилітка передбачає збільшення атомної енергії із 167 до 390 мільярдів кіловат/годин на 1990 рік. Петросянц все таки додав, що це збільшення залежатиме від покращання існуючих і нових атомних централей⁹³.

б. Покращання персоналу і норм безпеки

15-го червня, 1986 р., появився в «Правді» алярмуючий комунікат про персонал Чорнобилю. Там подано про стан недбальства і втеч з висновком, що «з причини недостатньої роботи над організацією і вихованням персоналу, одна частина робітників АЕС вивтікала — в тому бригадири і вищі техніки». 19-го липня, комунікат Політбюра вказує на глибше затурбування безпекою АЕС, закликаючи до «додаткових заходів, щоб забезпечити безпеку функціонування існуючих централей і удосконалення персоналу»⁹⁴.

в. Творення нового міністерства

У цьому самому комунікаті з 19-го липня, 1986 р., повідомлено, що створено «союзне міністерство атомної енергії для піднесення рівня керівництва та покращання експлуатації атомних централей»⁹⁵. Міністром іменовано Ніколая Луконіна⁹⁶. Новий міністер мав одержати компетенції, які передше були розділені поміж численними іншими міністерствами, між іншими, міністерство енергії⁹⁷.

г. Перегляд ідеї нуклеарного розвитку

18-го липня, 1986 р., В. Легасов заявив агенції ТАСС, що «випадок змусив нас перевірити наново ідею розвитку атомної енергії в країні, розміщення АЕС, рівень технологічної підготовки і компетентність персоналу.

У відповіді одному читачеві «Правди», який радить будувати АЕС в пустинях, далеко від заселених місць, Петросянц пояснює⁹⁸, що не є легко йти за такими порадами. Треба в дійсності числитись з цілою низкою чинників: відсутність трясення землі в околиці, близькість води в достатній кількості, розвинена інфраструктура, наприклад, для робітників і їхніх родин (треба рахувати принаймні 1000 осіб на реактор і 3000 якщо рахувати родини) і, вкінці, оптимальна віддаль. Між іншим, треба пригадати, що 10% виробленої енергії губиться на кожних 1000 км. Тому трудно часом погодити всі ці елементи, які собі противорічать. Нові законні міри підготовляються в тому напрямі.

Як висловився Петросянц, число АЕС буде постійно збільшуватися. Є конечно вдаватися до цього джерела енергії, яке практично є невичерпне і яке дозволяє використовувати таку сировину, як нафта і газ в інтересі економії країни. . . Одначе, в той же час, потрібно збільшити число фахівців для праці в АЕС та збільшити їх відповідальність, щоб діяли з повним довірям і певністю.

Новий міністер атомної енергії мусітиме ввести дисципліну і строгі вказівки. Треба числитись зі збільшенням числа симулянтів у навчанні, формації і перестановці робітників АЕС.

А. Петросянц признається також, що помимо потреби досконаліших матеріалів, як до реакторів так до електронічних інсталяцій, виробництво союзних фабрик ще не є на висоті.

Щож торкається розміщення централь, то два місяці перед цим був висловлений інший погляд. Італійський журналіст Кіеза опублікував був у газеті «Уніта» 27.3.1986 р. інтерв'ю з советським експертом Й. Емельяновим, в якому подаються інформації зібрані журналістом в СССР в місяці січні 1986 р. Там говориться про заступника директора наукових дослідів з АЕС Нововоронежа (400 км на півд. схід від Москви), який йому заявив, що ідея побудови АЕС віддалених від поселених місць має бути вкоротці перевірена, хоч 30 років досвіду підтверджують безпеку того рода інсталяцій. Нові АЕС предбачається на віддалі 2 до 3 км від населених центрів (декотрі вже так будуються), включно з більшими містами. Це не була ідея звичайного місцевого, хоч і кваліфікованого експерта. Подібні тенденції можна було ствердити в статтях видатних членів Академії Наук і людей практики (А. Петросянц і В.

Легасов зокрема). Що більше, існують пляни не тільки збільшення потужності різних реакторів в існуючих АЕС. Ставиться тепер питання, чи взагалі потрібно перевірювати проекти. . . Після короткої надуми, Емельянов відповів: «. . . Думаю, що інші аспекти, від цих, які Вам відомі, мусять бути перевірені. Один із них — це менша, чи більша віддаль АЕС від міст. Вважаю, що чим більша буде віддаль, тим буде краще. . .».

Увільнення Емельянова (який був одним із співтворців реактора «РБМК» і гарантував його повну безпеку) з його становища було для обсерваторів ознакою багато глибших проблем стосовних реакторів типу Чорнобиля. Того рода проблеми не зможуть бути розв'язані простим покращанням функціональності. Треба буде перевести коштовні зміни в інших центрах того ж типу. Існує думка, що Москва таки відкинула ідею побудови поясів безпеки довкола АЕС, як це має місце на Заході, бо вони за коштовні⁹⁹.

Висновки

Чорнобильська катастрофа заставила порушити певне число основних питань, а між ними ризик від нуклеарної індустрії, для якої не існують національні границі в разі випадку. Вона дала нагоду поставити питання про стан совєтської нуклеарної індустрії і про її важливість для ССРСР. Вона дала нам кілька елементів, що дозволяють на аналізу ролі інформанції та політичного тиску драми, як в ССРСР, так і в сателітних країнах і в решті Європи, в країнах, які в тій чи іншій мірі були заторкнені.

а. Політика «гласности» Горбачова

В обличчі твердої дійсности і фактів, помимо деякої відкритости, політика «гласности» Горбачова виявила свої границі.

Початкова мовчанка совєтського уряду кинула глибокий сумнів щодо добрих інтенцій розрекламованих совєтською владою.

Висилка совєтських делегатів на зовні, яких по'різному оцінювано, допомогла дещо втихомирити хвилю обурення, що прокотилася в Європі, і злагіднити цинізм Горбачова з часу його виступу по телевізії 14.6.1986 р. Парадоксально вийшло з мобілізацією протинуклеарних європейських рухів, яких вістря обернулося проти власних урядів, а не проти спричинників Чорнобильської катастрофи.

б. Роль медій

Ще інша важлива ставка кінця цього століття виринула на яв у світлі Чорнобильської катастрофи. Нова технологія інформації відіграла основну роль, підкосивши советський монополі інформації на його власному терені і, змусивши в цей спосіб советські власті до реакції.

Аналіза фільтрованої советами інформації дозволила виявити очевидні суперечності і нехтування Москвою сателітних країн, які також були сильно поразені радіоактивними опадами. Москва також відзначилася своєю зрізничованістю стосовно інформації федеративних республік, що звучить парадоксально в світлі советської конституції з 1977 р., яка каже, що «спільнота, в якій, на базі... правової і дійсної рівності всіх національностей... з'явилася нова історична спільнота — советський народ» (преамбула конституції).

Як у сателітних країнах, так і в деяких містах ССРСР була помітна відкрита опозиція до біжучої програми атомних централей, що доказує про те, що навіть в умовах не дуже сприятливих до того рода дискусій, нуклеарні проблеми стають елементом, який не належить виключно високим керівним сферам.

в. Програма розвитку атомної енергії в ССРСР

Закостенілість і отяжілість советського апарату сприяють радше плеканню грандіозних і безмірних проектів. Після важкої данини в людях під час насильної колективізації сільського господарства та індустріялізації, ССРСР кинувся до нового грандіозного проекту, вирішуючи подвоїти в часі одної п'ятилітки свій потенціал нуклеарної енергії.

Недоліки і браки нуклеарної індустрії на місцях були все ж відомі советським медіям. Ніколи, однак, дані медії не підносили голосу критики проти нереальних норм накинених пляновиками з Москви, а в найвищій ступені Політбюром. Ніхто не думав піднести гіпотезу, що саме ця насильницька воля за всяку ціну виконати пляни, без того, щоб підготувати до цього персонал і доставити доброякісні матеріали, стане основою великої катастрофи.

Необчислимі шкоди внаслідок цієї нуклеарної історичної драми не відвернуть керівних советських чинників від поставлених цілей. Очевидно, деякі зміни будуть уведені для усунення браків, зняряду, який уважався добрим на протязі 30-ти років. Однак, ще зайвий раз, щоб не коштували середники і яку ціну не треба було б платити, вкінці це здійснення пляну, яке є найважливіше.

2. Після Чорнобиля

Загальні медії порушували часто аспекти економічний, технічний і медичний. Багато рідше зустрічалися аналізи присвячені політичному відбиткові катастрофи, головню, що стосується СРСР.

За часто СРСР уважався на Заході як монолітний бльок. Події в Чорнобилі виявили, з цього погляду, низку нюансів, які заслуговують на увагу. Власті Української ССР, які, за советською пресою, мали б поносити тягар відповідальности за випадок, практично не були Москвою покарані. В. Щербицький, Перший секретар партії України і рідкий старожил брежнєвського загону, не був увільнений зі свого посту, помимо всіх спекуляцій, які кружляли навколо нього.

Ми розглядали різницю в трактуванні стосовно федеративних республік в ділянці інформації; це було зумовлене у великій мірі існуванням «зони ризику», де тиск інформації з-за кордону на підсоветське населення є більше або менше дошкульний.

Мобілізація «добровольців» для очищування Чорнобилю спричинила проблеми в балтицьких країнах, які тією мобілізацією були найбільше заторкнені. Маніфестації, які мали місце в Талліні (Естонія), і заворушення на місці в Чорнобилі між резервістами-естонцями є доволі вимовні.

Пригадаємо транспорти гуманітарної допомоги (харчі і медикаменти) для Польщі і то в часі «воєнного стану». Україна з такої допомоги не скористала, мимо того, що вона такої допомоги дошкульно потребувала; посилки з медикаментами, висилані рідними пошкодованим в Україні були повернуті назад. Москва тільки вийнятковно дозволяла та широко розголошувала пропозиції міжнародньої допомоги (в тому науково контрверсійну допомогу доктора Гейла). Допомога з боку сателітних країн залишилася більш чим дискретна, мимо того, що Східна Німеччина має спеціалістів високої кляси.

Евакуація населення навіщеного чорнобильською трагедією терену потребувала величезних транспортних і інших засобів і на це було потрібно дещо часу. До того долучилися дальші зони, які, як виявилось, також були занечищені радіацією. Смертні випадки занотовано зокрема серед евакуованих дітей, які найбільше піддаються радіації. Доля цих виселених не буде мабуть ніколи предметом статистичних даних.

Які б не були наслідки катастрофи на довший термін, не можна забувати, що найважчий економічний удар, а зокрема демогра-

фічний, понесе Україна, а не ССРСР через свої простори. Положення України є без сумніву складне, бо Україна, хоч і є членом-основником ОН, не диспонує власними засобами для координації відбудови, чи навіть хоч би для прийняття міжнародної допомоги для прямих жертв катастрофи.

Ключева позиція України в лоні советської системи заслуговує на увагу світових чинників як ізза Чорнобилю, так також через свій важкий вклад в рамцях афганської війни, а також і тому, що Україна підготовляється до відзначення в 1988 році тисячоліття офіційного християнства.

Використані джерела

92. The monitoring report, BBC SU/8253/C/7, 8.5.86
 93. Soviet Union not give up its nuclear energy program, UPI, 28.6.86.
 94. Pravda reports Chernobyl power plant dismissals, Serge Schmemann, Moscow, New York Times, 16.6.86
 95. Le communiqué de bureau politique — «L'irresponsabilité, la négligence et l'indiscipline ont eu de graves conséquences», Le Monde, 22.7.86.
 96. New minister of atomic energy appointed, Alison Smale (AP) 21.7.86.
 97. Moscou annonce une série de sanctions contre les responsables de l'industrie nucléaire, Michel Tatut, Le Monde, 22.7.86.
 98. Le sort des centrales nucléaires, interview de A. Petrosyants par A. Pokrovsky, Pravda, 31.7.86.
 99. Chernobyl: deep into the pocketbook, far into the future; UPI, Moscow, 7.8.86.
-

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

БОРИС КРЮКОВ (1895-1967) ТА ЙОГО РЕЛІГІЙНЕ МИСТЕЦТВО

«Найкращий спосіб відзначити нині тут у вашій Єпархії таку дорогу річницю вашої історії є нинішня коронація прекрасної Ікони Пресвятої Діви, що славиться у святилищі вашої катедрі...» — ці (сказані 10 квітня цього року під час зустрічі з українцями Аргентини) слова Папи Івана-Павла Другого стосуються щодо історії — дев'ятсот п'ятдесятих роковин «посвяти Києва і цілої Руси» Покрову Пречистої Діви, а щодо «прекрасної Ікони» — великого запрестольного, роботи Бориса Крюкова, мозаїчного образу Богоматері в українському католицькому соборі на вул. Рамон Фалькон у Буенос-Айресі.

Цей мозаїчний образ був останнім, передсмертним — ніби підсумковим — твором українського мистця, від чияї смерті в березні цього року сповнилося двадцять років — так що коронація Ікони стала водночас і вшануванням його пам'яті.

У советських мистецькознавчих публікаціях — ні в «Історії українського мистецтва», ні в словнику художників України — імени Борис Крюков ми не знайдемо; однак, раз-у-раз натрапляємо на це ім'я і в біо-бібліографічному словнику «Українські письменники» і в довіднику «Художня література, видана на Україні за сорок років» — а це може мати лише одне пояснення: горезвісні «органи» дали мистецтвознавцям вказівку, щоб Крюкова до підручників і до словників не давати й ніколи не згадувати, але не подбали про те, щоб відповідна вказівка дійшла також і до літературознавців, зокрема до бібліографів, яким, до речі, було б дуже тяжко це ім'я оминати — адже яких п'ятсот книжок протягом 20-их та 30-их років вийшло на Україні з ілюстраціями або в графічному оформленні Бориса Крюкова. Серед них — твори Шевченка, Франка, Діккенса, Джека Лондона, Шолом-Алейхема, Теодора Драйзера, Еміля Вергарна, Ж. Дюамеля, Артура Шніцлера, Панайта Істраті, Вільяма Локка, Ептона Сінклера, Пушкіна, Горького, Свірського, Якоба Вассермана, Герберта Вельса, А. Телсленка, Юрії Смолича, Юхима Мартича, П. Саксаганського, Бори-

са Антоненка-Давидовича, Петра Панча, Бориса Грінченка, Г. Мединського, В. Ткачука, Дмитра Загула, Наталі Забіли, Оксани Іваненко, Григорія Епіка. Чи не найбільшим успіхом Бориса Крюкова були в ті роки його ілюстрації до «Казки про Івана Голика» Леоніда Первомайського.

Борис Іванович Крюков народився 1895 року в містечку Оргієво (Басарабія) в сім'ї судді. Вчився Крюков у кам'янець-подільській та вінницькій гімназіях, але перервав загально-освітнє навчання і вступив до Київської вищої художньої школи, яку закінчив 1918 р. Якийсь час працював як декоратор у київському оперному театрі, а від середини 20-их років присвятився книжковій графіці, співпрацюючи у видавництвах «Культура», «Маса», «Державне Видавництво України», «Книгоспілка», «Нацменвидав», «Радянський письменник».

Під час німецької окупації залишався в Києві, зробив навіть виставку, з якої гітлерівський офіцер забрав найкращу картину, що називалася «Жарти Бахуса» і базувалася сюжетно на старій голландській легенді. Восени 1943 року Крюков з дружиною — маляркою Ольгою Гурською — та дочкою виїхав на Захід, як це вчинило тоді чимало культурних діячів з Придніпрянщини. З художників це були: брати Василь і Федір Кричевські, Василь Кричевський молодший, Микола Азовський, Сергій Макаренко, Надія Сомко, Микола Неділко, Михайло Дмитренко, зі скульпторів — Кость Бульдин та Микола-Богдан Мухин.

Після недовгого перебування у Львові, Крюкови подалися до Кракова, а звідти до Австрії, до містечка Гмунден, де й прожили до 1948 року, коли виїхали до Аргентини.

У Буенос-Айрес Борис Крюков став ілюстратором великого видавництва El Ateneo, що випускало серію клясиків світового письменства. У 1950-их роках з ілюстраціями Крюкова вийшли «Тисяча і одна ніч», «Дон Кіхот», «Декамерон», «Божественна комедія», «Клясичний іспанський театр», твори Кеведа, Едгара По, Еміля Золя, Анатолія, Франса. Одночасно Крюков влаштовував виставки в найкращих галеріях аргентинської столиці, брав участь в українських художніх виставках Сполучених Штатів та Канади, а також ілюстрував та графічно оформлював книжки кількох українських видавництв на Заході — зокрема М. Денисюка й Ю. Середяка в Аргентині та «Доброї книжки» в Канаді.

З другої половини 1950-их років Крюков працює для видавництва Atlántida, де ілюструє серію книжок для молоді — і ці книжки стали улюбленою лектурою підростаючого покоління аргентинської інтелігенції.

Олія, гваш, темпера, туш, аквареля, а незадовго до смерті ще

мозаїка — усіма цими техніками він володів з однаковою майстерністю.

1964 року Борис Крюков отримав премію на міжнародному конкурсі видавництва Códex у Мадриді за ілюстрацію до «Дон-Кіхота». Наступного року — премія за ілюстрацію до твору клясика аргентинської літератури Р. Гвіральдеса «Дон Сегундо Сомбра».

6-го березня 1967 року Борис Крюков, після тяжкої хвороби, помер у Буенос-Айресі. Ще за життя мистця в Аргентині окремою книжкою вийшла збірка його карикатур «Сміхоліна» (В-во Ю. Середяка), а після його смерті Ольга Гурська (вдова маляра) видала монографію «Борис Крюков» (книжка вийшла 1970 р. в Буенос-Айресі) з українським, еспанським, англійським текстом. Невеличка брошура про творчість Крюкова вийшла в Мюнхені німецькою мовою. Твори його репродуковані в «Книзі творчости українських мистців поза Батьківщиною» та в багатьох числах журналу «Нотатки з мистецтва» (Філядельфія).

Як художник Борис Крюков може бути названий пізнім романтиком. З-поміж українських майстрів пензля він чи не найтісніше пов'язаний із західною культурою: далекі порти, мандрівці в руїнах невідомого краю, морські краєвиди, мушкетери, аргентинські гавчо, сцени якоїсь таверни доби еспанського барокко,

галантні закохані пари в дусі французького рококо, а передовсім постать Дон-Кіхота, до якої мистець раз-у-раз повертається, а водночас — лицарі княжих часів, козаки, батальні картини з нашої старої героїки, чисто побутові малюнки української корчми або старопанського побуту, підпилий козарлюга, до якого, в лісі,

підкрадаються полохливі мавки — така широчінь тематичної амплітуди, смію твердити, нікому більше з українських малярів не притаманна.

Далеко не останнє місце у цьому калейдоскопі мистецьких зацікавлень Крюкова займає релігійна тематика, до речі, досить блідо представлена у монографії «Борис Крюков». Адже як для православних, так і для католицьких церков — спочатку в Австрії, згодом в Аргентині — він намалював чимало ікон (значна частина з них — скільки нам відомо — вже загинула), як правило — відмовляючись від гонорару і не роблячи різниці між православними та католиками (хоча сам був православний).

У релігійному мистецтві Борис Крюков такий самий різноманітний, як і у всій своїй творчості; досить звернути увагу на розмір його ікон: найменша, зображення Богоматері з Дитиною, має розмір 10 × 5 см., а найбільша (згадана вже тут мозаїка) — 3 × 2 метри.

Лише окремі твори Бориса Крюкова з релігійною тематикою витримані в дусі модного серед українців візантинізму, переважає натомість той, званий «історизмом», пізньє-романтичний стиль, що був поширений у Західній Європі в середині минулого сторіччя, від початку нашого сторіччя аж до кінця 1950-их років став був об'єктом заперечень і глузів, а наші дні знову зустрів зрозуміння й пошану. Згадаю на маргінесі, що на цьогорічній Весняній виставці в Мюнхені (де з українських мистців фігурували Гр. Крук та Лео Мол) не було жодного абстрактного твору, експресіоністичних було дуже мало, а переважав поміркований імпресіонізм, подеколи навіть траплялися довго висміювані, але завжди незмінно-прекрасні клясицизм та академізм. І саме найкращі образи мали табличку «продано». Розглядаючи каталог, я звернув на це увагу Григора Крука: мовляв, модерністичних творів тут щось не видно.

— Доки ж можна дурити людей? — з характерним для нього гумором відповів скульптор.

Напередодні Тисячолітніх роковин прийняття Володимиром Великим християнства як державної релігії варто ознайомити ширше коло українського громадянства із деякими — приступними нам — зразками релігійного мистецтва Бориса Крюкова.

*Борис Крюков: Ісус Христос
(рік виконання і місце зберігання
невідомі).*

*Борис Крюков: Богоматір з Ісусом
(рік виконання і місце зберігання
невідомі).*

*Борис Крюков біля щойно закінченого портрета
Кардинала Й. Сліпого. (Буенос-Айрес)*

*Борис Крюков: Мозаїка (апсидальна ніша в Укр.
Катол. Катедрі, Буенос-Айрес).*

Борис Крюков. (Темпера/лак).
Рік виконання та місце зберігання — невідомі.

Борис Крюков: Покров Пресвятої Богородиці,
Буенос-Айрес, 1952 (олія).

Гор КИЧАК

НА МАРГІНЕСІ ТИСЯЧОЛІТТЯ НАШОГО ХРИСТІЯНСТВА

В квітневих (1987 р.) номерах журналів «Наука и религия» в Москві та «Людина і світ» у Києві появилася стаття завідуючого сектором історії Київської Русі Інституту історії Академії Наук УРСР доктора історичних наук М. Ф. Котляра з коментарем ювілейної книжки кардинала М. Любачівського, виданої в 1986 р. в Лондоні.

Вже сама назва статті «Чому розгнівався кардинал...» справляє неприємне враження. Це, так би мовити, публікація на маргінесі тисячолітнього ювілею хрещення Русі. Основним завданням М. Котляра виявляється обстоювання того великого значення, яке він надає «солідній науковій теорії стосовно давньоруської народності як матері російської, української й білоруської народності», відкидаючи «хибну версію про відокремлений розвиток кожної з них» («Людина і світ», № 4, 1987, стор. 53). Оскільки розв'язання цієї проблеми має принципове значення, звернемо увагу на важливі аргументи декількох виключно советських дослідників, яких М. Котляр чомусь не помітив.

Насамперед, М. Котляр дуже категорично заявляє про т. зв. «арійську маячню» в питанні про походження слов'ян, вважаючи, очевидно, що в такий спосіб він одразу і остаточно закриває тему. Але ж досить проглянути хоча б надзвичайно цікаве есе російського советського письменника Володимира Чивиліхіна «Пам'ять», щоб знайти в ньому на багатьох сторінках чудово проаргументований такий висновок: «последние достижения науки говорят, что индоевропейская общность формировалась в степях юго-восточной Европы, и данные археологии, которая относит это время к периоду так называемой срубной культуры, а также данные сравнительной лингвистики, этнографии, антропологии, истории, позволяют сделать вывод о несомненной общности того большого этнического массива, в котором будущие ведические арьи-скотоводы теснее других соседствовали с праславянами пахарями» («Роман-газета», № 17, 1982, ст. 11). Етноним арии многие тысячелетия назад означал «пахари» (тобто «орачі»)» — пише до-

слідник Я. В. Чеснов у збірнику «Этнографы рассказывают» (Москва, 1978, стор. 26).

В. Чивиліхін звертає увагу читачів на зв'язок між словом «арії» і литовським — *arijas* — «орач», *arti, ariu* — «орати», латинське *art, agu* — «орати», сербохорватським і давньоруським (від себе додамо і українським) — *орати*, чеським — *orati*, польським — *ogać*.

Якщо звернути увагу на корінь «дн» в назвах наших найбільших рік Дон, Дн-іпро, Дн-істер, Дунай, то в найдавнішій пам'ятнику арійської культури «Рігведі» слово «дану» означає ріку взагалі, а саме слово «веди» перекладається як «знання», польське — «wiedza», російське — «ведение». В. Чивиліхін підкреслює, що «арийская (индоевропейская) языковая и культурная общность» склалася в III тисячолітті до н.е. в міжріччі Волги-Дону-Дніпра-Дністра, що «арии тесно соседствовали или даже составляли близкородственную общность с протобалтославянскими племенами» і звертає увагу на «поразительное сходство санскрита ведических арьев со славянскими, особенно восточнославянскими языками — по основному лексическому фонду, грамматическому строю, роли формантов и множеству других чертностей. Об этом написано тома исследований» (там же, ст. 10), але М. Котляр про них нічого не знає, або не хоче знати. В. Чивиліхін все сказане ілюструє рядом прикладів: санскритське *pabha, pabhaca* — наше «небо, небеса», санскритське *bhaga* («милостивий бог, покровитель, добра судьба») — слов'янське «бог», санскритське *deva* від ведичного *div* («божественна надсвітова сила») і наш Див із «Слова о полку Ігоревім», «Агні» — бог огню, санскритське *svarga* — «небесне світло» — і наш древньослов'янський Сварог — бог неба.

Про це писав ще в 1888 р. галицький дослідник Ілля Кокорудз у львівському часописі «Зоря» (Nos 1-5, 1888 р.) в статті «О мітології слов'янській», де він теж навів ряд цікавих прикладів: санскритське *bhaga* як складове із *bha* — «світло» і *ga* — «огонь», (в цьому зв'язку звертаю увагу на українське слово «багаття»), санскритське *dah (dagh)* — «палити» і наше слово «деготь», давньослов'янський Дажбог — «палючий бог» (у Чивиліхіна — «сіяючий бог»), санскритське *snih* — «бути мокрим».

Ілля Кокорудз зазначав, що наша «кутя, мабуть, походить од санскритського *kut* — укривати, тому що приряджується для духів укритих і приносила в жертву *Manam* с. є духам предків, невидимим, укритим. Пшениця в куті була символом відродження, мід символом спасення і ясновидження, а мак символом сну», а ще звернув увагу на обряд великоднього яйця і «обливаний понеділок», що збереглися у слов'ян, індійців і персів. Цікаво, що наше слово «бути» дуже вже подібне до давньоіндійського *bhuti*s, а обидва походять від індоєвропейського *bhu*.

На матеріалах етимологічних словників варто ще звернути ува-

гу на назви рік Дн-іпр («ріка вепра»), Дн-істер і Істр (колишня назва Дунаю), в основі назв двох останніх лежить індоєвропейське слово *isros* — «буйна ріка», Південний Буг, давніше — Бог — від індоєвропейського слова *bhog* — «пливу», а також на назву Карпати, в якій бачимо індоєвропейський корінь *Korpa* — «скелястий».

Після всього вище сказаного можна ствердити, що читати такі статті, як остання стаття М. Ф. Котляра, в якій мовиться про «арійську маячню» — і соромно, і смішно.

Але М. Котляр не обмежився одним лише питанням про арійське походження слов'ян. Він ще зайнявся обговоренням проблеми про поширення назви «Русь» з території її початкового застосування на Середній Наддніпрянщині в північній області Східної Європи, і в цьому зв'язку твердить таке: «Що ж до імені “Русь”. . . то навіть. . . у XII-XIII століттях, так називали і. . . Новгородщину, землі Полоцьку і Тверську. Сказане неважко простежити хоча б за Київським, Новгородським, Галицько-Волинським літописами» («Людина і світ», № 4, 1987, стор. 54).

Ні, шановний товаришу докторе, не «навіть», а «аж»!

В цьому питанні теж звернемося виключно до советських істориків. Ось недавно у видавництві «Наукова думка» у Києві цього року вийшла монографія П. П. Толочка «Древня Русь». І в ній на стор. 33 наводить цілий ряд прикладів з літописів із XII стол., які засвідчують, що власне Руссю і Руською землею вважалося тоді Середнє Подніпров'я.

Але, може, на час писання свого коментаря М. Ф. Котляр ще не встиг прочитати книжки П. П. Толочка? В такому разі він повинен був прочитати таке місце в книжці М. Покровського «Русская история с древнейших времен», т. 1, Москва-Петроград, 1923, стор. 150: «. . .говорить о едином «русском государстве» в Киевскую эпоху можно только по явному недоразумению. Выражение «русская земля» знакомо и летописи, и поэтическим произведением этого времени: но им обозначалась киевская область, а рас-пределительно, поскольку Киеву принадлежала гегемония во всей южной Руси, и вся эта последняя. Из Новгорода и Владимира ездили «в Русь», но сами Новгород и Владимир Русью не были». Зрештою, і сам М. Котляр ще в 1974 р. в брошурі «Історичне минуле українського народу і його зарубіжні фальсифікатори» писав про термін «Русь», що «у XIII-XIV стол. ним називали не лише південні, а й північні руські землі» (стор. 41). «. . . на початку XIII стол. «Руською землею» вже іменували і Новгородщину». «Так само знали під іменем Русь в XIII і наступних століттях Володимиро-Суздальську землю». «Подібно до Володимиро-Суз-

дальської у XIII-XIV стол. називали Руссю і Тверську землю» (стор. 42). «З кінця XIII стол. вітчизняні письмові джерела постійно іменують Руссю Московську землю». «... давньоруські літописці, починаючи з XIII стол., іменували Руссю не лише територію нинішньої України, а й Новгородську, Московську, Володимиро-Суздальську, Тверську, Рязанську та інші землі» (стор. 43). Дивно, як це М. Котляр в 1987 році забув, що писав в році 1974. Можна ще зазначити, що північні літописи називають наш Переяслав на Дніпрі Переяславом Руським очевидно тому, що на півночі був ще один Переяслав, який отже не був Руським (Переяславль Залеський), і що ні один «русский» русином себе ніколи не називав. Отже, з чим дискутує д-р М. Ф. Котляр? Повернемось знову до «Пам'яти» В. Чивиліхіна, до розділів про в'ятичів, які «еще долго поклонялись своим языческим богам» і які ще «через сто двадцать п'ять лет после киевского крещения Руси!» вбили місіонера Києво-Печерського монастиря Кукшу (1113 р.) («Роман-газета», № 17, 1982, стор. 11). В. Чивиліхін на багатому матеріалі переконливо доводить етимологію назви північно-східнослов'янського племені «в'ятичі», у пов'язанні з західнослов'янською назвою «венеди», як «великих», «людей більшого племені» (стор. 37-41).

Давньослов'янське «вече» і напр. польське «wiecej» означає «більше», в цьому зв'язку імена Вячко-Вятко і назва «в'ятичі». Згідно з літописом в'ятичі з радимичами прийшли на свої східноєвропейські території «от Ляхов», очевидно, на початку VII, може, в кінці VI стол. До того вони жили «в лясах» як одні з венедських племен і щось більше про їхнє минуле нічого не відомо. Якщо назва «vened» є, як дехто вважає, кельтського походження і означає «ясний», «білий», то й тоді слід прийняти думку, що в VI стол. слов'яни поділялися на дві групи: північно-західну — венеди, і південно-східну — склавенів (власне слов'ян), границею між якими була лінія Прип'яті-Висли і Карпат. Термін «анти» є не етнічний, а політичний. У Йордана (VI стол.) анти є найсильніші із склавенів. Перед лицем готської загрози в кінці IV стол. міжплемінні союзи полянських (6 племен за М. Брайчевським), деревлянських і сіверянських племен об'єдналися в одну спільну державу, сама назва якої — Троянь відома із «Слова о полку Ігоревім».

Тюркські сусіди називали її державою антів, тобто «заприсяжених». Тюркський термін «анти» однозначний з відповідними латинським «федерати» і давньоруським «толковини», тобто «союзники» (ті, що столкувалися, порозумілися). В попередню історичну добу на місці деревлян, сіверян і полян бачимо відповідно неврів, меланхленів і сколотів.

Загальновідома назва «скити» є грецьким перекладом місцевої

самоназви «сколоти», а «Велика Скитія» Геродота виявляється Великою Сколотською державою наших далеких праполянських предків з мовою ще спільною з балтами (див. В. Петров «Скіфи: мова і етнос», Київ, 1968, «Етногенез слов'ян», Київ, 1972). Не слід вживати вислів «скити» і «сколоти», бо це слова одного значення. Іраномовне населення Приазов'я, Посулля і Кубані слід називати так, як називають споріднене з ними населення Середньої Азії і Сибіру — саками. Тобто правильним буде вислів «саки і сколоти», треба пам'ятати, що греки називали «скитами» невлучно і одних і других.

Про фракійське і взагалі східносередземноморське коріння південної групи східнослов'янських племен можна прочитати ще в дослідників минулого століття Івана Вагилевича («Виведення початків слов'ян від фрако-іллів») та Омеляна Партицького. Не будемо згадувати передвоєнного автора Юрія Липу, але обов'язково звернемо увагу на чудове, багате фактичним матеріалом дослідження київського вченого Олександра Знойка «Походження слов'ян і Русі. Деяко про етнокультурні процеси на Наддніпрянщині», опубліковане в журналах «Соціалістична культура» Nos 7, 8, 9 у Києві 1986 року.

На закінчення варто навести цитату з монографії М. Ю. Брайчевського «Походження Русі», виданої у Києві 1986 року, із стор. 189: «У зв'язку з цим здається невдалою поширена формула: давньоруська народність — спільний предок трьох народів — російського, українського та білоруського. Вона надто спрощує проблему; з неї виходило б, що, скажімо, кривичі або ільменські словени були в такій же мірі предками сучасних українців, як поляни чи сіверяни. Тому вважаємо більш правильним говорити про те, що Русь становила спільний період (або етап) в історичному розвитку трьох східнослов'янських народів».

В світлі всього вище сказаного т. зв. «солідна наукова теорія», як її називає д-р М. Ф. Котляр, виявляється хибною версією, побудованою на піску.

В Тисячоліття Хрещення України

О.С.П.

МОСКОВСЬКЕ 1000-ЛІТТЯ ТА ВСЕ-КАНАДСЬКІ ЕКУМЕНІЧНІ СВЯТКУВАННЯ КИЄВА І УКРАЇНИ

Московська Патріярхія у своїм офіційнім повідомленні «Заходи, пов'язані із святкуванням 1000-ліття Хрещення Руси (1988 р.)», зрозуміло затвердженим Советським урядом, вже у першому параграфі «Заходів» допускається неймовірного історичного фальсифікату. Цей параграф звучить (у перекладі) так:

«1. Головним видимим об'єктом, пов'язаним зі святкуванням 1000-ліття Хрещення Руси, є Даниловський монастир (в Москві), що советська влада передала для вжитку Церкві і який під часну пору реставрується».

Отже не Київська Лавра, ані Софійський Собор, ані Київські Гори, де засяла Божа благодать — реальні історичні об'єкти Хрещення України-Руси, а *Москва* затверджена на головний історичний об'єкт.

І це, не зважаючи на те, що територія Москви в 988 році була сливе пустою, бо лише серед непроходимих лісів, де-не-де тинявся якийсь фінно-угрський житель, для якого не тільки християнство, але й Візантія, Європа та цілий цивілізований світ були абсолютно невідомі.

На пропаганду цієї фальсифікації витрачаються десятки мільйонів доларів, якщо не сотки мільйонів. Отже, на саму реставрацію «видимого об'єкту» Даниловського монастиря передбачається близько 80 мільйонів доларів. Від серпня 1987 року в Москві вже діє Інформаційний Центр і Подорожня Служба Московського Патріархату.

Центральна Літургія буде відслужена у тім же Даниловським монастирі в Москві 12-го червня 1988 року. Взагалі усі головні відзначення відбуватимуться в Москві на протязі 8-ми днів, а по тому учасники розділяться на 6 груп і від'їдуть до 6 міст на 3 дні, а це в Київ, Львів, Владимир-на-Клязьмі, Ленінград і Мінськ. Це все від 6-го червня 1988 року.

Таким чином Київ не лише зденегрований з першого місця, але навіть поставлений на рівень Володимира-на-Клязьмі і Ленінграду. Це той Володимир, з якого російські князі підкупом переманювали духовників з Києва, ослабленого татарським лихоліттям, і це той же Ленінград, що побудований на кістках українських козаків.

Цілком правильно пише о. Іван Дацько у статті «Московський Патріархат і 1000-ліття Хрещення Руси», що надрукована в «Нашій Меті» та в інших часописах:

«При всьому дуже ясно видно одне, що участь народу у всіх підготованнях чи майбутніх святкуваннях — мінімальна, і все готується, так би мовити, для показухи, на 'експорт'. Зрештою, згідно з конституцією СРСР публічно розголошувати релігії не вільно, і це повністю респектує Московський Патріархат. Зате там, де будуть чужинецькі гості, як також закордоном, де у своїй наївності чужинці часто захоплюються блеском Російської Церкви. . . , на різних форумах — мирових, екуменічних, наукових чи літургичних — представники Московського Патріархату послідовно заступатимуть офіційну лінію, диктовану урядом СРСР про релігійну свободу в Советському Союзі».

Наскільки правдиві висновки о. Івана Дацька — що святкування призначені головню для пропаганди за кордоном тої історичної фальсифікації, що Москва, а не Київ є символом і змістом Тисячоліття — бачимо з величезного списку, який в березні 1986 року вже включає 307 закордонних запрошених гостей. Список цей напевно далі буде побільшуватися.

Вражає величезна кількість гостей *не від Церков*, як таких. Передбачається 88 осіб від закордонних установ 27 держав. Організації миру та роззброєння заступлені 42 особами, університети тощо подають 63 особи.

Запрошені гості від преси — 21 особа. Це, зрозуміло, не включає сотень кореспондентів та технічного персоналу. Окремий натиск кладеться на представництво всесвітніх регіональних екуменічних організацій — 34 особи. Отже, усього разом від *держав і організацій* запрошено (а не від Церков) — 248 гостей, або 81%. Натомість від Церков запрошено лише 58 представників, або 19%. Це охоплює усі закордонні православні, католицькі та протестантські Церкви. З цього всього мета Советського уряду, який у цьому випадку діє почерез підставну фігуру — Московський Патріархат — цілком ясна: використати неозібраних, а в дечому і наївних екуменічних і державних представників, яким українські Церкви та історія мало відомі, і таким чином поширювати свою імперську пропаганду. Здобутки для Московського Патріархату

теж ясні: підвищити престиж Московського Патріярхату коштом повного усунення Києва з релігійної мапи світу.

Діячі Інституту ім. Симона Петлюри в Канаді на початку 80-их років предбачували, що Москва намагатиметься накинати свою фальшиву версію Тисячоліття світові. І тому, почавши свої відзначення Тисячоліття Хрещення України-Руси під час своєї Наукової Конференції 1982 року доповіддю проф. д-ра Олега С. Підгайного про Київ часів св. Апостола Андрея Первозванного, бо в той же час вони нав'язували стосунки з чужинецькими Церквами Канади у всеканадському масштабі з ціллю zorganizувати всеканадські екуменічні святкування Тисячоліття Хрещення України-Руси.

Це був довгий і важкий шлях, але на червень 1984 року було створено Канадський Екуменічний Комітет Тисячоліття Хрещення України-Руси під головуванням проф. д-ра Олега С. Підгайного. Інститут ім. Симона Петлюри став спонсором Екуменічних Молебнів за визнанням усіх на той час 16-ти Церков. Інститут узяв на себе також і *всю фінансову відповідальність*, як спонзор святкувань.

Комітет Українців Канади (Відділ Торонта) і Канадська Рада Церков стали дорадчими інституціями Екуменічного Комітету.

Перший Екуменічний Молебен з участю 30-ти всеканадських Церков, з українськими Церквами на чолі, відбувся у квітні 1985 р. у найбільшій святині Англіканської Церкви Канади, у Катедрі св. Якова в Торонті. Головним Священнослужителем був Бл. Митрополит Василій, Первоіерарх Української Православної Церкви в Канаді, а ВПреоув. Владика Ізидор, Єпископ Української Католицької Церкви Торонта та Східної Канади був сослужителем.

Московська Патріярхія негайно зареагувала на цей Молебен протестом до англомовної преси, який широко був опублікований.

Наступний Молебен відбувся 10-го травня 1986 року в найбільшій Римо-Католицькій святині англійської Канади, в Катедрі св. Михаїла.

У зв'язку із широковідомою акцією Кардинала Віллебрандса, в якій, як відомо, Московський Патріярхат мав бути представлений в Торонті, повстали нові труднощі, які були переборені.

На сьогодні, понад 80 Церков стали членами Всеканадського Екуменічного Комітету і беруть участь в Екуменічних Молебнях Тисячоліття Хрещення України-Руси.

Екуменічний Молебен у Катедрі св. Михаїла відбувся надзвичайно величаво. ВПр. Владика Ізидор був головним Священнослу-

жителем, а Бл. Митрополит Василій був сослужителем. ВПр. монс. Робітай представляв Кардинала Картера від Римо-Католицької Церкви. Англіканський Єпископ ВПр. Дж. Фрикер зачитав в англійській мові окрему молитву щодо нуклеарної катастрофи біля Києва у Чорнобилі:

«За те, щоб Він спас населення Києва, України та інших Націй від наслідків жахливої ядерної катастрофи, та подій, які сталися пізніше, тих, що несуть в собі зародок болючих і смертельних хвороб, вагітних жінок, дітей та ненароджених, та майбутніх поколінь, бо Він справедливий Господь і не дозволить, щоб свавільний недогляд, що знищив ядерну безпеку мільйонів людей Києва, України та інших Націй, Советською Росією, що при владі в Україні, мав за наслідок покарання невинних, Господеві помоліться».

Єпископи, священики і пастори з багатьох Церков брали участь. Співав хор Української Православної Катебри св. Володимира. Слово на місці проповіді виголосив з проповідниці Катебри св. Михаїла Президент СКВУ Петро Саварин. Св. Отець Папа Іван-Павло II прислав телеграму, підписану Державним Секретарем Стану Кардиналом Касаролі, яку прочитав ВПр. Владика Ізидор:

«Його Святість Папа Іван-Павло II був поінформований про Єкуменічний Молебень у взгляді Тисячоліття Хрещення Руси-України, що відсвятковується 10 травня, і для цієї події він подає свої щиросердечні привітання і молитовні добрі побажання. Його Святість подає подяку Всесильному Богові за багато доброт, отриманих під час останньої тисячі років і молиться, щоб віра народу була відновлена і посилена у наш власний час.

Маючи на увазі наше спільне хрещення і визнання віри у Господа Ісуса, він надіється, що ця історична подія дасть свіжий поштовх до праці за впровадження єдності поміж християнами. З великою певністю у силу Христової примирнучої любови, Його Святість закликає Божі щедрі благословення на всіх тих, що беруть участь у Єкуменічному Молебні».

Внаслідок цього привітання Його Святість Папа Іван-Павло II прийняв у Ватикані 25-го червня 1987 р., представника Єкуменічного Комітету та Інститут ім. Симона Петлюри п. Ігоря Підгайного. Від нього Його Святість прийняв подяку за згадані побажання та дальші прохання, висловлені теж письмово, від Комітету та Інституту ім. Симона Петлюри. Прохання включають, в Єкуменічний Молебень в Торонті в 1988 р. окреме Слово від Папи щодо Тисячоліття Хрещення України-Руси, та інше. Зокрема поінформовано Папу, що Єкуменічні Молебні продовжуватимуться до 1989 р., себто до року Божого 2000 у святкуванні Двотисячоліття

Народження Спасителя Нашого Ісуса Христа, і запрошено поради щодо того.

По Молебню відбулося Прийняття-Бенкет в Інституті ім. Симона Петлюри. Побіч вже згаданих церковних достойників, в нім брали участь консули США, Японії, Індії, Німеччини та Гренади. Від української громади брали участь суддя П. Тарнопольський з дружиною, президент СКВУ П. Саварин, генеральний секретар СКВУ М. Барабаш з дружиною, від провінційного КУКу голова д-р П. Глібович з дружиною, від КУКу Торонта голова Я. Соколик з дружиною та багато інших світських і духовних представників. Дипломати висловили від своїх урядів привіти щодо Тисячоліття і протести щодо нуклеарної катастрофи. Говорило багато інших духовних і світських представників, а проф. о. С. Ярмусь, голова Президії Консисторії Української Православної Церкви Канади виголосив головну доповідь.

Наблизився у міжчасі і Третій Екуменічний Молебен Тисячоліття Хрещення України-Руси з участю понад 80-ти Церков, з українськими Церквами на чолі.

Молебен відбувся у Провідну суботу 25-го квітня 1987 р. у величавій Метрополітальній Катедрі Об'єднаної Церкви. Відбулося теж чергове Прийняття-Бенкет.

Історична правда, що так само є українською правдою, лунає в Екуменічних Молебнях. Високі чужинецькі достойники дошуковуються правди про Київ і про Москву, а теж і дипломати для своїх виступів. Церковні достойники виголошують з амвон і чують від інших достойників у спеціальних молитвах правдиву суть Тисячоліття, щиро моляться Богу за Київ і Україну, а тоді вже для своєї пастви цілої Канади розповідають істину, бо вони пізнали її.

Анатоль БЕДРІЙ

ГРАНІ ТИСЯЧОЛІТНЬОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Ще всього дев'ять місяців відділяє нас від тисячорітнього ювілею формального встановлення Христової Церкви і віри в Україні, що сталося 15-го серпня, 988 року, за панування великого князя Володимира Великого. Це буде небуденний ювілей, бо охрещення України стало подією епохального значення для всього дальшого буття української нації, та у рішальній мірі вплинуло на історичну долю України й за сформування всього її внутрішнього духового, політичного й суспільного вигляду.

Християнство ширилося в Україні майже від самого початку заснування Христом нової Церкви; воно приймалося народом поступово і добровільно, формуючи здорову і тривку синтезу з сучасною українською культурою. З бігом віків, християнство проникло всі сфери духового і суспільного життя нації. Христова віра і Церква стали нерозривними складниками української національної істотності.

Поскільки кожна нація є унікальною, постільки Українська Церква, як частина української нації, чимось відмінна від інших національних Церков і релігій. Візьмемо два приклади: українське християнство виразно різниться від польського християнства і від російського. Тому у відношенні польських католиків до християн-українців безсумнівно завжди домінує їхній національно-політичний чинник, а ніколи, так скажимо, чисто релігійний, чисто церковний. Також у росіян сформувалося майже від початків їхнього національного існування своєрідне відношення до християнства, знаменне пануванням державної влади над Церквою, бо Московщина-Росія формувалась кілька століть пізніше від України-Руси, як завойовницька і націофобна держава. Відношення росіян до українців є підпорядковане кожночасній російській державній політиці супроти України, а тому воно завжди вороже.

Історичні студії у різних ділянках буття української нації піддержують повищі міркування. Вибір кращих наукових і документальних матеріалів буде вкороці опублікований у великому збірнику, що підготовляється до видання заходами Українського Освітнього Інституту у Мюнхені при співучасті Організацій Українського Визвольного Фронту.

Зразу може виринути питання: чому ОУВФ, тобто громадсько-політичний рух береться за цю справу. На це є виразні відповіді,

і, вважаємо, переконливі. Першим мотивом є потреба показати тисячолітню історію і роль Церкви в Україні з соборницької, загально-національної перспективи. Другим мотивом є потреба звернути всю моральну силу цього епохального тисячолітнього ювілею на користь боротьби української нації і Української Церкви за своє визволення з російської неволі. Вважаємо, що з позиції тільки існуючих церковних установ і світських наукових осередків ледве чи можна буде ці мотиви здійснити.

В згаданому збірнику буде кількадесят наукових статей на різні теми, а найперше про тисячолітню історію української Церкви, нерозривне її пов'язання з долею цілої української нації, як теж про різні прояви християнства в українській культурі, у суспільнім і політичнім житті.

На основі дослідів історії завважимо, що коли українська нація була сувереном у своїй державі, тоді й процвітала Українська Церква: чи то в могутній княжій добі, чи за часів Козаччини, чи в Українській Державі 1918-20 років, а чи під час героїчної доби 1940 років, що продовжується до сьогоднішніх днів. Коли ж українську державу завойовували чужі імперіялісти, то й Українська Церква попадала в чужонаціональну неволю, як це було в XV-XVI століттях, а потім по упадку козацько-гетьманської державності у XVII-XIX сторіттях, а чи зокрема у 1930 роках під комуністсько-російським пануванням і пізніше, від другої половини 1940 років. Знов же, коли піднімалася і могутіла державна, політична й військова сила України, тоді рівночасно росла моральна й організована сила Української Церкви. Згадати хоч би час активності визначних українських церковних провідників, що припадав у часи політичної могутності у княжій епосі (Іларіон, Климент Смолятич, Антоній і Теодосій Печерські, Нестор Літописець, іконописці Григорій і Аліпій, ігумен Данило), у козацькій добі (Іван Вишенський, Іпатій Потій, Йосиф Рутський, Петро Могила, Сильвестер Косів, Діонісій Балабан), у XX-тому віці (Василь Липківський, Андрей Шептицький, Полікарп Сікорський, Йосиф Сліпий). Вони стали національними постаттями тоді, коли теж український державницький рух був сильний. *Паралелізм і рівнорядність політично-державницького й церковно-релігійного рухів* — це типічна прикмета українського відношення між релігією і Церквою з одного боку, і політикою та державою з другого від найдавніших часів по теперішність. Для українців чужими є зразки відчуження між Церквою і державою, характеристичні для західних суспільств, та цезаропапізм візантійсько-російського зразка.

Духові процеси в Україні за останні десятиліття вказують на поступенний, хоч повільний ріст нескореного українського християнства в боротьбі проти безбожницького російського націовбивчого імперіялізму. Помимо того, що Москва вживає різних засо-

бів, що є до диспозиції імперії, і Російську Православну Церкву для побороювання Української Церкви і націоналізму, то нескорена катакомбна Церква і революційне підпілля продовжують без упину свою визвольну боротьбу. Все нові вістки про переслідування віруючих в Україні і про розстріли націоналістів вказують на живучість героїчних духових і політичних сил нації.

Незнищимість Української Церкви і віри під найжорстокішими російськими ударами посвідчив наш нескорений покійний Патріарх Йосиф: «Силу на оцьому моему хресному шляху В'язня Христа ради давала мені свідомість, що цим шляхом іде також за мною моє духовне стадо, мій рідний Український нарід, всі владика, священники, вірні, батьки і матері, малолітні діти, жертвенна молодь і безпомічні старці». А це тому, що український народ є вірний заповітові: «Свідчити Христові — ісповідувати Його перед людьми, не відрікатися Його, нести хрест свій, страждати за Христа і з Христом, *Бути готовим на муки і навіть життя своє віддати за друзів своїх*, не лякаючись тих, що 'тіло вбивають', пам'ятаючи, що 'хто хоче душу свою спасти, той погубить її, а хто погубить душу свою мене ради та Євангелії, той спасе її'»^{*}.

Передові українські уми здавна вважають актуальною концепцію Українського Патріархату для зміцнення Церкви і протиставлення її російському імперському «Православ'ю». Є голоси учених, які вважають, що від самих початків свого існування Христова Церква в Україні була помісною, фактично патріархальною. Конкретніше, патріархальна ідея виринула в XVII столітті, напередодні постанови української козацької держави. Але остаточно її почав здійснювати щойно Блаженніший Йосиф Сліпий в 1970 роках в оформленні Української Помісної Католицької Церкви. Найважливішим документом, що посвідчує існування патріархату УКЦ, це передсмертне Завіщення Патріарха Йосифа.

Преважливою справою прийдешніх років є об'єднання наших Церков — Православної і Католицької, чи, згідно, єкуменічна і тісна співпраця, між ними для добра нації. Така співпраця повинна бути в ділянках координації допомоги нашим нескореним християнам в Україні — православним, католикам і протестантам; координація дій проти ворожих диверсій на церковно-релігійному полі; усунення внутрішніх розходжень, що дають нашим ворогам нагоду порізнювати нас і викликати внутрішні конфлікти; плетання таких властивостей, що однорідні для всіх українців тощо.

На основі дослідів історії можемо ствердити, що поділ на дві Церкви — це наслідок ворожих окупацій України, головно Польщею і Московщиною-Росією. Зазначимо, що більшість українських ієрархів у минувшині бажали добра всьому українському на-

^{*} Із Завіщення Блаженнішого Йосифа.

родові, хоч робили часом історичні помилки. Правда, були й за-
проданці чужих потуг, які діяли не в інтересах своєї рідної нації,
а на її шкоду. Сьогоднішня історична доля повинна заставити
українських владик обидвох Церков практикувати більше засаду
єднання і наближення наших Церков та применшування цих
справ, які відрізняють і відштовхують одну від другої. Роздумую-
чи це питання, знов же досить легко завважити чужу руку у пере-
шкодах реалізації такої позитивної настанови.

Відзначування тисячорічного ювілею української Христової
Церкви повинні причинитися до скріплення її українських влас-
тивостей, посилення самобутности Церкви в Україні та настанов
до майбутньої тісної співпраці між існуючими українськими
Церквами. Сьогодні українська нація і українські Церкви є в ста-
ні найтяжчих змагань із силами диявола за вдержання власної
національної екзистенції.

Згаданий попередньо науковий збірник статей і документів ма-
тиме назву: *Тисячоріччя Українського Християнства*. Він поя-
виться книгою вже цього року в англійській мові. Розміром він
буде біля 650 сторінок з численними ілюстраціями. Автори стат-
тей є вірними Української Православної Церкви і Української
Католицької Церкви. Також буде стаття про український протес-
тантський рух. Визріває думка про потребу видання другого тому,
бо прямо не помістимо всього матеріалу в одній книзі.

Пізнання правди про тисячорічне існування Української Церк-
ви ширшими колами Західного світу — це зброя проти ворожих
намірів (російських і інших) знищити і зденаціоналізувати ук-
раїнську націю, її духовість і культурні надбання. Саме під кутом
протидії до ворожих плянів підготовляється згадана книга. Але з
цим пов'язані великі кошти. Згідно з видавничим пляном, книга в
продажі має коштувати біля 60 американських доларів. На по-
криття коштів, Організації Українського Визвольного Фронту
розпочали ще минулого року збірку фондів. Наразі пожертви на-
пливають головно в США. До збіркової акції мусять включитися
не лише всі Організації УВФ у різних країнах, але й все грома-
дянство, яке розуміє вагу добрих наукових видань у чужих мовах
про **УКРАЇНСЬКЕ ТИСЯЧОРІЧНЕ ХРИСТІЯНСТВО**. Тож звер-
таємося до товариств і до громадянства із закликом причинитися
своїми жертвами до успішного видання так дуже потрібної книги.

Новелі, оповідання, спогади

Петро ДЮК

ПЕРША СТАРШИНСЬКА І ПІДСТАРШИНСЬКА
ЮНАЦЬКА ШКОЛА УПА
(Спогад)

(Перша Старшинська і Підстаршинська Юнацька Школа УПА ім. Пипського при Гайдамацькому Курені).

Гарного осіннього дня 1943 р., в селі Вербів підгаєцького повіту, в одній із крайніх хат відбувалася відправа Станичних, Підрайонових і Районових Провідників Повіту. Відправою керував Повітовий Провідник Богун із с. Бокова (років 22, високий, з рідким волоссям на голові). Під кінець відправи Богун повідомив, що скоро буде відбуватися набір охотників до Старшинської і Підстаршинської Школи УПА. Всі учасники піднесли руки, заки Богун скінчив повідомлення. Частина присутніх були, одначе, розчаровані, особливо мій добрий приятель Станичний Провідник з с. Ригайлиха к. Новосілки. Це тому, що Богун пояснив, що зголошуватися зможуть функційні вище Станичного Провідника. В той час структура Юнацької сітки була побудована окремо від сітки Активу ОУН. Найнищою одиницею було звено із трьох до п'яти членів. Окремо діяли звена середньошкільників з особливо підбраних юнаків переважно із ширшою освітою (не конечно вищою). Звенів були підпорядковані Станичному. Станичний був відповідальний за всю діяльність, включно з фінансами. Три або чотири станиці становили підрайон. В підрайоні Провідник називався організаційним і був відповідальний за керівництво підрайоном, включно з фінансами, як і Станичний (збирання членських вкладок, тощо). До помочі йому був Підрайоновий вишкільник, який займався вишколом юнацтва цілого підрайону. Ці самі функції були і в районі, з додатком, що районний організаційний був відповідальний за сітку юначок, які мали лише станиці і підрайони. Повітова, окружна і крайова клітини мали більше референтів, включно з військовими.

Зголошеним припоручили підшукати відповідних заступників, яким треба було передати свої функції і чекати дальших заряджень. Всі були переконані, що вишкіл буде відбуватися на Волині, де вже діяла УПА і про це співали пісні: «Там десь далеко на

Волині, там де зродилася УПА, Там вже воскресла Україна і завітала свобода. Про контингенти там не чути, живуть там люди мов в раю, Бо за ту волю золотую пролляла Волинь кров свою».

Наприкінці жовтня прийшло зарядження, щоб постаратися про повний виряд: наплечник, два коци, їдунка, полева пляшка, двоє убрень, по змозі одне із білого полотна, добрі чоботи або черевики із «камашами», теплий плащ або куртка, шалик, теплі рукавиці, дві пари білля і підбілля, дві пари скарпеток або онуч, прибори до голення, чищення чобіт. . . , кріс, дві гранати, 150 набоїв, пояс, по змозі з набійницями.

Я витягнув короткий советський кріс, який роздобув ще в 1941 р. Зачіпну советську гранату пляшкової форми (від брата), і розривну польську і 150 набоїв. З допомогою братів роздобув я інші частини виряду. Кравець П.Ч. вшив на військову (німецьку) форму блюзку з білого полотна і прості штани, куртку із зеленої польської шинелі та круглу шапку з плоским дном із сивозеленого німецького матеріялу, яку брат привіз із «Ролянду» з наушниками з крілячої шкіри. Німецька їдунка і «фельдфляша» доповнювали виряд.

Передавши тимчасово підрайон Вишкільному референтові, я був готовий до відходу. Проминув листопад. Грудень добігав до кінця, але наказ не приходив. Я даліше допомагав в керуванні зв'язковим пунктом, за який був вповні відповідальний ще від липня і який був контрольований досить зчаста окремими референтами (один прибував навіть досить часто, бо йому припала до вподоби дівчина Мілька, яка походила зі Сваричова і була в нас господинею — мої родичі, були виселені в 1941 р., і я прийняв її за свою сестру). Врешті, і цей пункт я вповні передав. Після латинського Різдва прийшов наказ, щоб явитися на триденний військовий курс. Було у звичці, що на такі курси треба було приносити від десяти до двадцять декаграмів масла. Я зайшов до знайомої дівчини Гані К. і, як і попередніх разів в таких випадках, одержав кістку масла. Курс відбувався на лісницівці в Лозах к. Божикова, куди я дійшов по зв'язку.

Курсом провадив Повітовий Богун, який щойно повернувся із подібного курсу, мабуть на Волині.

Курс тривав три дні. Подібний військовий триденний курс відбувався в липні в лісі Солови, біля Волощини, а триденний ідеологічний вишкіл відбувався при кінці серпня в с. Богатківці. Певне число учасників було мені знане із цих вишкілів. В Лозах були всі зголошені охотники, а також Станичні Провідники. Цей курс був із гострішою дисципліною і практичними вправами; практичний виклад про зброю, чи, радше, обзнайомлення із нею, розбирання і складання кріса, пістолі, скорострілів типу Дехтяро-

ва і Токарева, фінки, гранат, топографія, орієнтація, читання карт, впоряд.

Першого дня курсу Богун призначив мене черговим. Черговий пильнував, щоб розклад зайнять був належно виконаний. Для додержання часу Богун передав мені кишеньковий годинник марки «Розкоп». Точно о год. 12-й я заповів обідову переву. Почerez сіни в другій кімнаті жінки варили вареники. Я покликав одного юнака і пішов по ці вареники. Набравши вареників, ми пішли по сметану. Принесли, але Богун сказав, що «військо сметани не їсть»! Ми занесли сметану назад. Жінки спитали, чи ми чимось не провинилися, але ми тільки знизали раменами.

О год 6-й я проголосив перерву на вечерю. Богун сказав мені положити годинник на стіл і йти по вечерю. Вечеря не була готова. Коли я повернув, щоб зголосити про це Богунові, то він запитав мене, коли саме буде ця вечеря. Я відповів, що, згідно з програмою від год. 6-ої до 7-ої. Він звелів мені подивитися на годинник. Я подивився і не міг повірити своїм очам. Була 7-ма година. Я проголосив далші зайняття.

По год 9-й, перед вечірною зорею, була година дозвілля і приготування до снання. Дуже молодий юнак, який заступав Станичного Провідника з Голгіч, підняв наган зі стола, що його після зайнять положив Богун. Оглядаючи його, він звернув дуло в сторону підрайонового Бика, який сидів за столом під образами. Інстинктовно я хотів кликнути — що ви робите!, — будучи свідомий з попередніх досвідів, що ніколи не можна звертати дуло кріса чи нагана на нікого, навіть під час чищення, чи вправ. Але в той момент блиснув вогонь і рознісся звук вибуху. Юнак зблід і випустив нагана з рук. Бик встав з-за стола, виступив на середину кімнати і, держачись за шию, почав ходити колом. Я дивувався, чому він не паде. На щастя, куля пройшла почerez ковнір «гімнасцьорки» з переду і зайшла в стіну. Всі віддихнули, що не сталося нещастя. Всетаки Богун покарав юнака буком і ще погрожував, що завтра юнак одержить другу порцію.

На щастя юнака, на другий день прибув Районовий військовий референт Активу Ведмідь і переконав Богуну, що цей юнак надто молодий і недосвідчений, та що це треба взяти під увагу. Ведмідь був трохи старшого віку і був уже викладачем на попередніх курсах. Богун погодився.

На третій день курсу прибули Окружний військовий реф. юнацтва Остюк (попередньо Крига). Він був трошки вищий ніж середнього росту і добре збудований. При боці мав наган, прикріплений від рукоятки шовковим шнурком до пояса. З ним прибув Андрій (попередньо Жук, член Крайової екзекутиви Юнацтва ОУН). Петро Пушка-Андрій із с. Лиса, брат якого проживає в Англії, був також охотником, учасником курсів і моїм добрим приятелем. Од-

нак він не відійшов до школи, бо був добрим майстром від направи зброї і його місцевий Провід не хотів відпустити. З Андрієм я стрівуся вперше ще зимою 1941 р., коли він приїжджав до мого брата Михайла, а згодом в підпіллі і перших днях народного зриву.

Андрій і Остюк зчаста ходили разом. Вони пообідали з нами. По вечері видали зарядження приготувитися до практичних вправ в лісі. Було досить холодно, а на землі лежав уже сніг.

Коли я надягав куртку по блюзі і светері, Андрій порадив мені не одягатися затяжко, бо може бути загарячо, натякаючи, що вправи будуть гарячі.

Ми вийшли в ліс і, виславши стежі вперед, посувалися розстрільною в глибину ліса. Постала в цьому деяка затримка, бо стежі натрапили на селянина, який, виглядало, їхав по дрова. В той час в лісі, особливо на краях, були виставлені таблиці з написом, суворо забороняючи входити в ліс людям не авторизованим УПА. Сніг був досить глибокий і ми вправді зігрілися. Я пригадав слова Андрія.

З початком січня 1944 р. прибуло зарядження, щоб роздобути м'яса, по змозі одну або дві безроги.

Між селами Мужиловом і Юстинівкою була ще частина польського фільварку, Дерениха, який мав свої забудування на 400 сотках моргів поля і керівника Янка Бойка, що підпорядковувався управі головного фільварку в Мужилові, приналежному до дідича Бухинського і граб'янки Рей. Під час большевицької окупації ці маєтності були перетворені в колгосп, а за німецької — в лігеншафт.

На Деренисі працювали наші юнаки, які розвідали, що там є безроги. Німецька охорона була лише в головній частині лігеншафту в Мужилові. Ми зорганізували двоє саней — одні з Мужилова, а другі з Носова. Було нас шість юнаків. Прибувши на Дерениху, ми звернули світло лампів-прожекторів на приміщення, в якому мешкали робітники, що відповідали за майно Деренихи, щоб хтось із них не вийшов і не наробив нам неприємности. Були твердження, що наколи б хтось напав на Дерениху, то машиніст від молотарки буде дуги парою, щоб свистом привернути увагу німців. З приміщень ніхто не виходив. Ми знайшли свинарник і вибрали дві товсті безроги. Постріл з нагана в ухо унерухомих їх. Витягнути їх на сани не було легкою справою. Вони виявилися дуже тяжкими, а нас було шістьох — Богун, Остап, Ігор, юнак П.К. з Мужилова і юнак з Носова. Ми заїхали в ліс Солови і там переладували безроги із мужилівських саней на носівські і ними поїхали на місце призначення, а мужилівські повернули домів.

На Щедрий Вечір дівчата ходили щедрувати, а ми, хлопці, їм

помагали. На Йордан відбулася ще відправа в Вербові, куди я їздив саньми. Конкретного нічого там не довідались. На 22-го січня в лісі Солови відбулося відзначення Свята Державности при ватрі. Святом керував Районовий Провідник Ігор з Божикова і Районовий вишкільник Сокіл (М. Корпан із Галича к. Підгаєць). Тут був зібраний цілий район (по кілька з кожної станиці, включно з юначками). Після виголошення «Декалогу», Ігор мав віддати постріл з пістоля, але чомусь пістоль не вистрілив і його виручили пострілом із дубільтівки два присутні гайові (Микола Соляр і Павло Рейтор).

За два дні після свята прийшло повідомлення, щоб набити зольники в чоботи або черевики*. Це заперечувало сподівання про відхід на Волинь, а підтверджувало, що в Карпати.

З початком лютого почав таяти сніг. Настало болото, а в деяких місцях витоптувалися сухі стежки. Люди говорили, що це Божа ласка, бо допомогою для УПА була скоро весна. 5-6 лютого похолодніло і почав падати сніг. Я одержав повідомлення, щоб явитися на 8-го лютого з повним вирядом в с. Лиса. Я замовив сани і вечором переїжджав попри хату, в якій відбувалися «вишивані вечорниці» і де була дівчина, яка постачала мені масло на курси. Хотілось мені її відвідати, але, що було їй сказати.

Мене примістили в родині, де було дві дівчині. Молодша була зв'язковою юнацтва.

Після трьох днів я перейшов до хати, де вже були Богун, Сокіл, Ігор, Остап і інші. Всіх десь-дванадцять юнаків. Ми проводили час на гутірках, а також співах. Сокіл мав гітару і співав різні пісні, особливо жартівливі, як «Їхали два мужики до Львова».

Виринула думка, щоб усіх юнаків переназвати іменами птахів і створити чоту «Крилатих». Коли прийшла черга на мене підібрати собі псевдонім, (я не дуже поділяв цю думку), то мені сказали, що вже немає таких птахів, як Ворон, Орел, Крук... залишився тільки «Сич». Я це й прийняв. І так із «Гомону» став «Сич».

До нас долучилася група з Борщівщини, яку творили, як нам виглядало близькі знайомі, бо зверталися до себе через «ти», що в юнацтві не практикувалося. Під час переїзду, на них наскочила німецька поліція, у висліді чого був забитий службовець поліції, а один юнак тяжко поранений і залишений в цьому терені.

Керівник тієї групи Вовк мав дуже гарний тенор і завжди заспігував «Гуляв чумак на риночку», а ми підтягали «Гей, гей...». Прибули Андрій і Крига, і також Ведмідь. Я почув, як Андрій говорив до Ведмеда: «Якщо Хмара (Повітовий Провідник Активу —

* Пара підошев, могла коштувати життя (Українська Партизанка — С.Ф. Хмель, стор. 242 БУП ч.8). За пару золів, Мик. Жибак підзолював мені чоботи і набив зольники.

Василь Марущак) не доставить коців, то я йому звалою тут цілий повіт». Виходило, що задержка відбувалась через недостачу коців. Не всі мали по два коци.

Одного вечора прибув Провідник Району з Активу «Кароль» (Михайло Дюк) зі своїм співробітником Підрайоновим (Іван Соляр), з яким вони були нерозлучними друзями. Оба загинули під час наскоку КГБ на криївку 10.5.1947 р. Це згідно із людьми, які були в той час там близько, а один навіть завіз тіла до Підгаєць. Були там ще один чи два підпільники. Большевики застосували тут цікаву тактику. В попередніх облавах виганяли пастухів з ліса, а тим разом не виганяли, щоб не викликати підозріння в підпільників, які протягом дня виходили з криївки. Це було в лісі між Мужиловом і Литвиновом. В БУП ч.7 під датою 9.5.1947 р. є згадка про наскок МВД на Литвинські хутори і самопостріли підпільників, коли їм забракло набоїв, що напевно відноситься до тієї самої групи.

Богун, тоді вже Ворон, зробив збірку і зголосив Каролеві. Кароль привітав охотників у своєму районі і побажав успіхів в майбутньому. При відході потиснув нам усім особисто руку. Коли обидва гості вийшли, я вийшов за ними і підбіг до саней, на які вони підготовлялися сідати. Ми обнялися і зі сльозами в очах побажали безпеки та щасливих намічених дій. Коли я повернувся до кімнати, Остап запитав мене, чи це був мій брат. Я притакнув.

Ми перебували в цій хаті вже понад тиждень. Врешті вечором десь 21-го або 22-го лютого ми посідали на сани і подалися в західному напрямі.

По деякому часі ми зупинилися в с. Хохонів, рогатинського повіту. З цього села ходив зі мною до Торговельної Школи в Рогатині учень Родіон Штикало і я мав бажання з ним стрінутися, але не було нагоди.

Слідуючого дня господарі уважали нас за частину УПА, бо такі вже переїжджали по терені. Будучи під враженням, що ми переїжджаємо з Волині, запитували нас, як довго ми в УПА. Але ми не бажали виявити, що ми ще «зе́.єні», а крім цього, нам було заборонено щонебудь говорити.

Вечером (була це неділя) ми вийшли на якусь ширшу площу. Мабуть це була середина села. Тут вперше побачили ми може зо дві сотні юнаків у повному виряді, які вже виглядали на партизанське чи повстанське військо. Також уперше я почув остріший коментар (радіше нецензурних слів) від якогось службовця на групу, що спізнилася на збірку. Це була ознака, що ми вже були військо. До цього часу в юнацтві на всіх щаблях, зокрема в середньо-шкільних звенах, особливу увагу зверталось на чистоту вислову і взаємне шанування.

Тут нас повідомили, що ми переходимо під опіку підстаршин і старшин Гайдамацького Куреня, Командиром якого, як пізніше виявилось, був курінний Хмель.

Прибуло багато саней і ми посідали по п'ятьох на одні сани і вирушили в дорогу в напрямі Яблонува, Кукільниць, попри Бовшів. Зі сторони Бовшівця підносилися заграва і було чути глухі вибухи. Колона задержалася.

— Максим до переду, — пройшло по колоні. Сани, на яких везено скоростріл марки «Максим», просунулися боком до переду. По якомусь часі колона подалася до переду також. Понеслися здогади, що заграва розноситься із Свобідки Бовшовецької, де були Мазурські колонії. Перед якимось селом, що виявилось на Німчин, колона задержалася на деякий час, як зв'язкові розвідували положення. По деякому часі ми опинилися на березі Дністра.

Це вперше довелося мені побачити Дністер. Він виглядав так, як було намальовано в шкільних підручниках. Від нашої сторони беріг був дуже високий, а вода Дністра виглядала досить далеко в долині. Треба було подивляти цим тяжко працюючим селянам, які перепроводжували нас на другу сторону Дністра коло с. Острова. Якесь дивне почуття сходило на мене, коли ми, держачись грубого шнура, по одному зсувалися в долину може десять або й більше метрів, де нас підхоплювали селяни і допомагали всадовитися на човни, зв'язані по два до купи. Відпихаючи човни довгими дрючками від берега, наші проводирі тихо перевезли нас на другу сторону, допливаючи до льоду. Ми вилазили на лід дещо обмочені і так добивались до суші. Перевезли в цей спосіб кілька коней, що їх також спускали в долину на шнурах, і дивно було приглядатися, як вони входили по дошках на човни. Коні належали кільком групам охотників, які прибували з різних місцевостей сільськими, а то й двома возами.

Звідтам ми пройшли до сільця, чи присілка Свобідка і там нас розпровадили по хатах. Всі хати були заповнені. Хтось висловився, що німці не можуть тут приїхати, бо не буде для них місця на квартири. В хаті було двоє старших людей, які спали на печі, а нас примістили на соломі на долівці.

Слідуючого дня до хати зайшли кількох добровольців. В хаті вже було досить темно, а господарі ще не засвітили світла (а навіть, коли вже і засвітили, то це був маленький каганець з нафтою на примурку печі, що не давав багато світла). До одного із них зверталися, називаючи його «Морозенком». Коли він заговорив, то його голос був мені знайомий, але я ніяк не міг пригадати, де я його чув. Коли засвітили світло і ми привіталися, тоді я впізнав у «Морозенкові» знайомого юнака із Заланова, біля Рогатина, який приходив на квартиру до господарів, де мешкали студенти. Ми стали добрими приятелями. Пізніше вечером зайшов до

нашої кімнати ройовий Хитролис, невеликого росту із загостреним і вперед висуненим носом, в німецькій уніформі із поліційною шапкою. З його поведінки і розповідей можна було припускати, що його псевдонім відповідав його виглядові і характерові. Він був частиною нашої охорони з куреня «Гайдамаки», з якого походили інші підстаршини і старшини. Як ми скоро переконались, то в тій частині була застосована козацька традиція надання псевд після зовнішнього вигляду і поведінки. Скоро ми запізнали високого ройового Дуба, сильно збудованого Бука і середнього росту з біляво-жовтавим обличчям «Крема», сухорлявого і бистрозорого із Східніх Земель Зіра та інших.

Виглядало, що це був вечір відвідин, бо коли ми були зацікавлені розповідями і запитами Хитролиса, до кімнати увійшло двох мужчин. Перший був вище середнього росту, добре збудований, із чорною смужковою шапкою на голові, а вище колін сукняна куртка з чорним баранковим ковніром і в т.зв. «райтках» з бронзовавого матеріялу (як ми пізніше довідались, з такого матеріялу мали штани і блюзки інші підстаршини і старшини. Матеріял було захоплено ще літом в наскоку відділу з Гайдамацького куреня на одне містечко). Чоботи в нього були боксові з довгими халявами. Це все надавало гостеві дуже пристойного вигляду. Ройовий Хитролис скомандував: «Струнко! Друже Курінний, зголошую рій стрільців на постої». «Дякую!» — відповів Курінний. «Прошу дати спочинь». Курінний Хмель (як ми згодом довідались) був командиром куреня «Гайдамаки» і командиром Підстаршинської Школи УПА, яка розпочала свої дії ще як Українська Народня Самооборона УНС в Карпатах. Тепер він держав командування Першою Старшинською і Підстаршинською Юнацькою Школою УПА.

«Хмель» оглянув нас своїм гострим поглядом. Відчувалося від його погляду, що він бачить усе наскрізь почерез людину. Звертаючись до Хитролиса, він запитав його, чому він в поліційській шапці, та чи має іншу. Хитролис підтягнувся на струнко і відповів, що має фуражку (пиріг). Курінний звелів йому здати поліційську шапку бунчужному, бо вона придасться в терені, як пояснив. Тоді запитав, як ми себе почуваємо. Ми підтягнулись на струнко і вголос відповіли, що задовільно.

Переночувавши в цьому місці ще одну ніч, слідуючого вечора ми вирушили в дальшу дорогу на санях. Тут, на мое здивування, сани не мали побічників і сиджень із соломи, а лише дошки. Ми посідали гусаком і їдучи в напрямі Дорогова, Дубовиць і Томашівців, — зупинились в Станькові. Нас десятьох запровадили до просторої хати, яка мала окрему кухню (те, що на Поділлі називали «ванькір»). Ми спали на дерев'яній підлозі на соломі. Родина, якій належала хата, була досить велика. В ній було десять синів і

дочок, які допомагали подавати нам харчування. Одна з них шістнадцятлітня мені дуже вподобалася, але на жаль я мав лише нагоду сказати до неї «Добрий день» слідуєчого дня, коли ми проходились по подвір'ї. Через день ми чистили зброю і співали. Господарям і цілій родині дуже вподобався голос Вовка в заспіві «Гуляв чумак на риночку»...

Зі Станькови ми вирушили в напрямі Турії Великої. Чим далше ми залишали за собою родинні околиці і наближалися до Карпат, тим більше впадала в очі убогість населення. Зі Станькови ми вже маршували піхотою, лише наші наплечники були везені на саях і двох возах, які ми мали зі собою. В деяких місцях були труднощі із переїздом возами через засніжені, а то й розмоклі дороги.

В Турії Великій ми пройшли медичну перевірку. Всі розбирались до нага, як при «асентирунку». Коли д-р Максимович мене оглянув (по національності жид Шварц, низького росту, досить привітний), він сказав: «Чи ви знаєте, що ви маєте пропуклину». Фактично, я не знав, що це є, але підозрівав, бо вже кілька років мені появлялася гулька в лівій пахвині-розкроці, головню під час тяжчої праці. При перевірці німецьким лікарем в школі в Рогатині, при наборі до «Бавдінсту», лікар ніякої завваги не зробив. Літом 1943 року я навіть їздив до Рудник, де жив жид-лікар, який лікував мого брата, щоб він мене збадав, але того лікаря тоді я не застав. Не відчуваючи окремих болів, я не звертав на це особливої уваги. Я відповів, що я точно не знаю, але таке може бути.

Д-р Максимович звернувся до курінного Хмеля, який стояв збоку, і сказав йому про мою пропуклину. Курінний відразу сказав мені, що я не мушу йти далше і можу повернутися додому, але тому, що я є добровольцем, то це від мене залежить. Я без надуми відповів, що йду далше. «Добре», — сказав курінний Хмель.

В селі Підберезів до нашої квартири зайшов старший мужчина, який почав розповідати, що він не тільки помагає в церкві дякувати, але як вояк австрійської армії допомагає в селі у військово-му вишколі молодих. На доказ цього він подавав сам собі команду по-австрійському і робив впоряд. Було видно в нього велике задоволення, що він може передати свій досвід молодим.

Я вийшов на подвір'я перед заходом сонця і побачив на півдні темний силует гір. Виглядало, що Карпати були дуже близько, хоч виглядали якось дивно, неначе відбитка в хмарах, яку ми могли не раз спостерігати вдома після щойно зайшлого сонця.

(Продовження буде)

I. ІРШАВЕЦЬ

ЗОШИТ КАТОРЖНИКА

(Продовження, 6)

Бувало, що гонили нас на «лесопорт» для вивезення з води дерева, колод, що пили сюди плотами через літні місяці. Мільйони кубометрів! Іноді, як говорили знавці, не встигали всього витягнути з Єнісею. Забирав Єнісей і ніс в дарі північним ведмедам. До Дудінки заходили і чужоземні (англійські) кораблі, що привозили тоді зокрема будівельні матеріяли, як цемент тощо, а забирали дерево. В таких випадках ітееловцям, які працювали в порті, видавали нові комбінезони, спецовки і взуття. Команда судна не могла зійти, крім капітана, на берег до порту. Дивились, бачили, чули, а що з того? Чи ви люди осліпли й оглухли?

«Не чують, не бачать!» — сказав поет.

Зимою 1947 року приїхали «купці» з Норильська, оглянули нас і призначили в етап. Як рабів.

Внедовзі завантажили нас в товарні вагони вузької колії, не опілені, без прич і повезли на схід у полярну темряву.

*

Незабаром написав мені Кожум'якін, що з «сортіровочної» таки знов засудили Синіцина на десять років, але тепер вже як «злочинця». Отже, не дарма всі вони були політичні, які вже досиджували свої роки ув'язнення, так боялися і журились про своє майбутнє. Про це говорив і Хвайко в Тайшетлазі і оці тут «троцькісти, чи зінов'євці».

Але, засудили й начальника лагпункту мол. лят. Смірнова за «увлечення в створення побутових умов» і за все, що з того виникало.

Напевно сам лагпункт на «сортіровочної» зліквідували, бо ж його будували для обслуговування станції. Решту каторжників вивезли до Норильська, де будували великий промисловий осередок кольорової металургії.

Якось по розмові з Білим, який був в обслузі лагпункту і часто бував в управлінні лагера в Дудінці, ми запитали, скільки «населення» нараховує Норіллаг. Тоді він нічого не відповів, але через кілька днів приніс вирваний листок із виписаними різними числами.

— Оце і є стан «населення», хоч не зовсім актуальний, — сказав — 125 тисяч. . . і ще кілька соток (здається, біля триста), — шматок листка знищив.

Яку ж вартість мала одиниця чи й сотня в цій масі рабів? Тоді все думалось, чи відживемо ми фізично і психічно, і чи зможемо піднятися з дна пекла та випростатись?

*

Війна 1941 року застала мене «сиротою». Вийшовши з підпілля після відходу Червоної армії далі на схід, якимсь забрів до батьківської хати — хати з малими вікнами, солом'яною стріхою, глиняною долівкою, а так рідної нашої хати. Стояла порожня, не була зачинена. Увійшов до середини. На стіні висіли ще дві, чи три ікони; кругом павутиння, вогкість і кроти попід стінами поробили свої «піраміди». Обняв мене жах! І сльози. . . , і ненависть, і біль! Вийшов.

Мої кохані Мамо й Тату! Скільки Ви недоїли, щоб могли дати мені копійки на науку. Справдився Ваш сон, про який Ви колись розказували: гарний зародився і зацвів Вам льон і Ви хотіли зірвати цвіту його і не досягли, зник. . . Як ваші діти. Де Ви тепер спрацьовані, старенькі? Тяжко! Але таких, як я і як моя доля, було тоді мільйони, бо це була наша доля, доля нашого народу.

*

Через кілька днів відвідав свою хату Мостович Микола. При нагоді зустрівся з місцевим проводом і активом. Розказав і пояснив політичну лінію Організації в даний час, підкреслюючи, що німці прийшли на Україну ані не визволяти нас, ані не будувати якунебудь форму української державности, а *реалізувати свої імперіяльні німецькі політичні й господарчі цілі*. Члени Організації завжди мусять про це пам'ятати. І так почалось друге підпілля, піднімецьке.

Найважливішим Завданням Організації на цьому етапі було школення членів і симпатиків. Підпільні курси велися, де було тільки можливо. Зокрема вишколи політ-ідеологічні, пропагандивні, спеціалістичні для фахівців, яких нам таки багато бракувало. Одним із важливіших завдань було залучити до визвольного руху бувших бійців і офіцерів Червоної Армії, що залишилися в цих місцях, та якнайскоріше врятувати від смерті тих, які попали до німецької неволі. Німці бо відразу розпочали фізичне винищування военнополонених. Були це адські муки ще живих людей! Навіть тим, яких гонили до праці, не давали їсти і не дозволяли, щоб населення щонебудь подавало їм. Іноді солдат дозволяв, щоб грома-

дяни складали шматки хліба на якусь ряднину, але не можна було подавати полоненому до рук. Ці зголоднілі люди, тіні людей, іноді не видержували нервово і простягали руку по хліб, що лежала на ряднині. Тоді німецький солдат бив його гвинтівкою, або просто стріляв. Він був тут найвищою гітлерівською владою над воєннополоненими — суддею і катом. Власне, треба було якнайшвидше оцих приречених витягнути вже з брами смерти, допомогти стати на власні ноги і дібратися до своїх хат, хоч це останнє не було тоді для всіх ще можливе.

Крім справ суто організаційних, Організація займалася організацією шкільництва, бож новий окупант не мав наміру щось робити, а вневдовзі ліквідував усі школи. Тут велику допомогу дали нам учителі із східних областей, які загалом всі залишилися.

Взимку 1941 року і я мав змогу бути на вишколі для активу нашої Округи. Тут вперше зустрівся з «Охрімом», який, власне, недавно очолив Крайовий Провід Північно-Західних Земель. Він викладав організаційні справи, пропагандивні; Крук — військові і українську військову доктрину; Вовк — політекономію.

В 1943 році Крук очолив сотню УПА і загинув на костопільщині в боротьбі з німцями. Вовк (Гравець) очолив рейдову групу УПА на Поділлі, а Галину й Охріма востаннє бачив я в серпні 1944 року на східній Волині.

Тут належиться мала дигресія. З четвертим розбором Польщі і приєднанням ЗУЗ (без Забужжя) до Росії, в західні області УССР влада масово висилала різних спеціалістів для організації московського окупаційного апарату. В своїй більшості були це українці із східних областей, або чужинці, які добре знали українську мову. Очевидно, всі вони були відповідно підготовані перед від'їздом в західні області. Але ми знаходили з ними дуже швидко спільне як українці, і то в усіх середовищах, навіть у війську. Належить згадати про співпрацю з Організацією начальника пограничної охорони над Бугом на Володимирщині, завдяки якому ми мали своє «вікно» для переходу через граничний Буг в Забужжя, чи як хто хоче, в Генеральну Губернію аж майже до кінця 1940 року. Геройський начальник пограничників не дався арештувати НКВД і застрелився. Слава Вам, Патріоти-Герої!

*

Важливою справою було теж громадження зброї і амуніції. Аджеж ми знали, що лише день і треба буде почати збройну боротьбу з новим окупантом, щоб зберегти народ.

В тому часі я пізнав «Діда», «Сизого» — Рахвальського. Він був інвалідом, не міг ходити. Це була трагедія. Старий член ОУН, був-

ший в'язень. Польська «дефа» не змогла його зламати і застосувала провокацію. «Дід» лишився на все життя калікою. І ця людина ні на кого не ображалась, не гнівалась, і далі працювала в Організації, власне в Обласному Проводі.

В 1942 році гестапо арештувало його в його хаті на Луччині в Іваничах і розстріляло без суду. Дехто говорив, що під час арешту разом (а може в гестапо) був хтось з мельниківців. Вмираючи, як говорили очевидці, «Дід» крикнув:

— Хай живе ОУН!

Слава, Тобі, Друже «Сизий»!

*

Важною справою для Організації було визволення з німецьких в'язниць і лагерів політичних в'язнів. А вже осінню 1941 року гестапо вело масові арештування націоналістів. Очевидно, помічниками їм в цьому були м.ін. і залишені через НКВД акти політичних в'язнів, які німцям вдалося захопити. Значну частину актів з тюрем і будинків НКВД забрали наші люди ще перед тим, як німецька поліція до них дібралася. Цікаві були ці справи. Але про це нижче. Розбивання лагерів і тюрем іноді вимагало жертв, але робити це треба було.

В Луцьку акцією на в'язницю — скільки вже окупантів вона «обслужила» — керував друг Міськевич. Зрештою, не керував, бо не було ким. До цієї справи піднявся він сам, самотній. Чому «Гай» йому на це дозволив, годі сказати. Міськевич, мабуть, був дуже певний успіху, мав добре підготованих людей з охорони в'язниці, як йому здавалось, певних. Пішов і не вернувся, загинув!

Весною 1942 року загинув застрілений шуцманом в Піддубцях «Кайдаш» — Максимюк, родом з Боголюбів. Благородна людина, чудовий промовець; він мріяв скінчити студії. Честь Вам, Друзі юності, мрій і боротьби! Скільки вас впало від німецьких куль, від перших днів війни?

«Соловей» — Уголь-Затовканюк, родом з Полонки під Луцьком, Окружний Провідник на Дубенщині — був понад рік у підпіллі ще за польської окупації, в підпіллі цілий час першої московської окупації аж до вибуху війни в червні 1941 року. І смерть!

*

Серед актів справ, що їх вело НКВД і які дістались в наші руки, були так звані «ценние», — так, власне, вони називалися. До них належали і м.ін. провокації, підступи, і т.д.

Отже, наприклад, обласне, а іноді республіканське управління

безпеки, висилало в західні області людей, в більшості чоловіків різних спеціальностей або і без таких, які нав'язували товариські стосунки в різних середовищах — на селах і містах. «Женились» з місцевими дівчатами чи вдовицями, входили в родини. І таким способом ставалися в даному середовищі «своїми», що полегшувало їм здобування потрібних інформацій про визвольний рух. Всі вони були, так сказати б, висококваліфікованими чекістами, з великим досвідом в боротьбі з українським національно-визвольним рухом і, очевидно, всі вони були справді десь там жонатими, а тут «женилися» лише для провокації. Серед них були і ковалі, що «наймалися» до сільських кузень, і «дяки», що читали Апостола в церкві. З великою докладністю була ведена ця агентурна документація в актах, що звалися «ценние». Між іншим, така провокація була причиною арешту волинського Обласного Проводу в грудні 1940 року — «Нурчака»-Скоп'юка, «Диявола» — Смочука і «Відьми», що було великим нещастям для Організації. Тут слід зауважити, що довкола цього арешту багато тоді було різних пліток, але це вимагало б окремого опису.

Провокатори представлялися як бувші «боротьбісти», учасники «Холодного Яру» — докладно за сценарієм одноіменної книжки Ю. Г. Горського, й учасники інших «підпільних» організацій, вдуманих для потреби ЧеКа. Але треба ствердити, що великими успіхами, а тим більше масовими через оці провокації, ЧеКа в той час не могло похвалитися.

Арешт Скоп'юка і інших був сигналом для Організації, що щось неправильно діє. Керівництво Організації перейшло в руки людей безкомпромісових із великим підпільним досвідом. Тоді, здається, до Обласного Проводу ввійшов «Василь»-Закуштуї з Луччини і «Левко» з Клеваничини. Обидва загинули — «Василя» розстріляли в 1944 році, а «Левко» помер влітку 1941 року.

З «Левком» я мав змогу зустрінутись в підпіллі взимку 1940-41 рр. на вишколі, де він викладав ідеологію. Вже тоді був дуже хворим на туберкульозу. Це була свята людина!

Порівнюючи акти справ з архівів ЧеКа, захоплених в областях і районах, видно було, що ЧеКа пересилало якінебудь значущі слідчі матеріяли по всіх своїх «отделеніях» по всіх областях, як розв'язані шифри, протоколи допитів тощо. Багато із нас, бувших підпільників, з радістю стверджували, що все ж таки ЧеКа дуже мало, або зовсім про нашу підпільну діяльність не знало. Їхній успіх — це масовий терор!

*

Влітку 1941 року мені часто приходилось їздити в, як ми говорили, терен: Горохівщина, Дубенщина, Полісся. «Їздити» то влас-

тиво не це слово, бо і пішки треба було багато ходити. На Горохівщині почали творити свою «силу» гетьманці. Треба було вести розмови, щоб не допустити до непотрібних випадків. Діяли вони легально і чекали на «приїзд гетьмана», а друг «Микола» не давав собі ради.

Кілька разів їздив на розмову з Кушнірем, що був тоді в Ківерцях. Тут і в Жидичині були осередки мельниківців. З ними тяжко було розмовляти, бо крім амбіцій, жодних аргументів не мали. Біда була в тому, що за мельниківців себе вважали, а чи від мельниківців тут діяли гестапівці Малаховський з Жидичина, Вальтер з Підгаєць і інші. Малаховського підозрювали в участі арешту «Діда».

В тому часі досить часто зустрічався я з Закоштуєм-«Василем». Була це надзвичайно скромна людина, розсудлива і зрівноважена, поза боротьбою для нього нічого не існувало. Кілька разів зустрічався я з ним, але коротко, ще в підмосковському підпіллі. Востанне ми були разом взимку 1943-44 років бодай же в селі Садові.

До Обласного Проводу приїжджали друзі з усіх усюдів — з Брестя, Пінська і з інших далеких місцевостей Полісся і Волині. І багато із східних областей, яких треба було вирядити усім необхідним на дальшу дорогу до рідних місць.

Але іноді бували випадкові зустрічі, які залишаються в пам'яті із зовсім інших причин. Такою була зустріч із старшим паном, добре одягненим. Було це на Житомирщині. В розмові, яка звичайно буває між принагідними подорожуючими, запитався я його куди він їде? Отже, їхав він десь на Полтавщину, до «свого» маєтку, який він колись залишив, а тепер мав намір його відзискати.

— О, роде немудрий! Що й про що з цим паном можна було говорити?

*

Під час кількох місяців у 1941-42 роках Організація збирала дані про тих, які загинули або були замучені чи розстріляні в советських тюрмах. Копітка була це справа. Аджеж люди з різних місцевостей були ув'язнені в різних тюрмах. В більшості, ЧеКа документи вивезла або знищила, зокрема в місцевостях положених даліше Зуга. Мали на це час. Ідентифікація трупів, що їх залишили, не могла бути певною, бо це тривало б довший час, на що новий окупаційний німці не погодилися б, а до того загроза епідемії вимагала швидкого поховання розстріляних, а їх були тисячі в тюрмах. Треба було дійти до родин помордованих, знайти їх, допитати, довідатися, дошукати документи, знімки, тощо. Так мала скластися «Книга» тих, що впали в боротьбі за Українську

Державу. На вічну згадку й науку для історії! Чи збереглися ці документи героїзму українського народу, але й ганьби московського імперіялізму?

І ось тепер наступило продовжування тієї книги новими жертвами нового окупанта, такого ж лютого і безпощадного — гітлерівської Німеччини. І знов першими впали члени ОУН. Від самого Бугу значили дорогу українською кров'ю німецькі солдати. Застрілили друга «Тура», який на четвертий день війни зайшов до своєї хати, що стояла порожньою — «Тур» був у підпіллі, а сім'ю вивезли «в oddальоніе райони страни». Застрілили згаданого «Солов'я», Олексія і інших. Книга Мучеників-Героїв, чи ж не замкнеться вона ніколи?

*

Якщо моя дорога лягала неподалік і була вільна година, я завжди заходив до, як ми говорили, «святої сім'ї», хутора в ліску під горою за Стиром в Ярославичах. Жила там родина євангелістів-баптистів, подружжя біля років сорок, і їхні троє дітей. У них бував я і під час підпілля підмосковського. Тут можна було справді відпочити. Гармонія життя родини була співзвучна з оточуючою природою. Вони справді опікувалися нами по християнськи. Родинні співи псалмів і пісень діяли на душу як ласка!

— Коли ж Бог дозволить нашому народові вільно, на власній землі, у своїй державі хвалити Його? — питав я не раз господарів.

— Дозволить Друже, дозволить, — відповідали, — тільки треба вірити Йому і боротись.

*

Волинь і Полісся — історичні землі України. Колись розцвітала тут культура, свідки якої стоять до нині. Тут закладались теж фундаменти нашої державности. Але сюди перли і ворожі сили зі сходу, заходу і півночі. Збідніла земля, але осталася вірною Києву, Україні. Посилена колонізація польська і московська не дали бажаних наслідків ані Варшаві, ані Москві. Лишилися слідки колонізації — колонії поляків, німців, чехів, татарів, караїмів, євреїв. І мимо цього всього ця земля лишилася українською і боролася.

На Волині начислялось понад 40.000 чехів. Релігійно були вони і католиками, і православними, і... гуситами. В багатьох чеських поселеннях у 20-ті роки немалий вплив мала КПЗУ. Але під кінець 30-их років політична ситуація почала змінюватись, а після 1939 року таки радикально. Чеські села, де були великі впливи

КПЗУ, такі як Малин, Копче і інші, тепер симпатизували з українським визвольним рухом; в підмосковському підпіллі в цих селах, в бувших членів КПЗУ були наші домівки, де підпільники могли досить безпечно перебувати. В Малині чехи зголосили готовість акцесу до ОУН. І так було майже по всіх колоніях і в усіх чеських середовищах. Цього, власне, поляки чехам не простили і Малин жорстоко покарали, але про це в іншому місці.

*

В 1941-42 роках взаємини між поляками й українцями були, так сказати б, «поправні». Поляки мали над нами в дечому перевагу, а саме: відносно більше інтелігенції, офіцерів і підофіцерів, а головне — багато людей, що знали німецьку мову. Незалежно від того, як німці поступали з поляками в Польщі, тут поляки були в усіх німецьких установах перекладачами — дуже важне!, — залізничниками, агрономами і директорами в сільських господарствах — бувших маетках, радгоспах і деяких колгоспах, лісничими тощо. І мали своїх фольксдойчів. У цих, і не тільки в цих, місцях вони при новому окупантові закріплювалися. Як дещо пізніше наша розвідка виявила, багато поляків записувалися до фольксдойчів з наказу своїх політичних організацій, а зокрема АК (Армія Крайова), щоб, як говорилося в інструкції, помагати своїм. Але в Україні їх використовували проти нас, українців. Ми не зовсім усвідомлювали на початку війни загрозу, якою була польська провокація, або просто їхня співпраця з німцями, а пізніше з московською партизанкою проти нас. Коли ми це зрозуміли, сталося це мабуть після того, як наша розвідка здобула плян акції «Бужа», опрацьований через АК з виконавчими інструкціями, було вже запізно. Влітку 1942 в Ківерцях дійшло до мабуть першої кривавої провокації поляків — замордовано кількох наших людей, яких поляки, оглядно кажучи, розконспірували. Що ж було діяти?

В 1942 році німці спалили разом з населенням село Картеліси, на Ковельщині. Інформацію прислав Яцур, Окружний Провідник. Акція німців була спровокована московськими партизанськими групами, що тут почали появлятися. Але ті, що спровокували акцію, нічого не вчинили в обороні населення і пішли в спокою у ліси. У виданій відозві до населення, Провід ОУН, засудив зврстате німців та закликав до творення самооборони. Чи світ знатиме правду? Трагедія Картелісів усвідомлювала нам ще раз, що тільки самі зможемо і мусимо боронити себе перед німцями, а це вимагало організувати скрізь власну збройну силу, яка змогла б боронити населення перед німецькими карними акціями, але також і відплачувати пімстою. Недавно прийшла вістка з Києва про

те, що в підготовлюваній до друку т.зв. «Українській Радянській Енциклопедії» гасло «Картеліси» не буде вміщене, хоч чеські «Лідеце» будуть. Це дуже вимовне!

Кілька слів про Ящура. Походить він із села Садів, із сім'ї Кулішів, що була вивезена на Сибір. У визвольному русі брали участь чотирьох братів і їхня сестра. Як мені переказували, всі вони в різний час загинули в різних областях України від німецьких і московських куль. Ящур був Окружним Провідником ковельської округи, що обіймала все західне волинське Полісся. Він положив багато праці (і заслуг) для зміцнення Організації в цьому терені — бідному, неписьменному. Добре була поставлена видавнича справа, діяла підпільна друкарня, що видавала періодичні та вишкільні матеріали. Видавався тут сатиричний листок «На злобу дня». Ящур був освіченою, самостійно думаючою інтелігентною людиною. Може лише не доцінював значіння розвідки, зокрема в УПА. Він багато робив, щоб відносини з поляками укласти по-людському. Тут виросло багатьох командирів УПА. Мені в липні 1943 року прийшлося бути серед відділу повстанців щойно повернувшись з бою з німцями на лінії Турійськ-Голоби. Ці повстанці заховувались як старі фронтові вояки. Вони знали, що вони б'ються за себе, за свій народ.

Тут теж, в цьому поліському «очереті й болоті», як сказав би Д. Фальківський, загартувалась і змужніла подруга Біла, Окружна референтка жіноцтва, а від 1943 року Обласна референтка і голова Українського Червоного Хреста Военної Округи. Вона була справді білявою, гарною дівчиною, чудово співала. Відзначалась вона безстрашністю і лагідністю. Була вона завжди чистенько вбрана, скромна, вимоглива до себе і підвладних. Завжди була собою — чи то в таборі, в поліській хаті, а чи на відправі у Военній Окрузі. Всі її шанували і любили. Вона, Гнатюк Люба, була із Гаражджи, що недалеко Луцька. В підпіллі працювала і її молодша сестра Віра — «Орися». Востаннє бачився я з Білою в серпні 1944 року і досі залишилась в моїй душі ця остання зустріч-прощання! Як пізніше я довідався, вона згинула в бою з московськими військами на Поліссі, яке вона так любила. «Орися» теж загинула. Хилю голову перед Вами, Подруги!

*

Як я уже згадував, роки 1941-42 Організація використовувала на поширення та скріплення організаційної сітки і підготовки населення до збройної боротьби з окупантом. Розповсюдження підпільної літератури було однією із форм боротьби. Використовувано всякі форми. Однією із них було організування акцій в один день і час в цілій окрузі — роздавання листівок людям, коли

виходили з церков. При цій нагоді можна було в один час дати багатьом листівки чи відозви, а на випадок приїзду німецької поліції чи шуцманів — легше схоронитись в людській товпі.

*

Декому може видаватись дивним, що власне Організація на Поліссі зростала швидко від перелому 1939-40 років. Відне, віками експлуатоване Полісся, де в багатьох місцевостях мала великі впливи КПЗУ, з приходом москалів ставало масово до визвольної боротьби. Може навіть за швидко і за масово, маючи на увазі за-сади конспірації. Мабуть причиною цього було те, що багато тих, які були членами КПЗУ або симпатизували їй, розуміли ідеї комунізму по-українському, що з приходом Червоної Армії прийде очікувана воля України, що УССР це справді українська держава, що замість польської влади — буде українська. А так не сталося. Котрий вже раз?

Прийшли німці. Ці навіть не пробували щонебудь обіцувати. Для багатьох стало очевидним, що окупанти є тільки окупантами, все одно звідкіль приходять. Хоч нам багато дечого бракувало — грошей, інтелігенції, зокрема військовиків і медиків, досвідчених дипломатів тощо, але ми знали за що боремося і чого хочемо, і мали піддержку в народі, а це давало можливість підпільної діяльності. Бракувало нам (тут зовсім не мали) радіозв'язку, залізничниками були, як правило, поляки. Все це утруднювало підпільну працю, десятки кілометрів треба було долати часто пішки або підводами. Але Організація кріпла і її мережа поширювалась. Тут не було іншої української організації, що являла б якусь політичну силу, готову і спроможну ставити опір німцям, організувати народ і вести його до боротьби за себе. Німці, як і москалі, не змогли знищити Організацію, бо вона була в підпіллі і була в народі. На Ковельщині співали пісню, що мала рефрен:

... «Народ весь піде, Бандера поведе,
до переможного чину!»

*

Наближався час збройного повстання. Згромаджену зброю пересилалось до пунктів визначених на організацію відділів — в лісі або в місцевості в лісах — околиці північної Рівенщини, Цуманя, Колок, Володимира і інших. Перші повстанчі відділи формувались в основному з членів ОУН. Такий особовий склад дещо полегшував справу службам постачання, напр., не було клопоту з куривом, а точніше — з тютюном, так, як «націоналіст не курить і не п'є». Зрештою, були такі друзі, які вважали, що взагалі в на-

щому війську всі не повинні курити. Але життя — життям. До УПА почали масово напливати не-члени ОУН — просто люди, які були готові битися з ворогом — німцями і московськими партизанами, що грабили населення, провокували, але не боронили його перед німцями. Їхньою ціллю було зовсім щось інше. Ось і повстало нове завдання: організувати службу постачання УПА (також і доставку тютюну). А де ж ми мали «снабженців»?

Ось в такий час Обласний Провід творило двох друзів: Володимир-Гай і Матвій. Всі Окружні Провідники були у своїх округах і дехто з Обласного Проводу також виїхав до місць творення відділів.

«Володимир»-«Гай» — Козяр Анатолій із села Піддубці, син бідного селянина, здається був змобілізований до польського війська 1939 року. Його сестру москалі вивезли на Сибір 1940, чи 1941 року. Молодий брат був у підпіллі. «Матвій» — Драницький Степан, теж з Луччини, з села Гаражджа. Родичі в 1941 році вивезені на Сибір.

Про долю «Володимира» і «Матвія» після 1944 року я нічого не довідався.

*

Так недавно це все діялося, а тепер поїзд привіз нас до Норильська, до лагєру номер 4 — БОФ (Большая Обогагительная Фабрика).

Тут уже було кілька тисяч (здається, понад чотири) каторжан, а лагєр все розбудовувався. Перший місяць наш «етап» працював на будові нових бараків для каторжників, яких мали ще сюди привезти. По площі і величині бараків — це був чималий «житловий квартал», на чолі якого стояв капітан НКГБ Жмихов. Лагєр граничив з будовою БОФ, де начальником був надвольтжанський німець Вальц. Через місяць і нас погнали на БОФ на нічну зміну будувати «лєса», т.зв. р.штування. Зрештою, взимку тут ніч від дня мало відрізняється — темно цілу добу, бо це вже за полярним колом.

(Продовження буде)

Василь КАРХУТ

БРАМА НОЧІ

I

— О, Пречиста, що своєю ласкою дари рясно розсїваєш по тихих обителях моєї величної Батьківщини. Зглянься на мене і зішли заспокоєння моему серцю! Хай ущухне, бодай на мить, той вогонь, що як перед чотирма роками, так і тепер соромом і болем палить мою свідомість! О, зішли супокій та мир! Дай відіхнути! Моїй же пам'яті зішли забуття. . .

Довкруги, під його ногами, стояв мовчазний сосновий ліс, що горів у заході сонця. Квітучі липи, на повні легені, видихали пахуче повітря, дуби жахуче простягали в небо свої, мов болем викручені руки.

В одежі, зшитій з решток грубого сукна та невикористаних звірячих шкур, лежав він хрестом, на кам'яній скелі, що її, наче жертковий вівтар, сотворила серед лісів природа.

Така була тиша, що зніяковіла від неї пташка, по кількох звуках вечірного щебетання, нагло замовкла, і пристрасний шепіт людини глухо бубонів серед безгоміння. Мов увірваний разок скляного намиста, слова сипалися по кам'яному румовищі.

Пустельник зідхнув і різко підвівся. Він дивився на захід, звідки чотири роки тому доволікся лісами до цього тихого закутка, що виглядав тоді, мов забуті руїни замку. Липневий вечір. Западали сутінки. Тоді він був під свіжим враженням жахливих сцен розплати там, на багнах річки Пляшівки. Сцен, мов викрадених з Апокаліпси. В його вухах ще досі звучить невмовкаюче: «Зрадив нас гетьман!», «Та, щоб тебе, Богдане, сира земля не прийняла!». Це серед розгубленої черні. Звідусіль натискає противник. Використовує паніку. Розправу над безборонними залишив таборовим джурам. Вони спихають безборонних, засліплених жахом, що покидали зброю, у болото. Одні топляться, захиляються, хапають за ноги тих, що стоять на твердому, стягають їх у драговиння. Інші, що не кинули зброї, недоладно відстрілюються, бороняться, мов важко поранений кабан, що огризается заціпленими зубами перед собаками, прочуваючи проте свій неблаганний кінець.

А там полковник Іван збирає до гурту розсіяних. Голосно наказує не тратити голови. Йому відповідають спітнілі, червоні обличчя, що їх жах повикривлював у гримасу заляканого Сатира: «Не-

має виходу!». Юрба, мов ошаліла, преться на тих, що заводять лад. Вона, та озброєна юрба, нагадує собою худобу на пожарищі, що преться на вогонь. Прибічники полковника Івана відштовхують їх держаками списів, б'ють у вирячені звірячим жахом обличчя. Це передні. Задні стелять шлях до проходу через болото. П'ядь за п'яддю. Ось над ними розгорнувся малиновий стяг. І під ними щораз більше гуртуються. Що тільки попаде їм у руки, кидають у болото, й дорога за ним росте. Над ними спокійний голос полковника Івана. За всім стежать бистрі очі, і лише вряди-годи кине наказ прибічним:

— Сотнику! Візьмеш двадцятку і здержиш тих, що там натискають на чернь. Це відтяжить наших боронитись таки ж перед своїми. . .

І він кидається, щоб боротись у вирі сплєтених рук, затиснених кулаків, що невзячі б'ють, аби бити, байдуже кого, валять у болото, аби валити. За ним — двадцять прибічних. Працюють, мов автомати. Кутом ока доглянув вираз обличчя одного з них. На ньому вирізьбилась заїлість погорди. Ці, вчорашні ще, товариші зброї, сьогодні перестали ними бути. Це — худоба й завада, гірша від ворога. Ось, просто в лице, між вирячені очі вдарив дядька, що, б'ючи здоровенними кулаками наліво й направо, пер кудись наосліп. Дядько впав під ноги, щоб мстити собою шлях. . . Раптом перед ним вигулькнула запора. Пригорнувши дитину до грудей, преться кудись чоловік. Похилена спина. Він заплісуює очі і вдаряє келепом наосліп. Його келеп натрапляє на опір. Відкриває очі і бачить заповори. Відтепер його руки працюють зовсім механічно, та в глибині щось заворушилось, мов гостряк у рані. Він мов у трансі поволі стає. . . як ті, кого мав приборкувати. І в мізку починає наклёвуватись жакливе, покищо неусвідомлене слово «Все пропало!».

Оглядається назад і бачить: острів з полковником Іваном чимраз далі. Довкруги напливом: руки, голови. Нахлинає на нього хвиля відчуття великого осамітнення, і почування подібне, як у того, що топився, заливає його свідомість. Він не чує, як під горло підсувається йому щось, мов клубок, і вже несвідомо зривається йому з губ звірячий крик. З того чужого для нього крику, виловлює його слух слова «Все пропало». Келеп вислизає йому з рук, у метушні губить пістолі. І вже він, як та юрба довкруги, борсається сам, не знаючи контролі своїм рухам, мов навіжений. . .

Людина, що на камені, закрила очі руками від тих марив. З-поміж пальців просотувались жмутки виполовілої бороди. З кутка рота стікав струмок слини. Людина припала ниць до холодної кам'яної плити.

Далі. . . Далі він не пам'ятає нічого. Хвиля кидала ним, мов м'ячем, поки врешті й не викинула на сухий муріжок у дубовім лісі.

Довгий час проминув, поки звівся на ноги. Напівпритомний поплився, куди глянули очі. Лісом проблукав день. Надвечір доволілося до цього каменя, що панував над усією околицею. Вечоріло й було так тихо, як сьогодні. Видряпався на каменюку. Там, нагорі, була площа, яких сотня квадратних кроків. Хтось приготував сухого хмизу. І в сні з'явилася йому Пречиста. Її очі з докором дивилися на нього. І з пробитого сімома мечами серця спливали краплини крові. Де лише впала на землю краплина святої крові, там виростали з землі пурпурові квіти.

Ранком пішов на те місце, де бачив з'яву Пречистої. Побачив там витиснений на камені слід босої ноги, навкруги ж сліду — пов'ялі великі пурпурові маки. . .

— О, Пречиста! — шептав сухими губами пустельник. — Зішли забуття! Хай зникнуть сутінки з моєї душі!

Раптом він випростався, наче підкинутий пружиною. Звівся навколюшки і заслухався. До його витонченого слуху дійшов шелест. Це продиралася кущами якась людина.

II

— Святий Отче! Святий Отче! — гукав чоловічий голос. З кущів на галяву вийшла людина. Вона втирала рукавом з чола рясний піт. Перед каменюкою, що на ній стояв пустельник, людина зупинилася в поставі, повній пошани й остраху. Добачивши невідомий обрис людини на каменюці, вона, переступаючи з ноги на ногу, зникловоло почала:

— Приніс оце тобі, святий Отче, трохи хліба, сиру, масла, овочів і меду в сотах. . . — далі людина зацукалась. — І прошу тебе помолитись до Пречистої за здоров'я рабів Божих: Семена, Анну і чадів їхніх — Петра, Григорія, Зосима, Фроську, Арсена, Марію. . . Та щоб гради оминали нивки, щоб велася худібка. . .

Залягла мовчанка. Людина, видно, мала сумнів, чи почули її, бо підступила ближче, відкашлянула й обачливо почала:

— Святий Отче! Чи чуєш ти мене?

Згори, знечев'я просік тишу нетерплячим питанням хрипкий голос:

— Що чувати у світі?

— Славити Бога, вродило цього року. І жито намолотне, і сadowини вдосталь, бджола дала меду; пожиток добрий був. Від часу, як ти тут оселився, ласка Божя на всю околицю. Тож і масло, і сир, та соти меду. . .

Та суворий голос, не ховаючи нетерпіння, перебив йому:

— Не про це питаю! Не чував ти, чи не говорять (тут голос затих, ніби його щось душило), чи не говорять про війну?

— А! Про війну? Говорять, говорять! Гетьман видав універсал. Скликає бойових товаришів до Чигирина. Наново почати думає. «Де б то вони не були, хай готуються на прю».

Згори долинали важке зідхання.

Прохач хвилину думав, вагався і не міг наважитися. Врешті почув потилицю.

— А оце думав, святий Отче, харчів тобі трохи принести. Поглянь! Клунок кладу коло цього каменя, — блиснув оком догори. — Та чи не забудеш мого прохання? Помолитись Пречистій за здоровля раба божого Семена, його жінку Анну, чадів їхніх Петра й Григорія, що вчора в Чигирин до гетьмана від'їхали (хай хоронить од лихого їх Пречиста!). Та й ще за Зосима, Фроську, Арсена, Марію. . ., за все господарство

З надією чекав хвилину-дві. Та відповіді так і не дочекався.

III

— О, Пречиста! Моя душа — брама ночі. Зішли світло! Там готується гетьман, збирається товариство. Чи маю тут сидіти без діла, коли там вирішується велика справа? . О, зішли бодай промінчик! Чи гідний я стати попліч товаришів і глянути без сорому їм у вічі? Дай розраду, роз'ясни!

Пустельник, припавши ниць до холодного каменя, жагуче шептав. Тіло його здригалось від хвилювання. В його душі була дивна пустка, свідомість не просякала ані одна думка. Даремне ловив її, шукав підтвердження. Її середині його було так само глухо, пусто й тихо, як округ нього. Там, у самій глибині, шептав і ріс якийсь голос. Прислухавшись до нього, пустельник почув з'їдливий сміх, глузування.

— Знайшовся мені герой! Де ж ти був тоді, як тисячі «товаришів боїв» гинули в болотах під Берестечком у нерівній боротьбі? Тоді ти кинув усе і втік. Так, утік!

Той внутрішній голос не здивував пустельника. Не раз за ті чотири роки чував його. Так, це був винуватець. Не побоявся і відповів:

— Так, я втік. Але ж чи провина не має прощення? Ось уже чотири роки покутую її постом, умертвлінням. Чи не прийшов ще час мого визволення?

— Визволення? З чого? Ти ж удруге те саме скоїш у таких обставинах! Ти — людина без власного стерня, жив навіяним. Великий чин Богдана пірвав тебе, як вихор пориває порошинку, але ти

сам нездатний викресати із своєї млявої душі вогню. Ти можеш лише горіти відблиском розпаленого, чужого. А, зрештою — ти мертвий! Товариші думають, що ти втопився в драговині. Чи варто їх розчаровувати?

— Підкопуєш віру в мене самого, сатано! Так, ти сатана! Я чую твій гнилий дух. Ти — не розрада, ти — зневіра! Чи ж лише з тобою судилося мені розмовляти в таку вирішну для мене хвилину? Я не видержав проби, але живу. Чуєш, я, живий! І жити хочу, боротись, змагатись!

Пустельник заслухавшись чекав. Та всередині була мовчанка і якась глуха пустка, що ковтала його думки, як вир на глибині ріки ковтає пливучі речі. Заплутавши, аж до болю, скарлючені пальці у волосся, він чекав чуда. Чекав з'яви Пречистої, як першим разом. Ждав довгі години ночі, аж до світанку. На світанку задрімав, радше найшло на нього сновидство. Він побачив свою домівку-каменюку такою, як побачив її перший раз, тому чотири роки. Та, приглянувшись до неї ближче, побачив пробиту крізь усю її довжінь, довбану в скелі печеру. Над входом був хрест, висічений в камені, під ним — вхід. Маленька келія, вівтарик і довга галерія, аж до виходу на другу таку саму келію, з протилежного боку. На гору, на площу провадили сходи. А там, де вперше торкнулась каменя боса нога Пречистої, яснів її слід. . .

Коли пробудився, на Сході світало. Довгу хвилину думав, сперши обличчя на руку. Звільна підвівся і, наче сновида, підійшов до найсухішого місця на каменюці, де було його лігвище. Відвалив камінь, на якому спав, і видобув звідти свою шаблю. Просту, міцну запорізьку шаблю, без зайвих прикрас, товаришку боїв і походів. Витяг її з піхви і поцілував. Потім швидко зігнув ногу в коліні і коротким, сливе миттєвим рухом, переломив шаблю надвое.

Підніс хрестатий держак до очей і довго-довго до нього приглядався, неначе вперше бачив. Друга половина шаблі, наче самохіть вислизнула йому з руки. Тоді пригорнув держак із зацілілим шматком леза до грудей, мов святощі. Швидкою ходою зійшов з площі наділ. Не оглядаючись ні наліво, ні направо, зіп'явся на кам'яну стіну і відламком шаблі став довбати камінь. Працював безупинно цілий день. А коли прийшов вечір, і знеможений трудар зсунувся під скелю, на місці його роботи білів висічений у камені хрест і обриси входу до майбутньої печери. . .

Серпень, 1936

Огляди, рецензії

Роман МАЛАЩУК

CUI BONO?

Розділ із II-го тому споминів «З книги мого життя»,
що в підготовці до друку

Недавно українська громада довідалася з преси про те, що пп. П. Потічний і Є. Штендера зладили «вибір статей і документів», а Канадський Інститут Українських Студій при Альбертському університеті видрукував їх (англійською мовою) п. з. «Політична думка українського підпілля 1943-1951» в одній книжці.

Тим, що цікавляться, ці матеріали відомі (були надруковані у свій час українською мовою). Питання: для якої цілі видано оці матеріали тепер, і який «вибір» зробили пп. Потічний і Штендера? І для кого?

У своїй вступній статті вони написали: «УПА була створена в 1942 році» і що «вершок її сили був около 40.000». Але про Головного Командира тієї сили УПА — ген. Романа Шухевича-Чупринку — ні слова. І ані одного слова про те, що УПА була створена і зорганізована з ініціативи ОУН для боротьби з двома окупантами-наїзниками — з німцями і москалями.

А про це написав якраз Головний Командир УПА: «З ініціативи українських націоналістичних кіл 30-го червня 1941 року, на Українських Землях утворився незалежний уряд — Українське Державне Правління». . . (тоді) «прийшло до переорганізування усіх збройних відділів у загальнонаціональну, понадпартійну Українську Повстанську Армію (УПА)».

Але про це Потічний і Штендера не згадують ані одним словом. Ані «не вибрали» нічого з його писань, а він був теж і головою Проводу ОУН, і головою Генерального Секретаріату УГВР. Ані не згадали першого організатора і Командира УПА Дмитра Клячківського — Кліма-Савура, ані про постанову II Конференції ОУН в Україні (квітень 1942) про «творення і розбудову власних революційних і військових сил», ані про тяглість боротьби УВО-ОУН-УПА-УГВР.

Про програму ОУН написали, що була «надихана прикладом мусолінської Італії», а Український Націоналістичний Рух був «частиною фашистської хвилі майбутнього (!). . .» А це вже безглуздий наклеп — ворожий, московсько-большевицький.

Як відомо, основоположником і першим головою УВО і ОУН був полк. Євген Коновалець.

Написали, що «організований український націоналізм розвинувся в міжвоєнному часі як реакція (!) проти соціалістичних і демократично-народніх (!) подій, які домінували в революції 1917-20 рр.».

А постанова ч. 1 Першого Конгресу Українських Націоналістів (1929 рік) звучить: «Український Націоналізм є духовий і політичний рух, що зродився з внутрішньої природи української нації в часі її зусильної боротьби за підстави і цілі творчого буття». Точка 2 цих же Постанов каже: «Українська нація це вихідне положення кожної чинности, та метове на-значення кожного прямування українського націоналізму». Перша точка Декалогу ОУН каже: «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї!»

І нічого в цьому не змінилося, як відомо кожному.

Як пп. Потічний і Штендера дійшли до свого «твердження», що український націоналізм — це реакція?! Вони написали, що Дмитро Донцов «величав Гітлера, Муссоліні, Франка...». А Донцов, найвизначніший ідеолог українського націоналізму, написав десятки книжок і сотні статей, які треба б прочитати, заки робити закиди.

Потічний і Штендера пишуть про III Надзвичайний Великий Збір ОУН у 1943 році і про ОУН-івських публіцистів — О. Горнового, П. Полтаву, Д. Маївського, У. Кужіля і ін., які нібито в своїх писаннях обстоювали справу «зміни ідеологічної і політичної програми ОУН».

Але це неправда і свідомий фальш обох «дослідників політичної думки українського підпілля 1943-1951 рр.».

Цитуємо писання підпільних ОУН-івських публіцистів: Д. Маївський, головний редактор офіціозу Проводу ОУН «Ідея і Чин»: «СССР — це РОСІЙСЬКА імперіялістична держава, що уживає (надуживає) кличі соціалізму для своєї імперіялістичної концепції». П. Полтава, член Проводу ОУН: «Своє відношення до других народів український націоналізм визначає за таким єдиним критерієм: визнають вони право українського народу на самостійне державне існування, чи ні. Коли ці народи займають негативне становище до справи самостійности українського народу, український народ трактує їх як ворогів». А про соціалістів писав: «Український націоналізм веде боротьбу також проти тих всіх епігонів соціалізму 1917-20 рр. на українському ґрунті, які стоять на становищі інтернаціоналізму і які боротьбу за класове визволення ставлять понад боротьбу за національне визволення» («Елементи революційного українського націоналізму», 1946 р.).

О. Горновий, член Проводу ОУН написав: «Большевики стали на позиція російського шовінізму зовсім одверто...» («Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів», 1946 р.). «Ми боремось за знищення російсько-большевицької тюрми народів і за РОЗВАЛ СССР на незалежні національні держави...», «ми відкидаємо окреслення, що росіяни є народом визначніших, вищих якостей, призна-

чений відігравати «провідну роль» і присвоювати собі обов'язки «старшого брата...» «Було б великою помилкою вважати, що російський народ у загальному опонує большевицькій експлуатуючій клясі або російському імперіялізмові...» («Наше відношення до російського народу»).

Головний Командир УПА ген. Роман Шухевич-Чупринка написав: «З розвалом Німеччини вернувся і розгосподарився в Україні ще гірший окупант — Росія... Невиданий в історії людства терор, провокації мають остаточно перетопити в російським горнилі український народ...» (Із звернення «Бійці і Командири УПА», травень 1945).

Постанови Конференції Проводу ОУН на Українських Землях (червень 1946): «Процес боротьби між російським шовінізмом і поневоленими народами буде тільки поглиблюватися і послідовно розколювати СРСР на природні національні спільноти».

Пам'ятка для українців: «... Зустрічай московсько-большевицьких окупантів та їхніх вірних українських наймитів ненавистю і боротьбою...» (Організація Українських Націоналістів, березень 1950).

Потічний і Штендера цитують якогось зовсім невідомого ані з боротьби, ані з писань Д. Шахая. Цей мав написати: «Від того, в якій позиції до большевизму стоятиме російський народ, залежить, зрештою, бути чи не бути українській державі» (!). «Ми боремося рука в руку з російським народом...» і щоб ОУН «перестала проповідувати расистський (!) націоналізм, а вела політику «трансформації СРСР у групу (!) незалежних демократичних держав...»

Але ж це прямо нісенітниця. Про таку «трансформацію» говорили і писали українські соціалісти в 1917 роках. А що вийшло з цього? Повне поневолення України Москвою, що триває вже 70 років!

І ще кажуть (Потічний і Штендера), що «ця стаття (Шахая) є згідна з пізнішими писаннями чоловічих публіцистів підпілля, зокрема О. Горнового, У. Кужіля, П. Полтави та інших». А це неправда. І чому Потічний і Штендера не зачитували таких ОУН-івських документів, де була б мова про фашизм, «расистський націоналізм», або антидемократію, або соціалізм, або «трансформацію СРСР»? Бо таких документів ОУН зовсім не має. А де писання «Хто такі бандерівці і за що вони борються?», що так широко було розповсюджувано в Україні у формі брошур. Де писання Дмитра Мирона-Орлика, Ю. Липи? Де писання Степана Бандери? і ін., що склали свої голови на вівтарі боротьби за Україну?!

На основі зацитованих документів і писань ОУН-УПА і їхніх публіцистів та видуманого Шахая читач сам скаже, які позиції Воюючої України, і по якій стороні стоять Потічний і Штендера.

І треба ще підкреслити, що ці два «дослідники» політичної думки зовсім не зробили належних політичних висновків з найважливішого документу — «Звернення Воюючої України» з 1949 року, що його підписали Голова Підпільної Греко-Католицької Церкви, Головний Командир УПА, голова Проводу ОУН і голова Генерального Секретаріату УГВР та 21 найвищих командирів і керівників ОУН-УПА, а між ними О. Горновий,

П. Полтава, У. Кужіль (підпису т. зв. Шахая, очевидно, там немає). А в «Універсалі» УГВР з 1944 р. пропустили важливі суттєві речення, які «не підходили» Потічному і Штендері.

У «Зверненні Воюючої України» написано: «... розподіл ССРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз на завжди знищити небезпеку відродження РОСІЙСЬКОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ, який сьогодні в формі большевизму загрожує цілому світові. . .» (Які ж правдиві передбачення — бачимо це сьогодні, — примітка наша).

До постанов III НВЗ з 1943 року прийшли «Уточнення і доповнення до програмових постанов III НВЗ ОУН — Конференції ОУН в Україні» (червень 1950), але про це пп. Потічний і Штендера навіть не згадують. (Це так, якби, наприклад, хтось представив конституцію США і не згадав про законні поправки внесені до конституції).

Очевидно, це є фальшування документа.

А дії УВО, що як усім відомо, боролася за українську державу, вони називають «терористичною кампанією».

Як тоді вони назвали б таку ж революційну дію ОУН? От так спрепарували «вибір» української політичної думки 1943-1951 рр.» і дії в підпільній Україні. CUI BONO? КОМУ НА ДОБРО? — Українській визвольній боротьбі? — Україні?

Ні! — Дали вони пофальшований документ українській і чужинецькій громаді, і... в руки ворогові!

Роман КУХАР

ЗА ПОШИРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ОБРІЇВ

Ярослав Стецько. Українська визвольна концепція. Твори, том I. Видання Організації Українських Націоналістів та Українського Інституту Політичної Освіти в Мюнхені. Редакція Колегії й д-ра Володимира Косика, його ж передмова. Портрет і коротка біографія Ярослава Стецька. Мюнхен, 1987 р., стор. 528.

Перспективи успіху в житті й у званні західно-українського студента пізніх двадцятих і ранніх тридцятих років, з уваги на стан поневолення рідної національності в ворожій до українства польській державі, були дуже ненадійні й наскрізь обмежені. Одну перешкоду за одною кидала влада й обставини політичного характеру на шляху вищої освіти українській студентській молоді — в першу чергу сам доступ до студій, часто неспроможність покінчити їх, з матеріальних та інших незалежних від неї оглядів, головню ж політична неблагонадійність українського інте-

лігента в Польщі, загроза безробіття й лише вогник надії знайти працю у своїй професії.

Куди гірші прогнози заповідались для наших студентів, заангажованих у громадсько-політичній діяльності, часто нелегальній — у рядах підпільних організацій УВО й ОУН. Виглядів на професійне становище для таких політично діяльних одиниць серед нашого ідейного студентства майже не було. Несподіване ув'язнення, довгорічне позбавлення волі, постійне поліційне цькування згодом, було типічним уділом долі української студентської молоді у зорганізованих націоналістичних рядах. А скільки між ними загинуло насильною смертю, або ж пробували в тюрмах з довгореченцевими, чи досмертними засудами?

Що ж було тією причиною, що наша ідейна молодь тридцятих років не оглядалась на запевнену безпеку «аполітичного обивателя» у його студентських заняттях і майбутній професійній кар'єрі, а вибирала натомість небезпечний шлях студента гнобленої польським урядом національності, свідомого обов'язку чести супроти свого поневоленого народу?

Відповідь на це важливе питання отримають читачі у першому томі «Української визвольної концепції», авторства Провідника ОУН і голови АБН, сл.пам. Ярослава Стецька. Свою університетську освіту почав автор кільканадцятирічним юнаком — абсолювентом національної освіти в підпільній організаційній системі УВО й ОУН. Довгі кам'яні стежки й дороги проклав він від своєї програмової статті у «Студентському Шляху» з 1933 р. про супровідну потребу до освітньої мети в зімкнутих, цілеспрямованих лавах Ордену — ідейного показника студентам української національності в їхньому відповідальному високошкільному та громадсько-суспільному житті.

Студент права й філософії, Ярослав Стецько, свідомий значення науки у критичному положенні завойованого й підкореного народу, спромігся сам поєднати студійний шлях з кінцевою працею національного освідомлювання нашого народу та своєю невтомною діяльністю-збудника в народі «волі до чину», причинявся постійно до поширювання національних обріїв, особливо серед своїх компатріотів-студентів. Від університетської лавки підпільника простягся довгий шлях націоналістичного діяча, крізь ув'язнення й довголітнє позбавлення волі, до найвідповідальніших становищ державного мужа і прем'єра уряду в Тимчасовому Правлінні в 1941 р., Провідника ОУН поза межами Краю й Голови міжнародної організації АБН. Концепцію протибольшевицької боротьби за визволення в рамках організації поневолених народів СССР, з бойовим гаслом «Свобода народам — свобода людині», Ярослав Стецько поширив на терен Західної Європи й далі, на далекий Схід, як ініціатор «Європейської Ради Свободи» та «Світової Антикомуністичної Ліги».

Перший том вибору його політичних статей має особливе значення для наших читачів, бо з нього зможуть вони довідатись, як гартувався характер людини-бойовика, свідомого в першу чергу свого священного обов'язку супроти української національної спільноти в Краю, на еміграції, у цілому світі. Об'ємистий матеріал його статей і політичних оглядів

охоплює праці Ярослава Стецька, які він друкував між 1933 і 1954 роками, під різними псевдонімами, як от Орест Юріїв, Аскольд, Степан Борецький, Євген Орловський, Євген Озерський, Зиновій Карбович, у націоналістичній періодиці, напр., «Студентський Шлях», Львів, «Українське Слово», Париж, «Визвольний Шлях», Лондон, «Український Самостійник», «Шлях Перемоги», Мюнхен, «Вісник», Нью-Йорк, і т.д. Тут і зібрано в одному сконденсованому томі вагомі публіцистичні писання нашого провідного політичного діяча й дипломата, що й знаменує українську суспільно-політичну думку останніх десятиріч у Краю й на еміграції.

Писання Ярослава Стецька замітні його глибоким вникненням у проблему визвольної боротьби України й союзних поневолених народів, чіткою аналізою сучасного політичного положення в СРСР й у світі та детальною розробкою стратегічного плану переможного завершення визвольної боротьби України, шляхом внутрішнього національно-суспільного зміцнення та, синхронізованої з національними процесами боротьби України, щільної співпраці з зовнішнім, приязним до України, світом. Два оці примітні напрямки національної стратегії в боротьбі з московсько-советською імперією унагледив Ярослав Стецько в його символічних програмових гаслах: «Свобода народам — свобода людині» та «Київ проти Москви»!

До найзамітніших частин першого тому «Творів» Ярослава Стецька належить зворушливий документ людського страждання й героїської незламності в польській в'язниці, під заг. «За ґратами» та обширна світоглядова розвідка на тему метод, практики і перспектив національної боротьби за визволення, «Наша визвольна концепція». Працям великого політичного діяча в авангарді боротьби за національне визволення України, сл.пам. Ярослава Стецька, прикметний загальний тонус, висловлений в одному з його формулювань у «Творах»: «Новий суспільний лад, до якого прагнемо і змагаємо, базується на двох основних засадах — національній і етичній».

Саме ці основні засади найкраще знаменували його, як людину й безсмертного борця за волю й незалежність українського народу.

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

від 21.4.1987 до 7.9.1987

Велика Британія:

Індивідуальні пожертви

Відділ СУБ і УТК (Тодморден)	ф.100.00
УТК (Бері)	ф. 50.00
Зі збірки на весільному прийнятті, після вінчання дітей Євгена і Анни, 23.5.1987 в п-ва Іванів, Гаддерсфілд	ф. 20.00
Пані К. Левчук — замість квітів на свіжу могилу бл.п. Миколи Пиляка, Бадфорд, 12.6.1987	ф. 15.00
В. Крук, Бадфорд — замість квітів на свіжу могилу бл.п. Миколи Пиляка (упок. 6 червня 1987, Бадфорд)	ф. 10.00
В. П'ятноцький (Ноттінгем)	ф. 10.00
О. Сорока (Ноттінгем)	ф. 10.00
Іван Барабаш (Бедфорд)	ф. 10.00
Отець митр. М. Матичак (Галіфакс)	ф. 6.00
І. Чолач (Гаддерсфілд)	ф. 5.00
М. Ковалюк (Буртон-он-Трент)	ф. 5.00
В. Крук (Бадфорд)	ф. 5.00
М. Бачинський (Бадфорд)	ф. 5.00
Д. Василик (Бадфорд)	ф. 5.00
Д. Бойко (Едінбург)	ф. 5.00
М. Замулінський (Бадфорд)	ф. 3.00
С. Дмитрик (Рушден)	ф. 3.00
І. Сідельник (Бадфорд)	ф. 2.50
Відділ СУБ (Болтон)	ф. 2.50
Марія Галій (Олдгам)	ф. 2.00
Ф. Плескун (Твертон)	ф. 1.00

США:

Мгр В. Микула (Нью-Йорк)	\$ 50.00
Григорій і Теодора Цебрії — замість квітів на свіжу могилу сл. п. друга Я. Деремєнди	\$ 30.00
М. Гурский (Нью-Гавен)	\$ 25.00
Андрій Кульчицький (Савтфільд)	\$ 20.00
Осип Кусень (Філадельфія)	\$ 10.00
Т. Шерер (Кліфтон)	\$ 5.00

КАНАДА:

Українська Народня Каса (Монтреаль)	\$200.00
Яків Гузан (Торонто)	\$ 45.00
Павло Дубас (Монтреаль)	\$ 20.00
Д. Хомань (Вінніпег)	\$ 20.00
Степан Харко (Торонто)	\$ 20.00
В. Кухарський	\$ 10.00
Іван Іванчук (Вінніпег)	\$ 5.00
М. Капрій (Етобікоок)	\$ 5.00
Петро Мурашко (Гамільтон)	\$ 5.00

АВСТРАЛІЯ:

І. Полохач (Лідкомб)	\$ 30.00
О. Гаврилів (Бурвуд)	\$ 10.00
В. Альфавицький (Саншайн)	\$ 10.00
Г. Комишан (Нью-Норфолк)	\$ 10.00

БЕЛЬГІЯ:

Листа ч. 234 (Збірщик — Фединак Василь) жертвували:

В. Фединак (Воттем)	1000 бфр.
О. Росик (Герешаль)	1000 бфр.
Р. Петраш (Гле)	1000 бфр.
С. Заяць (Анс)	1000 бфр.
П. Наконечний (Вандре)	1000 бфр.
Ф. Михайлюк (Іво-Раш)	1000 бфр.
С. Гдичинський (Воттем)	1000 бфр.
В. Пиліспень (Льєж)	1000 бфр.
М. Фединак (Рокур)	1000 бфр.
М. Булишин (Серанг)	1000 бфр.

ПОЖЕРТВИ НА ДАЛЬШУ РОЗБУДОВУ УВС (Видавництва)

Велика Британія:

Іван Пасічник (Сляв)	40.00
УТК (Сканторп)	24.00

ПОЖЕРТВИ НА МУЗЕЙ «ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ»
ІМ. СТЕПАНА БАГДЕРИ, ЛОНДОН

З нагоди 65-ліття Григорія Сеніва (Лестер), з ініціативи п. Т. Коваля, 22.6.87 (діти, внучка і гості)	ф. 16.00
Інж. І. Левицький (Бельгія)	ф. 10.00